

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК

МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПРАВО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Головний редактор чл.-кор. НАПН України, д. політ.н., проф. К. В. Балабанов

Засновано у 2011 р.

ВИПУСК 15

Маріуполь - 2018

УДК 34(05)

Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право
Збірник наукових праць
Видається 2 рази на рік
Заснований у 2011 р.

Затверджено до друку Вченою радою МДУ (протокол № 11 від 17.05.2018 р.)
Постановою президії Атестаційної колегії МОНУ від 31.05.2013 р. № 654
видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право»
внесено до Переліку наукових фахових видань України з юридичних наук

Видання включено до міжнародної наукометричної бази даних “Index Copernicus International”
(Польща)

INDEX COPERNICUS

INTERNATIONAL

Доступ до наукометричної бази здійснюється за адресою:
<http://jml.indexcopernicus.com/?lang=ru>

«Вісник Маріупольського державного університету» можна знайти, скориставшись
формою пошуку зверху сторінки за індексом ISSN.

Головна редколегія:

Головний редактор – чл.-кор.НАПН України, д. політ. н., проф. К. В. Балабанов

Заступник головного редактора – д.е.н., проф. О. В. Булатова

Члени редколегії: д.ю.н., проф. М. Л. Шелухін, д.ф.н., проф. С. В. Безчотнікова,
д.і.н., проф. В. М. Романцов, д.культурології, проф. Ю. С. Сабадаш,
д.е.н., проф. Ю. І. Чентуков

Редакційна колегія серії:

Головний редактор – д.ю.н., проф. М. Л. Шелухін

Відповідальний секретар – к.ю.н., доц. Є. В. Годованик

Члени редакційної колегії: д.ю.н., проф. Ю. Г. Барабаш, д.ю.н., проф. А. Г. Бобкова, д.ю.н.,
проф. М. В. Буроменський, д.ю.н., проф. Р. Ф. Гринюк, д.ю.н., проф. О. Є. Користін, д.ю.н.,
проф. В. В. Волік, д.ю.н., проф. І. Д. Сліденко, д.ю.н., проф. І. Ф. Хараберюш,
д.ю.н., проф. О. Н. Ярмиш; д.ю.н., проф. О. В. Філонов

іноземні фахівці: д.ю.н., проф. С. Андо (Італія),
д.ю.н., проф. С. Флогатіс (Греція).

Засновник Маріупольський державний університет

87548, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129а

тел.: (0629)53 22 52, e-mail: vesnik-mdu.pravo@ukr.net

офіційний сайт видання: www.visnyk-pravo.mdu.in.ua

Видавець «Редакційно-видавничий відділ МДУ»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №4930 від 07.07.2015. Тираж 150 примірників. Замовлення № 164/18

ISSN 2518-1319 (Online)

ISSN 2226-3047 (Print)

© Маріупольський державний університет, 2018

© Автори статей, перекладачі, 2018

UDC 34(05)

Bulletin of Mariupol State University. Series: Law
Collection of research papers
Issued twice a year
Founded in 2011

The publication is authorized by the Scientific Council of Mariupol State University
(Record 11, dated of May 17, 2018)

According to the Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine (Order 654, dated May 31, 2013) «The Bulletin of Mariupol State University. Series: Law» has been included in the List of scientific specialized editions of Ukraine in the field of law

The journal has been registered in the international scientific journal database
«Index Copernicus International» (Poland)

Access the international scientific journal database is at: <http://jml.indexcopernicus.com/?lang=ru>
«Bulletin of Mariupol State University» can be found by using the search form at the top of the page via index ISSN.

The General Editorial Board:

Editor-in-Chief: corresponding member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sc. D. (Political Studies), Professor K. Balabanov

Executive Editor: Sc. D. (Economics), Professor O. Bulatova

Members of the Editorial Board: Sc. D. (Law), Professor M. Shelukhin,
Sc. D. (Philology), Professor S. Bezchotnikova, Sc. D. (History), Professor B. Romantsov,
Sc. D. (Cultural Studies), Professor Y. Sabadash, Sc. D. (Economics), Professor Yu. Chentukov

The Editorial Board of the Series:

Editor: Sc. D. (Law), Professor M. Shelukhin

Executive Secretary: Ph. D. (Law), Associate Professor Y. Hodovanyk

Members of the Editorial Board: Sc. D. (Law), Professor Y. Barabash,
Sc. D. (Law), Professor A. Bobkova, Sc. D. (Law), Professor M. Buromenskyi, Sc. D. (Law),
Professor R. Grinuk, Sc. D. (Law), Professor O. Korystin, Sc. D. (Law), Professor V. Volik,
Sc. D. (Law), Professor I. Slidenko, Sc. D. (Law), Professor I. Kharaberiuash,
Sc. D. (Law), Professor M. Shelukhin, Sc. D. (Law), Professor O. Yarmysh; Sc. D. (Law), Professor
O. Filonov

Foreign Experts: Sc. D. (Law), Professor S. Andò (Italy),
Sc. D. (Law), Professor S. Flogaitis

Founded by Mariupol State University
129a Budivelnykiv Ave., Mariupol, 87548

Tel.: (0629) 53-22-52, e-mail: vesnik-mdu.pravo@ukr.net

official website of publication: www.visnyk-pravo.mdu.in.ua

Publisher «Editing and Publishing Department of the Mariupol State University»

Certificate of inclusion in the State Register of publishing

DC № 4930 from 07.07.2015.

Edition: 150 copies. Order: 164/18

ISSN 2518-1319 (Online)

ISSN 2226-3047 (Print)

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Могилевский В. С. ГЛОБАЛЬНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ, МІСТНОЕ САМОУПРАВЛЕННЯ: СОСУЩЕСТВОВАНИЕ, ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ, ПРОБЛЕМЫ.....	8
Яросински Б., Ярош И. АДВОКАТСКАЯ ТАЙНА В ПОЛЬСКОЙ И УКРАИНСКОЙ СОВРЕМЕННЫХ ПРАВОВЫХ СИСТЕМАХ. ВЫБРАННЫЕ АСПЕКТЫ.....	13
Волік В. В. СУБ'ЄКТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА МІСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ.....	19
Гуменюк К. П. ПЕРЕХІД ЧАСТКИ У СТАТУТНОМУ (СКЛАДЕНОМУ) КАПІТАЛІ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА У ПОРЯДКУ ВІДУМЕРЛОЇ СПАДЩИНИ.....	25
Попов А. А., Туз Ю. О. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	31
Хараберюш І. Ф. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ ЗАСОБАМИ ОХОРОННОЇ ТЕХНІКИ.....	38
Ольшанецкий І. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ АБО ОДНА З ПРОБЛЕМ У СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВАХ ДЛЯ ДІТЕЙ.....	45
Білоус І. М. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ.....	51
Вишковська В. І., Попов А. А. ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ В КРАЇНИ ЄС.....	55
Шелухин Н. Л., Шелухин А. Л. ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ПРАВОВЕДОВ В СТРАНАХ СНГ: СХОДСТВО, РАЗЛИЧИЯ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ	61
Годованик Є. В. СИСТЕМА ПРАВА ЯК ЧИННИК ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ.....	68

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Камардіна Ю. В., Ковальов С. В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	73
Камардіна Ю. В., Русаневич А. Т. СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «АГРЕСИВНА ВІЙНА» І «ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ»: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	82
Камардіна Ю. В., Корнієнко О. Є. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УПРАВЛІННЯ МУНІЦИПАЛЬНИМИ ФІНАНСАМИ	90

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЯ

НА РУКОПИС ІНДИВІДУАЛЬНОЇ МОНОГРАФІЇ КАНДИДАТА ЮРИДИЧНИХ НАУК ШАМРАЯ В'ЯЧЕСЛАВА ВІКТОРОВИЧА «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ» (О. В. Батанов).....	99
--	----

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ	103
--	-----

CONTENTS

ACTUAL PROBLEMS OF REFORMING THE NATIONAL LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

Mogilevskyi V. S. GLOBAL AND NATIONAL CONSTITUTIONALISM, LOCAL SELF-GOVERNMENT: COEXISTENCE, CO-OPERATION, PROBLEMS.....	8
Jarosiński B., Jarosz I. ATTORNEY SECRET IN POLISH AND UKRAINIAN MODERN LEGAL SYSTEMS. SELECTED ASPECTS.....	13
Volik V. V. SUBJECTS OF PUBLIC CONTROL IN URBAN TRANSPORT.....	19
Gumenyuk K. P. TRANSITION OF THE SECTIONS IN THE STATUTE (COMPOSITE) CAPITAL OF THE COMPANY IN THE ORDER OF THE ABANDONED HERITAGE.....	25
Popov A., Tuz Y. SOME FEATURES OF THE MODERN LAND LEGAL RELATIONS.....	31
Haraberjush I. F. ORGANIZATIONAL-LEGAL BASES OF PROTECTION OF THE PROPERTY MEANS OF SECURITY TECHNICIS.....	38
Olshanetskiy I. CONSTITUTIONAL RIGHT TO EDUCATION OR ONE OF PROBLEMS IN CHILDREN SPECIALIZED INSTITUTIONS.....	45
Bilous I. M. PROFESSIONAL ETHICS OF POLITICAL EMPLOYEES: PROBLEMS OF PRESENTATION.....	51
Vyshkovska V., Popov A. SOME REMARKS IN RELATION TO LEGAL ADJUSTING OF EXPORT IN COUNTRIES OF EU.....	55
Shelukhin N., Shelukhin A. TRAINING JURISTS ASPERITIES IN CIS COUNTRIES: SIMILARITY, DIFFERENCES AND WAYS TO INCREASE THE QUALITY OF TRAINING	61
Hodovanyk Y. V. THE SYSTEM OF LAW AS A FACTOR OF DETERMINING THE EFFICIENCY OF THE CONSTITUTIONAL LAW NORMS.....	68

TRIBUNE OF YOUNG SCIENTIST

Kamardina Y., Kovaliov S.

CURRENT DEVELOPMENT TRENDS OF ADMINISTRATIVE SERVICES SECTOR IN UKRAINE.....73

Kamardina Y., Rusanevych A.

SATISFACTION OF «AGGRESSIVE WAR» AND «MILITARY CONFLICT»:
RELATIONSHIP AND INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS.....82

Kamardina Y., Kornienko A.

MODERN TRENDS FOR DEVELOPMENT OF FINANCIAL ACTIVITIES AND
MANAGEMENT BY MUNICIPAL FINANCES.....90

SCIENTIFIC LIFE

REVIEW

ON THE MANUSCRIPT OF INDIVIDUAL MONOGRAPHY OF CANDIDATE OF LAW
SCIENCES SHAMRAY VYACHESLAVA VICTOROVICH «CONSTITUTIONAL LAW
IN GLOBALIZATION AND INTERSTATE INTEGRATION: THEORETICAL-
METHODOLOGICAL ASPECT»
(**O. V. Batanov**).....99

REQUIREMENTS FOR THE SCIENTIFIC PAPERS FOR PUBLICATION
IN THE COLLECTED WORKS103

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

УДК 342.413

В. С. Могилевский

ГЛОБАЛЬНЫЙ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ, МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ: СОСУЩЕСТВОВАНИЕ, ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ, ПРОБЛЕМЫ

Статья посвящена исследованию сосуществования, взаимодействию и проблемам местного самоуправления в системе глобального и национального конституционализма. Проанализированы исторические истоки и пути формирования глобального и национального конституционализма, а также местного самоуправления, как формы публичной власти. Изучен феномен местного самоуправления и его роль в системе глобального и национального конституционализма, как составляющей локальной демократии. Указаны проблемы в системе глобальный конституционализм - национальный конституционализм - местное самоуправление.

Ключевые слова: глобальный конституционализм, национальный конституционализм, местное самоуправление.

Постановка проблемы. Сегодня глобальный конституционализм является новейшим концептом, который носит междисциплинарный характер и затрагивает вопросы пересмотра конституционно-правового регулирования общественных отношений как внутри государств мира, так и на международном уровне. Он основывается на идеях конституционализма, американского и европейского, которые получили распространение и осуществили влияние по всему миру в конце XX века. [1]

Идеи глобального конституционализма в 90-х годах прошлого века были сформулированы немецким ученым К. Тамушатом. Им же было введено понятие «международный конституционализм». [2]

Исследование проблем конституционализма, как национального, так и международного (глобального) представляет собой одно из приоритетных направлений юридической науки и связано с решением целого комплекса задач, направленных в конечном итоге на укрепление конституционного строя.

В современной политико-правовой литературе используются различные подходы к определению конституционализма. Первый подход, характерный для юридических исследований, определяет конституционализм как государственное правление ограниченное конституцией; второй видит в конституционализме учение о конституции, как основном законе государства и общества и их взаимоотношениях; третий подход, используемый в политологии, утверждает, что конституционализм – это политическая система, основанная на конституционных методах правления [3]. Как политико-правовой феномен, конституционализм лучше и полнее всего описывается посредством характеризующих его принципов: выборное представительство, господство права и разделение властей [4, 5].

Исторически современный конституционализм в странах развитой демократии

прошел три этапа – античный, средневековый и современный. Своим происхождением термин «конституционализм» обязан американской политико-правовой мысли. Основанием Конституции США 1787 года обозначали им верховенство писаной конституции над издаваемыми законами и правовыми актами [6].

В настоящее время существует две установившиеся модели конституционализма: англо-американская и евро-континентальная.

Конституционное развитие стран Восточной Европы началось после 1989 года. Оно характеризуется разработкой новых концепций постсоциалистического и постсоветского конституционализма [7, 8, 9, 10, 11]. Для постсоветских стран, к которым относится и Украина, первоочередной задачей общественной трансформации было и есть установление национального конституционализма и гарантирование устойчивости конституционно-правового развития. Это невозможно без надежного обеспечения верховенства права посредством всех демократических институтов, функционирующих как на общегосударственном уровне, так и на уровне административно-территориальных единиц.

Формирование национального конституционализма в его современном мире в Украине началось в 1991 году после провозглашения 24 августа Верховным Советом Украинской ССР «Акта провозглашения независимости». Необходимо отметить, что национальный конституционализм любой страны основывается на собственной идеологии, отражающей духовно-нравственные закономерности данного народа и определенный уровень общественной зрелости данного социума, степень становления гражданского согласия и стабильности.

Особое место в системе как глобального, так и национального конституционализма занимает институт местного самоуправления.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод об особой актуальности исследования взаимоотношений норм международного и национального права, международного и национального украинского конституционализма и института местного самоуправления, поскольку эффективность их в основном определяется интегрированностью в общемировые экономические, политические и правовые процессы [12, 13, 14].

Анализ последних исследований и публикаций. Началом активного исследований процессов глобализации, а также вопросов глобального и национального конституционализма мы считаем последнее десятилетие прошлого века и начало нынешнего. Этому посвящены исследования З. Бжезинского, Б. Геншель, Б. Дикона, Г. Киссинджера, Г. Мартина, Д. Ритцера, Ф. Фукуямы, С. Вазиловского, К. Хаустофера, В. Иноземцева, А. Петерса.

В последние десятилетия в юридической литературе появился целый ряд работ, авторы которых отдали предпочтение изучению правовых аспектов глобализации, которые находят свое влияние на развитие национальной государственности, в том числе и за счет значительного влияния на функции национального государства, включая ее законотворчество, а также роли местного самоуправления в системе конституционализма [15].

Цель данного исследования. Исследовать сосуществование, взаимодействие и проблемы глобального и национального конституционализма и местного самоуправления.

Изложение основного материала. Местное самоуправление (далее: МСУ) в современном мире выступает не только как сложный и многоплановый социальный феномен и правовой институт, который нашел свое закрепление в конституциях подавляющего большинства государств-членов международного сообщества, но и как универсальное средство коллективной человеческой коммуникации, которое является

единственной и универсальной формой существования людей в рамках территориального общества по месту обитания. Такой вывод вытекает из аксиоматического положения о том, которое нет в мире человека, который бы не был членом соответствующего местного сообщества.

Аксиологическая ценность МСУ для социума и государства содержится в том, что именно оно является естественной формой самоорганизации и самоуправления людей, которые объединяются и решают вопрос, что их волнует, реализуя при этом свои как индивидуальные, так и коллективные, интересы. Поэтому, это социальное пространство, в котором в условиях обиходности существует и функционирует человек как член локального социума и как личность, представляет особенное значение само для государственно организованного социума, потому что именно на этом уровне возникают победы публичной власти, основной телеологической доминантой которой на уровне МСУ является решением вопросов местного значения в интересах местных жителей.

Именно отсюда берет начало возникновение системы координат, которая связывает МСУ как социальный феномен с феноменом конституционализма, причем в разных его формах – как с национальным, так и с глобальным.

В объединенной Европе его основные положения заключены в Европейской Хартии Местного Самоуправления, принятой в 1985 году [37]. В Украине функционирование этого важнейшего демократического института регламентирует Закон «Про місцеве самоврядування в Україні», принятый в 1997 году. Таким образом, сегодня, когда с одной стороны в Украине идет становление правовой державы и национального конституционализма, с другой – в мире развиваются процессы интеграции и глобализации, а также становление глобального конституционализма существует необходимость комплексного исследования роли местного самоуправления в системе национального и международного (глобального) конституционализма.

Феномен МСУ «вписывается» в национальный конституционализм как с объективной, так и из субъективной, стороны – потому что: а) из объективной стороне МСУ регулируются значительным количеством конституционно правовых актов, что подчеркивает его важно социальное значение и особенную важность социальных связей, которые возникают: во-первых, в его пределах, в рамках соответствующего муниципально-правового пространства; во-вторых, вокруг него в отношениях субъектов конституционного и муниципального права государства с институтами и субъектами МСУ. в-третьих, между государствами и между последними и международными межгосударственными (межправительственными) организациями (например, ООН, Совет Европы, Европейский Союз, ОБСЕ и тому подобное) по вопросам становления и надлежащего функционирования местного самоуправления в государствах-членах отмеченных организаций (здесь содержится выход МСУ на уровень глобального конституционализма); бы) с субъективной стороны МСУ находит свое выражение в трех составных компонентах феномена национального конституционализма, потому что оно отображает: 1) историческую ретроспективу становления и развития института локальной демократии в государстве; 2) доктринальное обоснование, сопровождение и обеспечение МСУ, в науке конституционного и муниципального права государства; 3) наличие прагматического обоснования, то есть наличие практики защиты интересов местного самоуправления, его органов и субъектов, в том числе и судебной защиты.

Считаем, что именно рассмотрение МСУ в контексте субъективного видения конституционализма наиболее удачно подчеркивает его роль и значение в существовании этого политико-правового феномена.

В рамках глобального конституционализма формируется составляющая

феноменология локальной демократии, которая связана с созданием системы органов МСУ на территориях национальных государств. В международном аспекте это стимулирует разработку в пределах международных, межправительственных, универсальных и региональных организаций, в частности таких, как Совет Европы, целого ряда международных соглашений. Они включают принципы и нормы конституирования и институционализации института МСУ на территории государств-участников таких соглашений. Подписания таких соглашений, которые являются соглашениями рамочного характера, в первую очередь, Европейской Хартии местного самоуправления в 1985 г., и введение их в национальное законодательство в качестве закона, не только накладывает на государства-участников международные обязательства относительно признания, легализации, гарантирования охраны и защиты института МСУ, но и вводит его в круг объектов международно-правовой регуляции, что еще более способствует формированию глобального конституционализма, возникающего в процессе «освоения» национальных конституционных ценностей международным правом и путем их закрепления в международном правопорядке.

По нашему мнению, сосуществование МСУ как института публичной власти с национальным конституционализмом имеет и определенные проблемы, которые имеют как исторические корни, так и связаны с современными реалиями. Эти проблемы возникают как в государствах с устойчивой и развитой демократией, например, в Великобритании с Северной Ирландией или в Королевстве Испания с Каталонией, так и в странах в авторитарными режимами управления – Российская Федерация (Чечня и Дагестан). По нашему мнению, такие проблемы при наличии определенных социально-политических предпосылок могут повлечь сепаратизм.

Проблемы есть и в вертикали взаимодействия глобального и национального конституционализма. Это процесс выхода Соединенного Королевства из ЕС (Brexit) и другие конфликты внутри ЕС, например с Венгрией.

Выводы. В результате проведенного исследования особенностей и современных тенденций влияния глобального конституционализма на развитие конституционного института местного самоуправления можно прийти к таким важнейшим выводам: а) местное самоуправление испытывает непосредственное влияние процессов интернационализации конституционного права и интернационализации международного права в части имплементации универсальных и региональных стандартов локальной демократии; б) право локальных общин на местное самоуправление ни в коем случае не означает права на односторонний выход из состава государства, поскольку является внутренним (конституционным) правовым институтом, находящимся в исключительных территориальных пределах осуществления государственного суверенитета; в) дальнейшее развитие института местного самоуправления непосредственно связано с процессами конституционной децентрализации и формирования концепта современного правового государства как объединения местных самоуправляемых общин.

Список використаної літератури

1. Львова Е. Глобальный конституционализм – желаемый или действительный / Е. Львова // Закон и жизнь. – 2013. – № 8/4 – С. 15-20 ; L'vova E. Global'nyj konstitucionalizm – zhelaemyj ili dejstvitel'nyj / E. L'vova // Zakon i zhizn'. – 2013. – № 8/4 – S. 15-20.
2. Tomuschat Chr. International law: Ensuring the Survival of Mankind on the Eve of a New Century, general Course on Public International Law/ Chr. Tomuschat// Recueil decours.- 1999. - № 25.
3. Баев В. Г. Конституционализм: история и теория вопроса [Электронный

ресурс] / В. Г. Баев, Е. Ковальски // Представительская власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – режим доступа: <http://www.pvlast.ru/archive/index.512.php>; Baev V. G. Konstitucionalizm: istoriya i teoriya voprosa [Електронний ресурс] / V. G. Baev, E. Koval'ski // Predstavitel'skaya vlast' – XXI vek: zakonodatel'stvo, komentarii, problemy. – rezhim dostupa: <http://www.pvlast.ru/archive/index.512.php>

4. Ромашов Р. А. Современный конституционализм: вопросы истории и теории / Р. А. Ромашов. – СПб.: Пушкин, 1998. – 412 с. ; Romashov R. A. Sovremennyy konstitucionalizm: voprosy istorii i teorii / R. A. Romashov. – SPb.: Pushkin, 1998. – 412 s.

5. Цицерон. Диалог о государстве, законах / Цицерон. – М.: Мысль, 1999. – 412 с. ; Ciceron. Dialog o gosudarstve, zakonah / Ciceron. – M.: Mysl', 1999. – 412 s.

6. Егоров С. А. Конституционализм в США: политико-правовые аспекты / С. А. Егоров. – М.: СТЭКС, 1993. – 378 с. ; Egorov S. A. Konstitucionalizm v SSNA: politiko-pravovye aspekty / S. A. Egorov. – M.: STENKS, 1993. – 378 s.

7. Беседы и суждения Конфуция. – СПб.: Кристалл, 1999. – 120 с. ; Besedy i suzhdeniya Konfuciya. – SPb.: Kristall, 1999. – 120 s.

8. Лучик В. О. Конституционные деликты / В. О. Лучик // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 12-19 ; Luchik V. O. Konstitucionnye delikty / V. O. Luchik // Gosudarstvo i pravo. – 2000. – № 1. – S. 12-19.

9. Медушевский А. Н. Бонапартийская модель власти для России? / А. Н. Медушевский // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2001. – № 1. – С. 15-29 ; Medushevskij A. N. Bonapartijskaya model' vlasti dlya Rossii? / A. N. Medushevskij // Konstitucionnoe pravo: vostochnoevropejskoe obozrenie. – 2001. – № 1. – S. 15-29.

10. Медушевский А. Н. Конституционные кризисы в обществах переходного периода / А. Н. Медушевский // Вопросы философии. – 1999. – № 12. – С. 13-20 ; Medushevskij A. N. Konstitucionnye krizisy v obshchestvah perekhodnogo perioda / A. N. Medushevskij // Voprosy filosofii. – 1999. – № 12. – S. 13-20.

11. Ромашов Р. А. Современный конституционализм: вопросы истории и теории / Р. А. Ромашов. – СПб.: Пушкин, 1998. – 412 с. ; Romashov R. A. Sovremennyy konstitucionalizm: voprosy istorii i teorii / R. A. Romashov. – SPb.: Pushkin, 1998. – 412 s.

12. Иванченко О. М. Міжнародне національне право: проблеми взаємодії / О. М. Івченко // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць [ОНЮА, Південноукраїнський центр гендерських досліджень]. – Одеса. – 2008. – Вип. 35. – С. 145-149 ; Ivchenko O. M. Mizhnarodne natsionalne pravo: problemy vzaiemodii / O. M. Ivchenko // Aktualni problemy polityky: zb. nauk. prats [ONIUА, Pivdennoukrainskyi tsentr henderskykh doslidzhen]. – Odesa. – 2008. – Vyp. 35. – S. 145-149.

13. Иванченко О. М. Співвідношення норм міжнародного і національного права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / О. М. Іванченко. – Одеса, 2011. – 23 с. ; Ivchenko O. M. Spivvidnoshennia norm mizhnarodnoho i natsionalnoho prava: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yur. nauk: spets. 12.00.01 «Teoriia ta istoriia derzhavy i prava, istoriia politychnykh i pravovykh uchen» / O. M. Ivchenko. – Odesa, 2011. – 23 s.

14. Котляр О. І. Глобалізація і національна ідентичність / О. І. Котляр // Глобалізація і виклики сучасності: міжнар. наук-практ. конф., 12-13 листопада 2007 р.: тези доп. – Ужгород: ЗакДУ, 2007. – С. 24-30 ; Kotliar O. I. Hlobalizatsiia i natsionalna identychnist / O. I. Kotliar // Hlobalizatsiia i vyklyky suchasnosti: mizhnar. nauk-prakt. konf., 12-13 lystopada 2007 r.: tezy dop. – Uzhhorod: ZakDU, 2007. – S. 24-30.

15. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та важливий феномен сучасного світового конституціоналізму / М. О. Баймуратов // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. – 2011. – Вип. 1. – С. 57-65 ; Vaimuratov M. O. Mistseve samovriaduvannia yak zahalnyi spadok liudskoi tsvivilizatsii ta vazhlyvyi fenomen suchasnoho svitovoho konstytutsionalizmu / M. O. Vaimuratov // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pravo. – 2011. – Vyp. 1. – S. 57-65.

V. S. Mogilevskyi

GLOBAL AND NATIONAL CONSTITUTIONALISM, LOCAL SELF-GOVERNMENT: COEXISTENCE, CO-OPERATION, PROBLEMS

The article is devoted research of coexistence, co-operation and problems of local self-government in the system of global and national constitutionalism. Historical sources and ways of forming of global and national constitutionalism are analysed, and also local self-government, as form of public power. The phenomenon of local self-government and his role is studied in the system of global and national constitutionalism, as making local democracy. Problems are indicated in the system global constitutionalism-national constitutionalism-local self-government.

Key words: *global constitutionalism, national constitutionalism, local self-government.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

УДК 341.123.043

Б. Яросински (B. Jarosiński), И. Ярош (I. Jarosz) (Республика Польша)

АДВОКАТСКАЯ ТАЙНА В ПОЛЬСКОЙ И УКРАИНСКОЙ СОВРЕМЕННЫХ ПРАВОВЫХ СИСТЕМАХ. ВЫБРАННЫЕ АСПЕКТЫ

Понятие профессиональной тайны двусмысленно: с одной стороны оно обозначает обязанность сохранять конфиденциальность в отношении информации, полученной в ходе или в связи с выполнением определенной профессии, особенно принадлежащей к категории т.н. свободных профессий, с другой стороны - это также каталог правовых инструментов, обеспечивающих конфиденциальность такого рода информации. Не должно удивлять, что принципы профессиональной тайны особенно широки в случае профессии адвоката, суть которой заключается в защите прав и свободы граждан каждой страны, имеющей претензии на звание демократического, правового государства. Как польская, так и украинская правовые системы не являются в этом контексте исключениями. Обе страны прошли этап тоталитарного политического строя, в котором права человека и гарантии личной свободы были подавлены во имя неограниченного контроля органов власти над любой областью жизни граждан. Обе страны решили также расторгнуть всякие связи с мрачным прошлым своих законодательств, стремясь сообразовать свои правовые системы со стандартами, соблюдаемыми свободным миром.

Однако стоит заметить, что анализ как польского, так и украинского опытов в интересующем нас вопросе приводит к выводу о некоторых различиях, связанных с политическим путем развития обеих стран. Если Польша была вынуждена повысить уровень правовых стандартов в связи с вступлением в 2004 г. в Евросоюз, оказывающий большое внимание защите принципа правового государства, то Украина по-прежнему стоит перед необходимостью реформы законодательства в европейском

духе. Поэтому, на первый взгляд кажется, что польские нормативные требования в отношении адвокатской тайны являются более продвинутыми. Внимательный анализ этого вопроса склоняет, однако, к другому выводу.

I. АДВОКАТСКАЯ ТАЙНА В ПОЛЬСКОЙ И УКРАИНСКОЙ КОНСТИТУЦИЯХ.

Несмотря на то, что правовые системы отдельных государств по-разному регулируют вопрос конфиденциальности в профессии адвоката, то все-таки можно заметить некоторые общие черты этого понятия. Оно включает в себя знания о фактах, полученное от клиента в рамках оказания юридической помощи адвоката. К этому широкому определению следует причислить, в частности, предоставление устных консультаций, постоянное обслуживание дел клиента, в том числе в рамках т. н. текущего юридического обслуживания, как и представление его в особых, отдельных производствах, особенно в области уголовного права.

Прежде чем мы обсудим регуляции, касающиеся адвокатской тайны и инструментов её защиты на основании законов о адвокатуре, стоит в первую очередь сосредоточиться на вопросе конституционных гарантий конфиденциальности профессии адвоката. Положения как польской, так и украинской Конституции ни в одном месте не затрагивают прямо этого вопроса. Однако его можно поставить в контексте других принципов, обеспечивающих позицию субъекта правовых отношений. Речь прежде всего о праве на честный судебный процесс [1, ст. 45 ч. 1], право на защиту в процессе [1, ст. 42, ч. 2] право на профессиональную юридическую помощь [1, ст. 42, ч. 2; 2, ст. 59] или право на сохранение в тайне информации о частной жизни [1, ст. 51; 2, ст. 32]. Кроме того, законом от 2.06.2016 г. в Конституцию Украины была добавлена статья 131 (2), на основании которой статус конституционного органа, независимого от государственной власти, получила адвокатура [2, ст. 131(2)]. Кажется, этот шаг свидетельствует о значении, которое Украина придает свободно действующим профессиональным юристам. Стоит подчеркнуть, что подобное положение, к сожалению, отсутствует в польской Конституции.

Не подлежит сомнению, что для полного соблюдения вышеупомянутых конституционных принципов соответствующие гарантии сохранения адвокатской тайны необходимы. В этом смысле Конституции обеих стран устанавливают некоторый уровень защиты профессиональной конфиденциальности адвоката, хотя, как уже упоминалось, не делают этого непосредственно.

II. РЕГУЛЯЦИИ ЗАКОНОВ ОБ АДВОКАТУРЕ И ВНУТРЕННИХ АКТОВ АДВОКАТУР.

В польском законе об адвокатуре адвокатская тайна определена довольно широко: это, как правило, сообщения, полученные от клиента или полученные в связи с предоставлением ему юридической помощи – независимо от того, кто (или что) является источником такой информации.

Общей основой обязанности сохранить в тайне всю информацию, полученную в связи с выполнением профессии адвоката является статья 6 Закона о адвокатуре (польск. Prawo o adwokaturze). В соответствии с этим положением, адвокат обязан сохранить в тайне все, о чем он узнал в связи с предоставлением юридической помощи [3, ст. 6, ч. 1]. Второй конструктивный элемент адвокатской тайны – требование, чтобы информация „została poznana w związku z wykonywaniem zawodu, czyli uzyskana przez osobę reprezentującą pewien określony zawód [tu: adwokata], z tytułu wykonywania którego było możliwe »wejście w posiadanie« cudzego sekretu”[4]. Ошибочным был бы вывод, что речь идет про информацию, которая стала известной адвокату исключительно путем

выполнения профессиональных обязанностей. Общеизвестность данных или то, что можно их получить также другим способом, само по себе не решает вопроса их конфиденциального характера. Значение в этом вопросе имеет сам факт существования отношений на линии адвокат-клиент и то, что информация была передана именно в рамках этой связи. Обязанность сохранить адвокатскую тайну не ограничивается временем [3, ст. 6, ч. 2]. Юридическая помощь - неуточненное понятие, однако, несомненно, включает в себя каталог примеров, описанный в статье 4. Закона об адвокатуре: предоставление юридических консультаций, составление экспертиз, разработка проектов нормативно-правовых актов, а также представление интересов в суде и в государственных органах. Следует отметить, что в польской системе адвокат не может освободиться от обязанности сохранить профессиональную тайну, о которой он узнал, предоставляя юридическую помощь [3, ст. 6, ч. 3]. Это отличает польский закон от англосаксонской правовой семьи (англ. common law legal system), в которой не вызывает сомнений, что именно клиент является распорядителем информации про себя. Обязанность сохранить тайну является привилегией адвоката, но также особенно клиента (attorney-client privilege) [5, с. 204] связанной, в частности, с его правом на защиту (которая требует полного доверия профессиональному представителю) и правом воздержаться от самообвинения (что на практике произошло бы в случае допроса защитника, который получил секретную информацию от своего клиента). Однако нет препятствий, чтобы клиент отказался от своего права и освободил адвоката от его обязанностей. В польской системе такая возможность исключена [6, 7].

Стоит отметить, что безусловные и широкие рамы адвокатской тайны подвергаются двум исключениям. Первое касается возможности освободить адвоката от обязанности сохранить конфиденциальность в уголовном процессе, о чем ниже. Вторых, из сферы адвокатской тайны исключается информация, раскрываемая адвокатом на основании Закона о противодействии отмыванию денег и финансированию терроризма [3, ст. 6, ч. 4]. Обсуждаемая норма не только позволяет адвокату раскрыть конфиденциальную информацию, но также накладывает на него обязанность заявить о транзакции, носящей запрещенный Законом о противодействии отмыванию денег и финансированию терроризма характер. Это исключение подверглось сильной критике как со стороны представителей науки, так и со стороны самих адвокатов. Они подчеркивали, что абстрактно определены случаи, в которых юрист вынужден проинформировать органы безопасности о намерениях своего клиента, противоречит всем принципам доверия, на которых основана адвокатская деятельность, а также независимости адвокатуры в Польше. Следует, однако, отметить, что практика применения этого законодательства не указывает на реально существующую угрозу адвокатской этике.

Вопросы защиты адвокатской тайны затрагивается также во внутреннем нормативно-правовом акте, каким является Собрание принципов этики адвокатов и достоинства профессии [польск. Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej)]. Документ предусматривает требование сохранить в тайне все, о чем адвокат узнал в связи с исполнением профессиональных обязанностей. Конфиденциальной информацией являются документы дела [8, § 19, ч. 2], а также „wszystkie wiadomości, notatki i dokumenty dotyczące sprawy uzyskane od klienta oraz innych osób, niezależnie od miejsca, w którym się znajdują” [8, § 19, ч. 3.]. Стоит отметить, что Собрание накладывает на адвокатов также обязанность сохранить тайну, которую получили их сотрудники [стажеры], а также персонал. Кроме того, адвокат вынужден пользоваться электронными системами безопасности (антивирусы и др.) и проинформировать клиента о риске, связанным с передачей конфиденциальной

інформації електронним путем [8, § 19, ч. 5,6].

Если речь про украинские стандарты защиты адвокатской тайны, то следует заметить, что они в большой степени сходны с польскими нормами. Итак, обсуждаемый вопрос подвергается регуляции статьи 22. Закона об адвокатуре и адвокатской деятельности [укр. Закон України Про адвокатуру та адвокатську діяльність]. Несмотря на то, что украинский закон гораздо шире описывает границы адвокатской тайны и требования, которым в связи с этим должна соответствовать модель деятельности адвоката, то можно сделать вывод, что в общих чертах украинская регуляция сходна с польскими стандартами. Таким образом, адвокатской тайной считается "будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності" [9, ст. 22, ч. 1]. Как в польской, так и в украинской системе положения закона являются основой для более широкого определения вопроса конфиденциальности во внутреннем акте адвокатуры, который в украинском случае называется Правила адвокатської етики. Оба акты устанавливают основные и, как уже упоминалось - похожие на польские стандарты, принципы сохранения конфиденциальности: требование организовать свою деятельность так, чтобы загарантировать безопасность адвокатской тайны [9, ст. 22 ч.3; J, ст. 10] или разъяснить своим стажерам и персоналу правила сохранения профессиональной тайны [J, ст. 10]. Также исключение обязанности адвоката в области конфиденциальной информации связано, как и в польском законе, с борьбой против отмыванию денег и финансированию терроризма, но кроме того – против распространению оружия массового поражения [9, ст. 22 ч.6].

Однако стоит отметить, что украинское законодательство, вслед за системой common law, воспринимает адвокатскую тайну как информацию, распорядителем которой являются адвокат и клиент. Согласно ст. 22 ч. 2 Закона об адвокатуре и адвокатской деятельности, "Інформація або документи можуть втратити статус адвокатської таємниці за письмовою заявою клієнта (особи, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав)". Более того, Правила адвокатской этики допускают также возможность сохранить адвокатскую тайну, даже если клиент письменно выразил свое согласие на ее раскрытие: з метою захисту своїх професійних прав та гарантій адвокатської діяльності адвокат має право продовжити зберігати інформацію та документи в статусі адвокатської таємниці [10, ст. 10]. Иными словами, украинское законодательство занимает более "гибкую" позицию в вопросе защиты конфиденциальной информации, чем польский закон. В некоторых случаях такая возможность несомненно позволяет более эффективно обеспечивать интересы клиента, например когда нет другой возможности доказать данные обстоятельства, а информация, которую получил адвокат в ходе своей профессиональной деятельности является существенным фактом в другом судопроизводстве. Польское Собрание принципов этики адвокатов и достоинства профессии запрещает использовать конфиденциальную информацию в качестве доказательства, а нарушение этого правила является дисциплинарным проступком [8, § 19, ч. 8].

С другой стороны, трудно избавиться от опасения, что как в Польше, так и в

Украине, которые являются молодыми демократиями, где правовая культура еще не заняла прочного места в государственной системе и сознании граждан, возможность раскрыть адвокатскую тайну в случае письменного согласия клиента, может быть использована против самим распорядителям тайны, особенно клиентам. Однако со временем практика сама развеет эти сомнения, а украинская модель, может быть, станет примером для реформы польских регуляций.

III. АДВОКАТСКАЯ ТАЙНА В КОНТЕКСТЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ НОРМ.

В регуляции польского гражданского процессуального кодекса, нет нормы, абсолютно запрещающей допрос адвоката. Однако он может отказаться от дачи показаний, ссылаясь на ст. 261 § 2 гражданского процессуального кодекса (польск. Kodeks postępowania cywilnego), согласно которой "Świadek może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie [...] jeżeli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. [...]" (11, ст. 261 § 2). В научных публикациях можно встретить мнение, согласно которому адвокатская тайна всегда является "существенной профессиональной тайной", в связи с чем адвокат не обязан доказывать, что раскрытие полученной им информации нарушит важный интерес клиента либо самого юриста [12,13,14].

Более того, некоторые комментаторы утверждают, что данная норма процесса дает адвокату инструмент, которым он должен воспользоваться каждый раз, когда этого требует обязанность сохранить адвокатскую тайну [15]. В противном случае, адвокат совершит дисциплинарный проступок.

Также административная (польск. Kodeks postępowania administracyjnego) и судебная административная (польск. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi) процедуры предусматривают регуляции, представляющие сходство с гражданской процедурой. Согласно статье 82. Административного процессуального кодекса свидетель может отказаться от дачи показаний, если это могло бы нарушить обязанность "zachowania prawnie chronionej tajemnicy zawodowej" [16, ст. 82]. Последовательно, следует сказать, что с точки зрения требований Собрания принципов этики адвокатов и достоинства профессии, адвокат должен воспользоваться привилегией, предусмотренной ст. 82 и отказаться от ответа, а орган не имеет права требовать доказательства, что обстоятельство, являющееся основой отказа, действительно принадлежит к категории профессиональной тайны. В противном случае нельзя обеспечить реальную защиту конфиденциальности [17].

Поскольку в польской системе судебное административное разбирательство ограничивается исключительно контролем легальности правовых актов и деятельности административных органов, исследование доказательств встречается очень редко. В результате, регуляции, касающиеся раскрытия конфиденциальной информации, ссылаются на нормы гражданского процессуального кодекса. Поэтому, вышеописанные правила применяются также в судебном административном процессе.

Если речь про украинское законодательство, то следует отметить, что как в гражданской, так и в административной процедуре вопрос допроса адвоката регулируется нормами, имеющими то же самое содержание. Итак, свидетелем в обоих случаях не может быть лицо, которое "за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги [...] - про такі відомості" [18, ст. 70 ч. 2, 19. ст. 66, ч. 2]. В связи с этим стоит заметить, что украинский закон в этой области гарантирует более высокий уровень защиты адвокатской тайны, чем польское законодательство, поскольку лицам, получившим конфиденциальную информацию в результате исполнения профессиональной деятельности, вообще отказывает в статусе свидетеля, в то время как польский закон

допускает допрос такого лица, признавая исключительно право отказаться от ответа на отдельные вопросы.

Самым широким и наиболее сложным является регулирование адвокатской тайны в уголовных процессуальных кодексах Польши и Украины. Как уже упоминалось, этот факт является итогом особого характера уголовного судопроизводства и связанного с ним риска серьезного и необоснованного нарушения основных прав человека. Уголовный процессуальный кодекс Польши предусматривает при этом наиболее существенное исключение в принципе нерушимости адвокатской тайны, допуская возможность допроса, предметом которого является конфиденциальная информация. Кодекс (польск. *Kodeks postępowania karnego*) выделяет два типа тайны: тайну защитника и "обычную" тайну адвоката. В соответствии с содержанием ст. 178, нарушение первой тайны не допускается никогда [21, ст. 178]. Это обозначает, что информация, переданная защитником в качестве показаний, вообще не берется во внимание судом, независимо от воли самого обвиняемого.

При этом, согласно ст. 180 § 2: *Osoby obowiązane do zachowania tajemnicy [...] adwokackiej, [...] mogą być przesłuchiwane co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. [...]*". Несмотря на то, что закон допускает нарушение адвокатской тайны при определенных условиях, то все-таки разделение профессиональной тайны адвоката на два типа, подвергалось сильной критике как со стороны самих адвокатов, так и представителей научной среды [20].

Анализ вышеуказанных аспектов адвокатской тайны в польском и украинском законодательствах склоняет к выводу, что суть профессиональной тайны в обеих системах определена почти без заметных разниц. Если речь про инструменты защиты конфиденциальности, то справедливым кажется вывод что украинское законодательство отличается более ясными и эластичными нормами, которые учитывают всесторонний интерес клиента адвоката, допуская возможность раскрытия тайны по его желанию. Поэтому, может быть особенно сегодня, когда Польша стоит перед угрозой деконструкции принципа правового государства, а сама адвокатура подвергается критике как со стороны политиков, так и обычных граждан, модель украинских правовых инструментов, введенных в рамках широких реформ законодательства, должен стать предметом более внимательного анализа польских юристов.

Список использованной литературы

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.
2. *Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР*
3. *Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze* (tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r. poz. 2368 ze zm.
4. M. Czerwiński, *Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata a uzasadniony interes społeczny*, Pal. 11–12/2013, s. 61; B. Kunicka-Michalska, *op. cit.*, s. 7 i n.; *taż*, *Tajemnica zawodowa adwokata – znaczące rozstrzygnięcia sądów (cz. 1)*, Pal. Nr 7–8/2005, s. 121 i n.; J. Agacka-Indecka, *Tajemnica zawodowa adwokata – znaczące rozstrzygnięcia sądów (cz. 2)*, Pal. Nr 9–10/2005, s. 69.
5. G.C. Hazard Jr., A. Dondi, *Legal Ethics*, Standford University Press 2004
6. R. Zawłocki, *Zgoda pokrzywdzonego*, Warszawa 2012;
7. K. Łojewski, *Jeszcze o tajemnicy zawodowej adwokata*, Palestra 11–12/2006.
8. *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu*, uchwalony przez Naczelną Radę Adwokacką 10 października 1998 r. (uchwała nr 2/XVIII/98) ze zmianami wprowadzonymi

uchwałą Naczelnej Rady Adwokackiej nr 32/2005 z 19 listopada 2005 r., uchwałami Naczelnej Rad Adwokackiej nr 33/2011, 54/2011 z dnia 19 listopada 2011 r. oraz uchwałą 64/2016 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 25 czerwca 2016 r.

9. Закон України Про адвокатуру та адвокатську діяльність (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 27, ст.282) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1702-VII від 14.10.2014, ВВР, 2014, № 50-51, ст.2057, № 1404-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 30, ст.542 № 1791-VIII від 20.12.2016 № 1798-VIII від 21.12.2016}

10. Правила адвокатської етики, Затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року «09» червня 2017 року

11. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego.

12. Marciniak A. (red.), K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–366*, Legalis/el. 2016, komentarz do art. 261, nb. 19.;

13. Zieliński A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis/el. 2017, komentarz do art. 261 teza 5;

14. Krakowiak M. [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, komentarz do art. 261 teza 14.

15. Bergier W., Jacyna J., *Etyka zawodu adwokata. Regulamin wykonywania zawodu adwokata. Komentarz praktyczny, orzecznictwo, wzory i kazusy*, Legalis/el. 2018

16. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego.

17. Wierzbowski M. (red.), A. Wiktorowska (red.), *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Legalis/el. 2018, komentarz do art. 83, nb. 2.

18. Цивільний процесуальний кодекс України, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV

19. Кодекс адміністративного судочинства України, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV

20. J. Naumann, *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, Legalis/el. 2018, komentarz do § 19, nb. 10

21. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego.

Стаття постуила в редакцію 18.04.2018 г.

УДК 342.922

В. В. Волік

СУБ'ЄКТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА МІСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ

У статті розглянуті окремі аспекти щодо необхідності проведення громадського контролю якості послуг на міському транспорті. Зокрема, проаналізований поточний стан правового регулювання цього пласту відносин у суспільстві. Запропоновано та розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності громадського контролю якості транспортних послуг, що надаються суб'єктами у сфері перевезень пасажирів.

Ключові слова: транспорт, міський транспорт, транспортна послуга громадський контроль, громадянин.

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Фінансової угоди (Проект «Міський громадський транспорт в Україні») між Україною та Європейським інвестиційним банком [1] ратифіковано Фінансову угоду (Проект

«Міський громадський транспорт України») між Україною та Європейським інвестиційним банком, підписану 11 листопада 2016 року у м. Києві.

Метою ратифікації Фінансової угоди є залучення коштів у розмірі 200 млн. євро для забезпечення стабільного функціонування і подальшого розвитку міського громадського транспорту в містах України.

Фінансова угода спрямована на реалізацію заходів з оновлення парку автобусів, трамваїв, тролейбусів, вагонів метрополітену, будівництва та реконструкції трамвайних і тролейбусних ліній, заміну тягових підстанцій, впровадження сучасних систем оплати проїзду та інформаційних систем за рахунок залучених кредитних коштів Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку.

Фінансування проекту планується здійснити за рахунок залучених кредитних коштів Європейського інвестиційного банку під державні гарантії в обсязі – 200 млн. євро, строком до 22 років з пільговим періодом до 5 років. Джерелом співфінансування проекту будуть залучені кошти Європейського банку реконструкції та розвитку та/або кошти місцевих бюджетів, кінцевих бенефіціарів.

Фінансування проектів Європейським інвестиційним банком планується здійснити п'ятнадцятьма траншами, протягом 5 років, зокрема: 2017 - 20,4 млн євро; 2018 – 51 млн євро; 2019 – 49,6 млн євро; 2020 – 50 млн євро; 2021 – 29 млн євро.

Згідно з Фінансовою угодою Україна зобов'язується погашати кредитні кошти раз на півроку рівними частками до основної суми боргу або фіксованими платежами, що складаються з основної суми боргу та процентів (2%).

Передбачається, що ратифікація Угоди дозволить залучити кошти для забезпечення стабільного функціонування і подальшого розвитку міського пасажирського транспорту в містах України.

Угода підтримуватиме інвестиції в інфраструктуру міського пасажирського транспорту, розвитку якої сприяє Уряд України через Міністерство інфраструктури України. Проект передбачатиме інвестиції у приблизно 20 середніх та великих міст України, які ставлять собі за мету закупити новий рухомий склад (тролейбуси, трамваї, автобуси та вагони метро) для парку пасажирського транспорту, власником якого виступають міські громади, відновити існуючу транспортну інфраструктуру та розширити її за рахунок нових елементів транспортної інфраструктури.

Разом з тим, на фоні досить великих капіталовкладень у розвиток міського транспорту залишаються досить не втішні показники рівня корумпованості у державі. За деякими показниками з різних світових антикорупційних організацій у 2017 році Україна посіла 130 місце із 180 країн по рівню корупції.

А тому, на наш погляд, для досягнення поставлених в Угоді цілей та нарешті подолання корупційних проявів, побудови високого рівня комфорту перевезення пасажирів повинні відбуватися нагляд за цільовим витрачанням коштів, контролююче супроводження процесів освоєння виділених коштів та проведення аналізу досягнутих результатів (як проміжних, так і остаточних). В умовах безперервної боротьби в Україні з корупцією в органах влади та місцевого самоврядування таке контролююче супроводження може виражатися в застосуванні постійного громадського контролю, що вбачається найбільш доцільним та виваженим кроком.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що дотепер не було вивчено та розглянуто питання застосування дійового громадського контролю на міському транспорті та визначення основних дефініцій по цьому напрямку.

Метою дослідження є аналіз стану громадського контролю на міському транспорті, розроблення пропозицій щодо правового впровадження та визначення

можливих напрямків такого виду контролю та обґрунтування віднесення цього контролю до пріоритетного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід згадати роботи М.Л. Шелухіна [2], В. Парахіної [3], Н. Троїцької, А. Чубукова [4], В. Савенко, В. Гайдукевич [5], О. Антоненко [6], І. Гончар [7], Д. Мелентьева [8], Д. Власенко [9], які розглядали діяльність міського транспорту та послуги, що ним надаються. Їх праці знаходяться як в економічній, так і в правовій площині з огляду на те, що діяльність транспорту тісно пов'язана з цими науками. Разом з тим слід зазначити, що поза увагою дослідників залишилися окремі питання громадського контролю на міському транспорті.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом України «Про транспорт» до єдиної транспортної системи входить морський, річковий, автомобільний, міський електротранспорт, у тому числі метрополітен, відомчий транспорт та ін. Крім того, єдина транспортна система повинна відповідати вимогам суспільного виробництва та національної безпеки, мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування і технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України [10]. Отже, діяльність міського транспорту передбачає наявність певних послуг, які законодавець називає транспортними.

На законодавчому рівні не закріплено розмежування транспортних послуг. Закони України «Про транспорт» та «Про дорожній рух» взагалі не містять визначення поняття транспортної послуги [10, 11]. Не містять такого визначення Господарський кодекс України та Цивільний кодекс України.

Закон України «Про міський електротранспорт» містить наступне визначення транспортної послуги – перевезення пасажирів та їх багажу міським електричним транспортом, а також надання інших послуг, пов'язаних з таким перевезенням [12].

В Законі України «Про транспорт» зазначається, що підприємства транспорту зобов'язані забезпечувати, зокрема, потреби громадян у перевезеннях; якісне і своєчасне перевезення пасажирів; безпеку перевезень; безпечні умови перевезень; охорону навколишнього природного середовища від шкідливого впливу транспорту [10]. В правилах надання послуг пасажирського автомобільного транспорту зазначено, що транспортні послуги – це діяльність, пов'язана із задоволенням потреби населення в перевезеннях автомобільним транспортом [13].

При цьому Законом України «Про транспорт» передбачено, що посадові особи центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки на наземному транспорті мають право залучати до перевірок представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій [10].

Разом з тим, ані в Законі України, ані в правилах надання послуг пасажирського автомобільного транспорту не передбачається такий вид контролю як громадський, який би здійснювався безпосередньо фізичними особами, які отримують наведені вище транспортні послуги. До того ж положення статті 40 Конституції України [14] дають підстави для висновку, що коло суб'єктів громадського контролю не повинно обмежуватися виключно громадськими організаціями. Адже заходи контролю тим ефективніше, чим ширше в його здійсненні бере участь все суспільство, його громадські інституту, всі громадяни [15, с.219].

Отже, уявляється, що найефективнішим суб'єктом громадського контролю на міському транспорті є окремі громадяни, які «з дня в день» користуються міським транспортом, отримують транспортні послуги та надають найактуальнішу оцінку його роботи. Та навпаки представники органів влади іноді дуже далекі від стану справ на

міському транспорті та в більшості випадків мають нечітке уявлення якості надання транспортних послуг в містах України.

З огляду на зазначене вище, проглядається доцільним впровадження такого виду громадського контролю як контроль окремими громадянами та знаходження шляхів для оперативного та швидкого передання ними актуальної інформації до органів влади та місцевого самоврядування для відповідного реагування.

З цією метою виникає потреба у внесенні відповідних змін до чинного законодавства, визначення основних дефініцій, а тому пропонуємо перш за все визначити громадський контроль в сфері міського транспорту, як суспільну діяльність громадських об'єднань, окремих громадян України, предметом якої є здійснення нагляду за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, суб'єктів господарювання, які здійснюють роботу в сфері міського транспорту за відповідністю Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни та міжнародних стандартів якості.

До суб'єктів громадського контролю в сфері міського транспорту відносимо зареєстровані в установленому законом порядку громадські об'єднання, до мети діяльності яких статутом віднесено здійснення громадського контролю, також будь-якого зацікавленого громадянина (груп громадян) України, який ініціює здійснення відповідного контролю та пройшов відповідну електронну реєстрацію у встановленому законодавством порядку.

Тут треба визначитися хто не може бути суб'єктами громадського контролю, оскільки можуть бути ознаки неупередженості при визначенні якості роботи міського транспорту, а саме:

- політичні партії;
- релігійні організації;
- підприємства, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;
- асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання;
- саморегульовані організації, організації, які здійснюють професійне самоврядування;
- непідприємницькі товариства, які не є громадськими об'єднаннями.

На нашу думку, також необхідно також чітко окреслення прав суб'єктів громадського контролю до яких відносимо:

- здійснювати громадський контроль:
 - за дотриманням Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів та державної дисципліни об'єктами громадського контролю;
 - за виконанням державних цільових програм та виконанням суспільно важливих рішень, прийнятих об'єктами громадського контролю;
 - за збереженням та ефективним використанням державної і комунальної власності, недопущенням проявів бюрократизму;
- надавати юридичну та консультаційну допомогу громадянам України, іноземцям, особам без громадянства;
- брати участь у проведенні, у тому числі за своєю ініціативою, самостійно або спільно із спеціально уповноваженими державними органами, перевірок інформації про порушення об'єктами громадського контролю Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів, в тому числі щодо цільового використання бюджетних коштів;

–надавати об'єктам громадського контролю пропозиції щодо усунення порушень чинного законодавства та державної дисципліни;

–одержувати від об'єктів громадського контролю у встановленому законодавством порядку інформацію, що стосується їх діяльності, крім інформації з обмеженим доступом;

–проводити громадську експертизу управлінських рішень, прогнозувати їх наслідки, визначати причини негативних наслідків, інформувати про висновки експертизи громадськість, державні органи, органи місцевого самоврядування;

–брати участь у роботі експертних, консультативних, дорадчих та наглядових органів, створених органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування з питань, які пов'язані із завданнями громадського контролю;

–у встановленому законом порядку оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність об'єктів громадського контролю;

–представляти в суді інтереси громадян України, іноземців, осіб без громадянства щодо захисту їх законних прав та інтересів, відшкодування збитків, заподіяних рішеннями, діями чи бездіяльністю об'єктів громадського контролю;

–на захист правоохоронними органами у разі виникнення загрози безпеці уповноважених осіб суб'єктів громадського контролю або вчинення протидії виконанню ними своїх обов'язків;

–проводити громадську експертизу проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо їх відповідності нормам законодавства і надавати експертні висновки відповідним об'єктам громадського контролю;

–користуватися іншими, визначеними законом правами.

Тобто, на теперішній час через неефективність роботи органів влади та місцевого самоврядування та високу корумпованість в цих органах влади назріла необхідність у підвищенні ролі громадянського суспільства в нагляді за діяльністю міського транспорту задля досягнення високих результатів в наданні транспортних послуг мешканцям міст України.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що з метою зниження рівня корупції та для розбудови прозорості діяльності влади та транспортних підприємств, які надають транспортні послуги в містах України слід втілити у життя громадський контроль на рівні окремих громадян та законодавчо унормувати ці питання, у тому числі з прийняттям у майбутньому Закону України «Про громадський контроль на міському транспорті» із визначенням способів спрощеної електронної реєстрації окремих громадян для участі в такому контролі. В такому законі потрібно чітко визначити також об'єкти громадського контролю, принципи контролю, задачі контролю, порядок проведення перевірки, участь у громадській експертизі, повноваження суб'єктів громадського контролю під час проведення перевірки, акти реагування, порядок розгляду та виконання актів реагування, порядок взаємодії з органами державного контролю и т.д.

З урахуванням викладеного, вбачається, що запропоновані вище кроки снизять рівень корупції у владних структурах, будуть сприяти прозорості, підзвітності, доброчесності та підвищенню якості роботи транспортних підприємств, а розроблення та впровадження запропонованого законопроекту приведе до удосконалення правового регулювання у сфері громадського контролю діяльності міського транспорту окремими громадянами України.

Список використаної літератури

1. Про ратифікацію Фінансової угоди (Проект «Міський громадський транспорт в Україні») між Україною та Європейським інвестиційним банком»: закон України від

12.04.2017 № 2009-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 21. Ст. 249 ; Pro ratyfikatsiiu Finansovoi uhody (Proekt «Miskyi hromadskyi transport v Ukraini») mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym investytsiinym bankom» : zakon Ukrainy vid 12.04.2017 № 2009-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2017. № 21. St. 249.

2. Транспортне право України : підруч. для студ. юр. спец. вищ. навч. закл. / за ред. М. Л. Шелухіна. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 896 с. ; Transportne pravo Ukrainy : pidruch. dlia stud. yur. spets. vyshch. navch. zakl. / za red. M. L. Shelukhina. – К.: Vydavnychi Dim «In Yure», 2008. – 896 s.

3. Парахина В. Н. Методологические основы и методы муниципального управления развитием пассажирского транспорта города : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора экономических наук : спец. / В. Н. Парахина. – СПб., 1999. – 38 с. ; Parahina V. N. Metodologicheskie osnovy i metody municipal'nogo upravleniya razvitiem passazhirskogo transporta goroda : avtoref. diss. na soiskanie uchenoj stepeni doktora ehkonomicheskikh nauk : spec. / V. N. Parahina. – SPb., 1999. – 38 s.

4. Единая транспортная система : учебник для студ. учреждений сред. проф. образования / Н.А. Троицкая, А.Б. Чубуков. – М. : Академия, 2003. – 240 с. ; Edinaya transportnaya sistema : uchebnik dlya stud. uchrezhdenij sred. prof. obrazovaniya / N.A. Troitskaya, A.B. Chubukov. – M. : Akademiya, 2003. – 240 s.

5. Савенко В.Я. Транспорт і шляхи сполучення : підручник / В. Я. Савенко, В. А. Гайдукевич. – К. : Арістей, 2005. – 256 с. ; Savenko V.Ia. Transport i shliakhy spoluchennia : pidruchnyk / V. Ya. Savenko, V. A. Haidukevych. – K. : Aristei, 2005. – 256 s.

6. Антоненко О. А. Деякі проблемні питання в перевезенні міським пасажирським транспортом та шляхи їх вирішення / О. А. Антоненко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – № 1. – 122 с. ; Antonenko O. A. Deiaki problemni pytannia v perevezenni miskym pasazhyrskym transportom ta shliakhy yikh vyrishennia / O. A. Antonenko // Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys. – 2008. – № 1. – 122 s.

7. Гончар И. Правила для перевозчиков. Кабинет Министров Украины принял новую редакцию Правил предоставления услуг пассажирского автомобильного транспорта / И. Гончар // Юридична практика-Фахівець. – 2007. – № 44. – 24 с. ; Gonchar I. Pravila dlya perevozhchikov. Kabinet Ministrov Ukrainy prynyal novuyu redakciyu Pravil predostavleniya uslug passazhirskogo avtomobil'nogo transporta / I. Gonchar // YUridichna praktika-Fahivec'. – 2007. – № 44. – 24 s.

8. Мелентьев Д. Ю. Городской пассажирский транспорт: от совершенного государственного монополизма к полноправию бизнес-структур / Д. Ю. Мелентьев // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2. – С. 12-16 ; Melent'ev D. YU. Gorodskoj passazhirskij transport: ot sovershennogo gosudarstvennogo monopolizma k polnopraviyu biznes-struktur / D. YU. Melent'ev // Ekonomichnij visnik Donbasu. – 2011. – № 2. – S. 12-16

9. Власенко Д. О. Теоретико-методичні підходи до визначення особливостей маркетингу транспортних послуг / Д. О. Власенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_4/Vlasenko_410.htm ; Vlasenko D. O. Teoretyko-metodychni pidkhody do vyznachennia osoblyvostei marketynhu transportnykh posluh / D. O. Vlasenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_4/Vlasenko_410.htm

10. «Про транспорт». Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1994. - № 51. – ст. 446 ; «Pro transport». Zakon Ukrainy vid 10.11.1994 r. № 232/94-VR. // Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). – 1994. - № 51. – st. 446.

11. «Про дорожній рух». Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – № 31. – ст. 338 ; «Pro dorozhnii rukh». Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r. № 3353-KhII. // Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). – 1993. – № 31. – st. 338.

12. «Про міський електричний транспорт». Закон України від 29.06.2004 р. № 1914-IV. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. - № 51. – ст. 548 ; «Pro miskiyi elektrychnyi transport». Zakon Ukrainy vid 29.06.2004 r. № 1914-IV. // Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). – 2004. - № 51. – st. 548.

13. «Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту». Постанова КМУ від 18.02.1997р. № 176. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1058.133.16&nobreak=1> ; «Pro zatverdzhennia Pravyl nadannia posluh pasazhyrskoho avtomobilnoho transportu». Postanova KМУ vid 18.02.1997r. № 176. // [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1058.133.16&nobreak=1>

14. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141 ; Konstytutsiia Ukrainy : zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St.141.

15. Кривець А.П. К вопросу о гражданском контроле в современной России как механизме взаимодействия власти и общества. Научные новости БелГУ. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. 2010. № 19 (90). С. 216-223 ; Krivec' A.P. K voprosu o grazhdanskom kontrole v sovremennoj Rossii kak mekhanizme vzaimodejstviya vlasti i obshchestva. Nauchnye novosti BelGU. Seriya: Istoriya. Politologiya. Ekonomika. Informatika. 2010. № 19 (90). S. 216-223.

V. V. Volik

SUBJECTS OF PUBLIC CONTROL IN URBAN TRANSPORT

The article deals with some aspects regarding the necessity of public control over the quality of services in urban transport. In particular, the current state of legal regulation of this stratum of relations in society is analyzed. Proposals for improving the efficiency of public quality control of transport services provided by subjects in the field of passenger transportation are proposed and developed.

Key words: transport, city transport, transport service, public control, citizen.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

УДК 347.66

К. П. Гуменюк

ПЕРЕХІД ЧАСТКИ У СТАТУТНОМУ (СКЛАДЕНОМУ) КАПІТАЛІ ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА У ПОРЯДКУ ВІДУМЕРЛОЇ СПАДЩИНИ

Досліджено окремі аспекти визнання відумерлої спадщини щодо такого специфічного об'єкту як частка у статутному (складеному) капіталі господарського товариства. Виокремлені особливості цих механізмів у окремих господарських товариствах. Встановлено, що територіальна громада може виступати набувачем корпоративних прав із урахуванням обмежень, пов'язаних із дотриманням прав та інтересів інших утримувачів корпоративних прав.

Ключові слова: відумерла спадщина, частка у статутному капіталі, спадкування, територіальна громада.

Постановка проблеми. Одним із специфічних об'єктів у складі відумерлої спадщини може бути частка у господарському товаристві. Тому виникає необхідність у дослідженні природи корпоративних прав та можливості їх правонаступництва з урахуванням специфіки суб'єктного складу і правового регулювання розпорядження ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження окремих аспектів механізму спадкування різних об'єктів цивільного права, у тому числі і частки у статутному капіталі, внесли такі науковці як О.П. Печений, С.В. Солдатенко, К.О. Нечаєва, О.Є. Кухарев. Однак і досі відсутні ґрунтовні наукові напрацювання чітких механізмів здійснення цих процесів у окремих господарських товариствах.

Метою статті є з'ясування існуючих теоретико-правових проблем переходу частки у статутному (складеному) капіталі господарського товариства у порядку відумерлої спадщини, а також надання науково обґрунтованих пропозиції і рекомендації спрямованих на формування єдиної виваженої наукової концепції з цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Право участі у господарському товаристві його учасники реалізують, насамперед, шляхом здійснення волевиявлення у питаннях, пов'язаних з діяльністю товариства. Означене право, законодавче регулювання порядку його переходу до правонаступників через спадкові правовідносини викликають багато проблем, які потребують свого дослідження для підвищення ефективності реалізації учасниками своїх корпоративних прав.

Стаття 167 Господарського кодексу України дає визначення поняття корпоративних прав [1], аналіз якого, разом з існуючими у літературі доктринальними визначеннями цього поняття, дає підстави зробити висновок, що під корпоративними правами необхідно розуміти сукупність майнових та немайнових прав, що дають можливість їх власнику бути учасником корпоративної організації та отримувати певні блага внаслідок такої участі.

Майнова участь у господарському товаристві залежить від його організаційно-правової форми. Так, у товариствах з обмеженою відповідальністю, товариствах з додатковою відповідальністю та акціонерних товариствах є статутний, а в повних та командитних товариствах – складений капітал. Підтвердження права особи на частку в статутному (складеному) капіталі господарського товариства походить із установчого акту. Відомості про корпоративні права засновників (учасників) товариства містяться у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Згідно з п. 8, 15 ч. 3 розділу V Порядку надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [2] його відомості можуть бути предметом запиту. Такі відомості можуть слугувати юридичною презумпцією про можливість входження корпоративних прав до складу відумерлої спадщини. Отже, майнові права на акцію, частку у статутному капіталі можуть стати об'єктом відумерлої спадщини.

Слід окремо наголосити на тому, що не дивлячись на єдине підґрунтя, право на частку у статутному капіталі і право на участь у товаристві виступають окремими категоріями суб'єктивних прав. Саме тому право на участь у товаристві як немайнове право до складу спадщини не включається, тоді як право на частку (пай), будучи правом майновим, може переходити до спадкоємців в межах загальної спадкової маси. Така позиція міститься і у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» – необхідно враховувати, що спадкується не право на участь, а право на частку у статутному

(складеному) капіталі. Доцільніше говорити, що право на частку включається до складу спадщини і переходить до спадкоємців, а право на участь до складу спадщини не включається, зі смертю спадкодавця припиняється і виникає у того, хто успадкував частку, але тільки з прийняттям останнього до товариства [3, с. 176].

Таким чином, корпоративні права виступають не об'єктом, а змістом цивільних правовідносин, а тому включатись до складу спадщини не можуть. Більше того, оскільки корпоративне правовідношення визначається в літературі як врегульоване нормами цивільного права єдине, складне, внутрішньоорганізаційне суспільне відношення майнового характеру, що виникає між юридичними особами, заснованими на засадах участі (членства), – корпорацією та її учасниками (членами) у момент набуття останніми прав участі (членства), що опосередковують процес їх майнової та немайнової участі у діяльності корпорації, то досягти правонаступництва повною мірою можливо лише у частині прав, що опосередковують майнову участь у діяльності юридичної особи [3, с. 174].

Слушною є думка О.П. Печеного про те, що хоча право на частку і виникає у спадкоємців із моменту відкриття спадщини, здійснити його вони можуть лише у межах тих правомочностей, які мають спадкоємці щодо спадщини. При цьому науковець наголошує, що коло юридично значимих дій, зокрема, правочинів, які можуть бути вчинені щодо спадщини, є вузьким та зумовлене юридичною природою спадщини (прийняття спадщини, відмова від прийняття спадщини, поділ спадщини, перерозподіл спадщини, управління спадщиною, оформлення, державна реєстрація прав на спадщину), здійснення інших загальноцивільних правочинів є неможливим. А право набути (не набути) статус учасника товариства виникає у спадкоємців з того моменту, коли припиняються спадкові відносини, тобто з моменту отримання свідоцтва про право на спадщину [3, с. 177-178].

Перелік умов відумерлості спадщини (ч. 1 ст. 1277 Цивільного Кодексу України) є вичерпним, тому лише факт прийняття спадщини за відсутності звернення до товариства із заявою про прийняття, або за відмови від прийняття до складу товариства з будь-якої ініціативи, або за наявності підстави для переходу частки у статутному капіталі до товариства (відповідно до статуту і локальних актів товариства), умови для визнання спадщини відумерлою будуть відсутні з усіма відповідними юридичними наслідками [3].

Окремо слід наголосити на тому, що перехід відумерлої спадщини до територіальної громади не є спадкуванням за своєю формою та підставами, а тому має наслідком лише виникнення права на частку у статутному капіталі юридичної особи, а не права брати участь у її складі.

Певну специфіку в контексті відумерлості спадщини мають акціонерні товариства через іншу правову природу статутного капіталу та інакші особливості обігу відповідних цінних паперів. Особливості також походять із формату управління юридичною особою такої організаційно-правової форми.

Цілком справедливо, що у разі смерті акціонера акції як об'єкти цивільних прав, що не суперечать вимогам цивільного законодавства, входять до складу спадщини та переходять до його спадкоємців. Однак якщо спадкоємці акціонера відсутні, невідомі, або не здійснюють переоформлення прав на спадщину, виникає ряд ускладнень. Так, очевидно є суттєво більша «віддаленість» акціонера від товариства, ніж, скажімо, засновника від товариства з обмеженою відповідальністю, тому правонаступництво акцій може мати наслідком тривале перебування акцій «без власника» і це, у свою чергу, може у деяких випадках суттєво ускладнити діяльність самого акціонерного товариства (відсутність кворуму тощо) [4]. В окремих випадках неприйняття спадщини

спадкоємцями протягом встановленого строку можливе через незацікавленість у господарській діяльності як такій, низьку ліквідність/дохідність акцій, необізнаність про відкриття спадщини та/або наявність спадкового майна, зокрема акцій.

Перехід акцій та/або частки у статуті підприємства в контексті універсального правонаступництва на корпоративні права має наслідком перехід усіх прав та обов'язків, зокрема участі в управлінні підприємством, до територіальної громади, що призводить до конфлікту публічних та приватних інтересів, тобто змішання сфер їх застосування.

Як зазначає С.В. Солдатенко, в питання правонаступництва щодо корпоративних прав, враховуючи специфіку суб'єктного складу відносин відумерлості спадщини, при переході прав на акції та/або частку у статуті підприємства до територіальної громади виникає два різних за своєю природою та спрямуванням правових інтереси, що розрізняються за суб'єктною ознакою: інтерес юридичної особи (приватний) та територіальної громади (публічний). Вчена слушно виводить правову природу поняття «публічні інтереси» із категорій суспільне, громадське, державне та загальне благо, відповідальність, стабільність, безпека [5, с. 14].

Отже, статутний капітал та інтереси територіальної громади апріорі формують колізію між приватним та суспільним. Оскільки така ситуація, як зазначає В.І. Теремецький, не завжди відповідає інтересам засновників юридичних осіб, якщо у статутному капіталі юридичної особи з'являється володілець в особі територіальної громади [6, с. 98]. Неминучість конфлікту інтересів потребує окремої нормативної уваги. Підтримуючи законодавчу пропозицію К.О. Нечаєвої [7, с. 79-80] щодо переходу до майнових прав юридичної особи акцій та/або частки у статуті підприємства, які входять до складу відумерлої спадщини, зазначимо, що подібна новела має бути не лише доповненням до змісту ст. 1277 ЦК України, але й так само відображена у нормах законодавчих актів, що врегульовують статус юридичних осіб, з метою дотримання балансу публічно/приватних інтересів.

Розглянемо специфіку переходу в порядку правонаступництва частки у статутному капіталі різних видів господарських товариств та кооперативів, як відумерлої спадщини.

Ч. 7 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства» [8] закріплює, що переважне право акціонерів приватного товариства на придбання акцій цього товариства не поширюється на випадки переходу права власності на цінні папери цього товариства в результаті їх спадкування чи правонаступництва. Абз. 3 ч. 1 ст. 65 доповнює зазначене, що обов'язок особи, яка набула контрольний пакет акцій товариства, запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства не поширюється на випадки набуття контрольного пакета в порядку спадкування або правонаступництва.

Ці два правила унеможливають набуття акціонерним товариством тих акцій, що увійшли до складу відумерлості спадщини, при цьому для переходу акції в порядку правонаступництва до територіальної громади відсутні нормативні перепони (ч. 2 ст. 28 Закону України «Про господарські товариства»). Навпаки такі правовідносини вкладаються у загальні засади цивільного обігу такого різновиду цінних паперів як акція.

Положеннями ст. 23 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачено, що у разі смерті або припинення учасника товариства його частка переходить до його спадкоємця чи правонаступника без згоди учасників товариства [9]. Аналізуючи наведені норми та співвідношення їх з правилами відумерлості спадщини можна дійти таких висновків. Територіальна громада як

набувач відумерлої спадщини має право заявити свої права на частку у капіталі відповідного товариства, а товариство зобов'язано задовольнити вимоги територіальної громади шляхом викупу частки капіталу у територіальній громаді. При цьому особливо слід підкреслити, що питання набуття права на акції, частку капіталу господарським товариством взагалі не передбачено законодавством. Це питання потребує особливого розгляду у межах дослідження корпоративного права [7, с.78-79].

Стосовно товариства з обмеженою відповідальністю, то у ст. 147 ЦК України передбачено, що частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю переходить до спадкоємця фізичної особи чи правонаступника юридичної особи – учасника товариства, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників товариства.

Наприклад, своїм рішенням Комінтернівський районний суд Одеської області у справі № 1515/5436/12 від 28.02.2013 [10] задовольнив позовні вимоги про визнання відумерлою спадщиною майна у вигляді автозаправної станції та вирішив передати її з власності Товариства з обмеженою відповідальністю до комунальної власності Комінтернівської районної ради Одеської області внаслідок смерті єдиного засновника юридичної особи.

Певний практичний інтерес викликають перспективи правонаслідування частки у кооперативі як відумерлої спадщини. Стаття 21 Закону України «Про кооперацію» встановлює, що у разі виходу або виключення з кооперативу фізична чи юридична особа має право на одержання своєї загальної частки натурою, грошми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки – у натурі. Строк та інші умови одержання членом кооперативу своєї загальної частки встановлюються статутом кооперативу. При цьому строк одержання зазначеної частки не може перевищувати двох років, а відлік його розпочинається з 1 січня року, що настає з моменту виходу або виключення з кооперативу. Право власності членів кооперативу – фізичних осіб на свою загальну частку успадковується [11].

З наведеного нормативного матеріалу не вбачається жодних перепон для визнання паю члена кооперативу об'єктом, що може перейти за правилом спадкування. Однак визначальним у цьому випадку є той факт, що пай може перейти виключно до фізичної особи, отже в іншому випадку пай переходить до пайового фонду кооперативу у зв'язку зі смертю фізичної особи.

При цьому при викупі паю в кооперативі він стає об'єктом права приватної власності, а тому майнові права на пай потенційно можуть входити до складу відумерлої спадщини [12, с. 35].

Не менш важливим питанням при правонаступництві, що пов'язано з визнанням спадщини відумерлою та долею частки у господарському товаристві, є питання набуття права власності на акції. Для переходу акцій до територіальної громади в порядку визнання спадщини відумерлою, територіальна громада звертається до суду з заявою про визнання акцій відумерлою спадщиною. Територіальна громада стає власницею відумерлого майна з моменту набрання рішенням суду законної сили про визнання спадкового майна відумерлим [4]. З цього моменту відповідний орган місцевого самоврядування уповноважений здійснювати дії щодо переоформлення прав на акції [4].

Висновки. Таким чином, набуття права власності на акцію дає спадкоємцю право участі у товаристві. У зв'язку з цим, загальні збори учасників акціонерного товариства, який є вищим органом товариства, повинні розглянути заяви спадкоємців, свідцтва про спадщину і прийняти рішення про включення їх до складу засновників та внести відповідні зміни до статуту. Тому у статуті товариства бажано визначати дії, які

повинно вчинити товариство у разі смерті засновника та дії по включенню до товариства його спадкоємців.

Також зазначимо, що до складу відумерлості спадщини можуть входити всі майнові права, що належали спадкоємцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися смертю спадкодавця. Корпоративні права мають свою специфіку через складну природу, що включає майнові та немайнові елементи. Територіальна громада може виступати набувачем корпоративних прав із урахуванням обмежень, пов'язаних із дотриманням прав та інтересів інших утримувачів корпоративних прав, а також ситуацій внутрішнього конфлікту приватно/публічних інтересів.

Викладене дозволяє констатувати, що питання переходу частки у статутному (складеному) капіталі господарського товариства у порядку відумерлої спадщини не знайшло свого однозначного вирішення як у практичному полі, так й на теоретичному рівні, що і зумовлює необхідність подальших досліджень з метою напрацювання єдиної виваженої концепції.

Список використаної літератури

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144 ; *Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22, st. 144.*

2. Порядок надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2016 № 1657/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0839-16/page?text=%E7%E0%F1%ED>. ; *Poriadok nadannia vidomostei z Yedynoho derzhavnoho reiestru yurydychnykh osib, fizychnykh osib-pidpryiemtsiv ta hromadskykh formuvan: nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 10.06.2016 № 1657/5. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0839-16/page?text=%E7%E0%F1%ED.*

3. Печений О. Деякі аспекти спадкування прав щодо юридичних осіб. Вісник академії правових наук України. 2012. № 4. С. 172-184 ; *Pechenyi O. Deiaki aspekty spadkuvannia prav shchodo yurydychnykh osib. Visnyk akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2012. № 4. S. 172-184.*

4. Рекомендації щодо визнання акцій відумерлою спадщиною. Центр комерційного права. URL: http://commerciallaw.com.ua/attachments/173_Recomendacii_shodo_vyznannya.pdf ; *Rekomendatsii shchodo vyznannia aktsii vidumerloiu spadshchyno. Tsentri komertsiinoho prava. URL: http://commerciallaw.com.ua/attachments/173_Recomendacii_shodo_vyznannya.pdf*

5. Солдатенко С.В. Правовий інтерес: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків. 2014. 19 с. ; *Soldatenko S.V. Pravovyi interes: zahalnoteoretychna kharakterystyka: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kharkiv. 2014. 19 s.*

6. Теремецький В.І. Сучасні проблеми спадкового права України // Вісник Маріупольського державного університету Серія: Право. 2017. Вип. 14. С. 95-102 ; *Teremetskyi V.I. Suchasni problemy spadkovoho prava Ukrainy // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu Serii: Pravo. 2017. Vyp. 14. S. 95-102.*

7. Нечаєва К.О. Відумерлість спадщини за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ. 2017. 204 с. ; *Nechaieva K.O. Vidumerlist spadshchynu za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy: dys. ... kand. yur. nauk: 12.00.03. Ivano-Frankivsk. 2017. 204 s. ;*

8. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50-51. ст. 384 ; Pro aktsionerni tovarystva: Zakon Ukrainy vid 17.09.2008 № 514-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2008. № 50-51. st. 384.

9. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> ; Pro tovarystva z obmezhenoiu ta dodatkovoiu vidpovidalnistiu: Zakon Ukrainy vid 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>

10. Рішення Комінтернівського районного суду Одеської області від 28.02.2013 у справі № 1515/5436/12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29879920> ; Rishennia Kominternivskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti vid 28.02.2013 u spravi № 1515/5436/12. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29879920>

11. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 5, ст. 35 ; Pro kooperatsiiu: Zakon Ukrainy vid 10.07.2003 № 1087-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2004. № 5, st. 35.

12. Нечаєва К.О. Суб'єкт прав на відумерлу спадщину. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2016. Вип. 37. Т. 2. С. 32-36 ; Nechaieva K.O. Subiekt prav na vidumerlu spadshchynu. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo. 2016. Vyp. 37. T. 2. S. 32-36.

К. Р. Gumenyuk

TRANSITION OF THE SECTIONS IN THE STATUTE (COMPOSITE) CAPITAL OF THE COMPANY IN THE ORDER OF THE ABANDONED HERITAGE

The work is directed at the research of certain aspects of the recognition of the deceased inheritance in relation to such a specific object as a share in the statutory capital of a company. The research has made it possible to distinguish the features of these mechanisms in individual company. It has been established that the territorial community may act as the acquirer of corporate rights, taking into account the restrictions related to the observance of the rights and interests of other holders of corporate rights.

Key words: *died inheritance, share in statutory capital, inheritance, territorial community.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

УДК 349.414

А. А. Попов, Ю. О. Туз

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті дано аналіз сучасного стану з мораторієм на продаж земель сільськогосподарського призначення в Україні. Досліджено існуючі законопроекти українського законодавства стосовно обігу земель сільськогосподарського призначення, а також досвід ряду зарубіжних країн у цій сфері.

Висунута пропозиція про необхідність запровадження в українське законодавство норм, що враховують особливості національно-історичного шляху розвитку країни.

Ключові слова: *мораторій; земельна реформа; право власності Українського*

народу.

В Україні вже стало традицією раз на кілька років порушувати таке важливе і водночас болюче питання, як проведення земельної реформи, наріжним каменем якої є зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Ця тема завжди була оповита чутками і міфами, якими час від часу спекулюють наші політики, лобіюючи інтереси певних бізнес-груп та заробляючи прихильність з боку виборців [6]. Не втратила своєї актуальності ця тема і сьогодні.

Так, завдяки багатьом ЗМІ, громадяни тепер бачать земельну реформу як безжалісний інструмент, за допомогою якого вся земля в Україні майже за безцінок буде розпродана іноземцям, олігархам та підконтрольним їм компаніям. І це — що землю розпродадуть усю, що розпродадуть за безцінок і що нею будуть володіти лише обрані олігархи та іноземці — три головні міфи, вони ж головні страхи пересічних українців щодо земельної реформи.

Але чи так це насправді? Відповідь на це запитання, - пише І. Божко, - можна дати, проаналізувавши два проекти-конкуренти закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» — №5535 і №5535-1, що наразі перебувають на розгляді Верховної Ради, а також звернувшись до закордонного досвіду [там само].

Підтримуючи основну ідею такого аналізу, вважаємо все ж доцільним торкнутися хоча б в основних рисах історії і, так би мовити, підґрунття існуючої проблеми.

Загальновідомо, що статтею 14 Конституції України передбачено, що земля є національним багатством і перебуває під особливою охороною держави [1].

На жаль, попри надзвичайну важливість права власності на землю юридична наука ще не виробила оптимальної моделі цього права для нашої країни. Однією з істотних причин такого становища є те, що здійснювані в Україні теоретичні дослідження права власності на землю недостатньо враховували національний історичний досвід і традиції.

Із історії відомо, що більшовики відстоювали націоналізацію землі, в той час як меншовики, ліві есери – муніципалізацію. Згадані партійні установки знайшли своє відображення в Декреті про землю, прийнятому Другим з'їздом Рад робітничих і солдатських делегатів 26 жовтня (8 листопада) 1917 р.

Хоча в самому Декреті термін «націоналізація землі» не міститься, однак його положення законодавчо закріпили якраз націоналізацію землі. Декрет установив, що поміщицька власність на землю відміняється негайно і без будь-якого викупу, всі землі перетворюються у всенародне надбання і переходять у користування всіх трудящих.

Розкриваючи політико-юридичний зміст націоналізації землі, треба сказати, що націоналізація є передача всієї землі у власність держави. Власність означає право на ренту і визнання державною владою загальних для всієї держави правил володіння та користування землею. До таких загальних правил під час націоналізації відноситься *заборона будь-якого посередництва, тобто заборона передавання землі суборендаторам, заборона передавання землі тому, хто не є сам господарем* [виділено нами – А.П., Ю.Т. – 7, с. 345].

Здійснення націоналізації землі привело до виникнення і наступного розвитку земельного законодавства в радянській, і деякою мірою, в після радянській період.

На наш погляд, недивним є те, що на думку багатьох дослідників, окрім названих в Земельному кодексі України форм права власності на землю (приватної, комунальної та державної) [4, ч.3 ст.78] існує також право власності на землю Українського народу. Ч. 1 ст. 13 Конституції України передбачає, що «земля ... та інші природні ресурси ... є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права

власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1].

Це положення вступає в суперечність з іншим, але ж у ч. 2 ст. 14 Конституції України мова йде про набуття права власності на землю «громадянами, юридичними особами та державою», а у ч. 1 ст. 142 - про те, що «... земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад» є «матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування» [там само].

М. В. Шульга справедливо вважає, що форма права власності на землю - це «форма приналежності землі конкретним суб'єктам, наділим конкретними правомочностями» [8, с. 401].

Відтак, постає питання про співвідношення між наведеними нормами Основного Закону, а також про те, як співвідноситься власність Українського народу, з одного боку, та власність громадян, юридичних осіб, держави та територіальних громад, з іншого.

Деякі науковці вважають народ не лише окремим, але й єдиним суб'єктом права власності на землю.

Звертає на себе увагу теорія «поділеної власності», запропонована І. І. Каракашем. На його думку, власність народу України «повинна ґрунтуватися не на поділі цілісної природи за об'єктами або повноважень володіння, користування і розпорядження природними ресурсами, а на розподілі функцій, пов'язаних з реалізацією відповідних повноважень власності, між органами державної влади та місцевого самоврядування різних рівнів». Дослідник приєднується до думки, за якою народне надбання - це те, що освоювалось, облагороджувалось, натуралізовувалось і на цій підставі дісталось від минулих поколінь народу теперішнім поколінням і підлягає передачі майбутнім поколінням народу» [5, с. 321].

Схожої позиції тримається П. Ф. Кулинич, на думку якого, ст. 13 та 14 Конституції України виключають одна одну. Зміст ст. 13 Конституції України слід «витлумачити як проголошення земельного фонду країни не власністю, а основним національним надбанням Українського народу ...». На думку П. Ф. Кулинич, саме таке тлумачення співвідношення між ст. 13 та ст. 14 було дане ВРУ при прийнятті нового ЗК України. Проголошення землі національним надбанням, на думку науковця, означає, що "правові рамки володіння, користування та розпорядження" національним надбанням "з боку власників мають бути закріплені в законах України", поряд із цим, юридична коректність ст. 13 Конституції України викликає у дослідника сумнів [10, с. 22].

На думку М. В. Шульги, народ не може повсякденно здійснювати правомочності власника, за своєю економічною природою власність Українського народу на землю є фактично державною, а народ і держава як суб'єкти права власності не можуть протиставлятися [9, с. 37].

Нам би, проте, хотілося звернути увагу на особливість такого майна, як земельна ділянка. Використання землі має свої особливості, і поєднання особливостей використання землі як природного ресурсу, територіального базису та фактору виробництва є принципом земельного законодавства України. Значення землі як основного ресурсу полягає в тому, що земля є основою для інших ресурсів.

Специфіка земельної ділянки як об'єкту права власності полягає у тому, що земельна ділянка є локалізованою у просторі, і "фактичне панування" над нею є умовністю. Слід сказати, що таку умовність визнавало ще римське цивільне право, за яким володіння могло утримуватися без фактичного панування, лише волею (solo animo) під час відсутності власника [5, с. 190].

В цьому контексті варто нагадати про 2 Рішення Конституційного Суду України щодо тлумачення ст.5 Конституції України. В них, зокрема, зазначалося, що тільки народ може змінювати основи конституційного ладу, закріплені в розділах I, III, XIII Конституції України [2, 3]. (Нагадаємо, що в розділі I міститься ст.13, де сказано, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією [1, ч.1 т.13]).

На наш погляд, є безпосередній зв'язок між виключними повноваженнями саме народу змінювати основи конституційного ладу і його повноваженнями щодо дотримання цього ладу.

Тому викликає подив встановлення саме Верховною Радою України мораторію на продаж сільськогосподарських земель. (Див.: п.15 Розділу X Земельного Кодексу України) [4].

Варто в цьому контексті також згадати норми ст. 125 ЗК України, за якою право власності на земельну ділянку виникає лише після його реєстрації [4].

Не закінчена правова дискусія, і відповідно, не відпрацьований правовий механізм щодо використання іноземного досвіду щодо продажу сільськогосподарських угідь.

«Відсутність власності на земельні ділянки та короткі строки оренди землі, - пише Н. Левчук, - є причиною незацікавленості орендарів у її поліпшенні. У результаті досить частим явищем в Україні є недотримання сівозміни та, як наслідок, виснаження ґрунту в результаті вирощування таких культур як соняшник і рапс» [11].

Супротивники вільного продажу землі вказують на те, що зняття мораторію може привести до позбавлення значної кількості громадян України прав власності на землю та до концентрації значних земельних ресурсів в руках деяких великих землевласників, якими можуть виявитися іноземні виробники.

«Беручи до уваги наведені вище аргументи, - пише Н. Левчук, - прийняття закону про продовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення видасться обґрунтованим, оскільки для введення повноцінного ринку землі необхідно прийняти закон про обіг земель сільськогосподарського виробництва. Необхідно також визначитися концептуально...».

Очікує затвердження Верховною Радою законопроекту щодо запуску ринку землі, а також скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення вже до кінця цього року і Міжнародний валютний фонд.

Про це йдеться у тексті меморандуму між Україною та МВФ, оприлюдненому на сайті Міністерства фінансів.

За словами директора департаменту землеустрою, використання та охорони земель Державної служби геодезії, картографії та кадастру України О. Краснолуцького, в урядовому законопроекті про обіг земель с/г будуть врегульовані питання не лише купівлі-продажу, а й обміну, успадкування та міни ділянок с/г призначення. Також в законопроекті передбачається обмеження володіння одним громадянином ділянкою площею понад 200 га.

Для запобігання спекуляції буде запроваджене державне мито у розмірі 50% від нормативно-грошової оцінки землі у випадку, якщо ділянку буде відчужено протягом 3-х років з моменту купівлі [12].

А. Васильєв вважає, що до прийняття закону про обіг земель с/г призначення, насамперед, необхідно вирішити такі проблемні питання:

провести в межах України повну інвентаризацію всіх земель с/г призначення;

забезпечити перенесення до Державного земельного кадастру в повному обсязі усієї передбаченої законодавством інформації;

посилити юридичну відповідальність (у тому числі кримінальну) за порушення встановленого порядку ведення Державного земельного кадастру та запровадити дієвий механізм її реалізації;

забезпечити автоматизоване перенесення записів Державного реєстру земель про речові права на земельні ділянки до Державного реєстру прав;

передати повноваження щодо реєстрації прав на земельні ділянки територіальним органам Держгеокадастру України, які здійснюють безпосередній облік земель;

провести нову нормативну грошову оцінку землі за кошти державного та місцевого бюджетів, із залученням коштів світових міжнародних фінансових інституцій, що гарантуватиме єдиний підхід до визначення вартості земельної ділянки в необтяжливий для власників землі спосіб;

децентралізувати розпорядження землями с/г призначення державної власності [12].

Тепер щодо міфу щодо придбання земель сільськогосподарського призначення іноземцями. Обидва законопроекти пропонують ввести обмеження на придбання ними землі. Зокрема, у проекті №5535-1 встановлено, що іноземці та юридичні особи, частка в яких понад 49% прямо чи опосередковано належить іноземному громадянину, взагалі не можуть мати права власності на землі сільськогосподарського призначення в Україні.

Менш категоричним є положення законопроекту №5535, відповідно до якого іноземцям та особам без громадянства право на набуття у власність землі сільськогосподарського призначення (змога купувати землю, отримувати її в подарунок, внаслідок приватизації, ренти або передавання у спадок тощо) буде надано лише від 1 січня 2030 року. Проте в цьому ж проекті закону відсутні будь-які обмеження щодо набуття права власності підприємствами, які належать та (або) контролюються іноземцями.

Закордонна практика свідчить про те, що обидві моделі мають право на існування. Відтермінування допуску на земельний ринок іноземців було застосоване у Польщі, Румунії, Болгарії та Угорщині, а в Хорватії, Сербії та Молдові повна заборона на відчуження земель на користь іноземців існує і до сьогодні. У нашому випадку введення тимчасових обмежень виглядає цілком логічним і дозволить українцям повною мірою реалізувати своє право на отримання у власність земель сільськогосподарського призначення та сформуванню ринку відповідно до нинішньої купівельної спроможності населення [6].

Переходимо до другого міфу – про те, що через реформу пересічні українці лишаться без землі, бо її геть усю скуплять великі власники. За кордоном уряди встановлюють обмеження на обсяги землі, які можуть перебувати у володінні однієї фізичної або юридичної особи (зокрема й іноземної). Таким шляхом пішли в Угорщині, Литві, Румунії та Польщі. Однак, не можна сказати, що цей фактор вплинув на успішність земельної реформи. Так само не можна стверджувати й те, що в країнах, де подібного обмеження не було (Естонія, Болгарія, Латвія, Грузія тощо) власність на землі сільськогосподарського призначення була сконцентрована в одних руках.

Різні підходи щодо обмежень на кількість землі, що може бути придбана в Україні однією фізичною чи юридичною особою, містяться й у запропонованих законопроектах: №5535-1 не передбачає жодних лімітів, тоді як у законопроекті №5535 встановлено, що в приватній власності фізичної особи може перебувати до 500 гектарів, а юридичної особи — не більше ніж 33% площі сільськогосподарських угідь окремої територіальної

громади або району.

Третій міф, який чи не найбільше хвилює українців, — що землю буде розпродано за безцінь.

Одним із важливих засобів забезпечення збереження та раціонального використання землі як основного національного багатства є точна і повна оцінка земельних ресурсів.

Обидва проекти закону «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» пропонують встановити показник мінімальної ціни, нижче якої відчуження землі сільськогосподарського призначення не має відбуватися. Відповідно до законопроекту №5535, така мінімальна ціна — близько 45 тис. грн, в той час як у №5535-1 — це близько 2 тис. грн за гектар. До прикладу, в Грузії мінімальна ціна продажу була встановлена у розмірі приблизно 40 доларів (близько 1020 грн) за гектар.

Звісно, запропоновані в законопроектах ціни не можна порівнювати з тими, які склалися на сьогодні в інших державах, де землі сільськогосподарського призначення вже тривалий час перебувають у вільному обігу — різниця колосальна. Але як показує досвід, зростання цін якраз відбувається після надання всім рівного права на придбання землі, адже саме в такий спосіб відбувається формування ринкових цін на будь-який товар.

Грошова оцінка земельних ділянок відповідно до ст. 201 Земельного кодексу України визначається на рентній основі і залежно від призначення та порядку проведення [див.: 4]. В Україні практика грошової оцінки землі здійснюється у формах нормативної і експертної оцінки, що ускладнює її застосування. Співіснування двох видів грошової оцінки земель обумовлено недостатньо розвинутим характером ринкових відносин в аграрній сфері.

Тому земельна реформа є чи не найважливішою для розвитку України і потребує негайного здійснення. Однак не варто покладатися лише на міжнародний досвід, який є багатограним і залежить від численної кількості факторів — наразі не можна з повною впевненістю сказати, що у нас, наприклад, успішно приживеться досвід Польщі, а підходи Хорватії чи Угорщини будуть абсолютно неприпустимими. Нам потрібен власний шлях. [6].

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>. ; Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

2. Рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005 № 6-рп/2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05> ; Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 05.10.2005 № 6-рп/2005 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05>

3. Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2008 № 6-рп/2008 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08> ; Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 16.04.2008 № 6-рп/2008 [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08>

4. Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> ; Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 25.10.2001 r. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

5. Андрейцев Володимир Іванович. Земельне право і законодавство суверенної України: актуальні проблеми практ. теорії / Київський національний ун-т ім. Тараса

Шевченка. Юридичний факультет; Євразійська асоціація правничих шкіл та правників. Центр правничої допомоги та досліджень. – 2-ге вид., випр. / В. Андрейцев. – К. : Знання, 2009. – 445 с. ; Andreitsev Volodymyr Ivanovych. Zemelne pravo i zakonodavstvo suverennoi Ukrainy: aktualni problemy prakt. teorii / Kyivskiy natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka. Yurydychnyi fakultet; Yevraziiska asotsiatsiia pravnychkh shkil ta pravnykiv. Tsentr pravnohoi dopomohy ta doslidzhen. – 2-he vyd., vypr. / V. Andreitsev. – K. : Znannia, 2009. – 445 с.

6. Божко І. Земельна реформа: чого не варто боятися / І. Божко // Право. – 23 серпня 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tsn.ua/blogi/themes/law/zemelna-reforma-chogo-ne-var-to-boyatysya-980305.html> ; Bozhko I. Zemelna reforma: choho ne var-to boiatysia / I. Bozhko // Pravo. – 23 serpnia 2017 r. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://tsn.ua/blogi/themes/law/zemelna-reforma-chogo-ne-var-to-boyatysya-980305.html>

7. Домашенко М.В., Рубаник В.Є. Власність і право власності: Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. – Харків: Факт, 2008. – 550 с. ; Domashenko M.V., Rubanyk V.Ie. Vlasnist i pravo vlasnosti: Narysy z istorii, filosofii, teorii i praktyky rehuliuвання vidnosyn vlasnosti v Ukraini. – Kharkiv: Fakt, 2008. – 550 s.

8. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. І. Курило. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 536 с. ; Zemelnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar / Za zah. red. V. I. Kurylo. – K.: «Tsentr uchbovoi literatury», 2013. – 536 s.

9. Жилінкова І. Проблеми переходу прав на земельні ділянки при переході прав на будівлю (будинок, споруду) / Жилінкова І., Шульга М. В. // Юридичний радник. – 2005. – № 2. – С. 37-42 ; Zhylinkova I. Problemy perekhodu prav na zemelni dilianky pry perekhodi prav na budivliu (budynok, sporudu) / Zhylinkova I., Shulha M. V. // Yurydychnyi radnyk. – 2005. – № 2. – S. 37-42.

10. Кулинич П. Ф. Право власності на землю: нові підходи до визначення змісту / П. Ф. Кулинич // Право України. – 2009. – № 9. – С. 22–29 ; Kulynych P. F. Pravo vlasnosti na zemliu: novi pidkhody do vyznachennia zmistu / P. F. Kulynych // Pravo Ukrainy. – 2009. – № 9. – S. 22–29.

11. Левчук Н. Мораторій на продаж землі: за та проти [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://attorneys.ua/uk/publications/moratorium-on-sale-of-land-pros-and-cos/> ; Levchuk N. Moratorii na prodazh zemli: za ta proty [Elektronnyi resurs] // – Rezhym dostupu: <http://attorneys.ua/uk/publications/moratorium-on-sale-of-land-pros-and-cos/>

12. Пашковська Т. Мораторій на продаж землі: to be or not to be? // Юридична газета. - 14 серпня 2017 р. [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/moratoriy-na-prodazh-zemli-to-be-or-not-to-be.html> ; Pashkovska T. Moratorii na prodazh zemli: to be or not to be? // Yurydychna hazeta. - 14 serpnia 2017 r. [Elektronnyi resurs] // – Rezhym dostupu: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/moratoriy-na-prodazh-zemli-to-be-or-not-to-be.html>

A. Popov, Y. Tuz

SOME FEATURES OF THE MODERN LAND LEGAL RELATIONS

In the article the analysis of the modern state of moratorium on the sale of earth of the agricultural setting in Ukraine is given.

In Ukraine a tradition already exists one time on a few years to violate such important and at the same time sore subject, as realization of the land reform the head stone of that is a removal of moratorium on the sale of earth of the agricultural setting.

Answer for this question is possible to give analyse projects-two of a trade of law «On turnover of agricultural land setting" - №5535 and №5535-1, that now are on consideration of the Verkhovna Rada, and also appealing to foreign experience.

Supporting the basic idea of such analysis, authors consider however it wise to touch even in the basic lines of history and, so to say, source of existent problem.

From history it is known that bolshevists defended nationalization of land.

Exposing political-law maintenance of nationalization of land, it is necessary to say, that nationalization is transmission of all earth in property of the state.

So, In our view, unsurprising is that in opinion of many researchers, except the forms of right of ownership adopted in the Land code of Ukraine on land (private, communal and state there is also a right of ownership on land of the Ukrainian people.

Two decisions of the Constitutional Court of Ukraine is in relation to interpretation of cm.5 Constitution of Ukraine shows direct connection between exceptional plenary powers exactly of people to change bases of constitutional line-up and by his plenary powers in relation to the observance of this line-up.

Unfortunately there is no legal discussion, and accordingly, a legal mechanism is not exhaust in relation to the use of foreign experience in relation to the sale of agricultural lands.

Foreign practice testifies that laying of admittance to the landed market of foreigners was applied in Poland, Romania, Bulgaria and Hungary, and in Croatia, Serbia and Moldova complete prohibition on alienation of earth in behalf on foreigners exists and until now.

In our case introduction of temporal limitations looks fully logical and will allow to Ukrainians to a full degree to realize the right on a receipt in property of earth of the agricultural setting and to form a market in accordance with present purchasing power of population.

However the suggestions are thrown out about the necessity of input for the Ukrainian legislation of norms that should have taken into account the features of nationally-historical way of development of the country

Key words: moratorium; land reform; right of ownership of the Ukrainian people.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2018 р.

УДК 351.746.1: 343.71

І. Ф. Хараберюш

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ ЗАСОБАМИ ОХОРОННОЇ ТЕХНІКИ

У статті розглядаються охоронна техніка як наукова категорія, складова дисципліни «Спеціальна техніка правоохоронних органів» та засіб охорони об'єктів. Визначаються поняття, система та завдання охоронної техніки. Виділяються правові засади використання охоронної техніки та організаційні структури її застосування для охорони об'єктів.

Ключові слова: охоронна техніка, охоронна діяльність, категорія, класифікація, організація.

Постановка проблеми. Дослідження питань ефективного забезпечення безпеки власності (населення, промислових об'єктів, організацій, торгівельних об'єктів тощо) у

сучасних умовах є особливо актуальним у зв'язку зі зростанням кваліфікованих злочинів, економічною нестабільністю, комп'ютерними злочинами, промисловим шпигунством.

Охорону об'єктів державної та інших форм власності в Україні здійснюють учасники ринку охоронних послуг, на якому діють: поліція охорони та приватні охоронні структури.

Засоби захисту людини і його майна розбудовувалися протягом тривалого періоду від найпростіших засобів фізичного захисту житла людину до сучасних систем безпеки. Найбільшого поширення набули системи охоронно-пожежної сигналізації, застосування яких досить ефективно вирішує проблеми забезпечення безпеки за допомогою технічних засобів охорони.

Найбільш ефективним є комплексне вирішення завдання забезпечення безпеки об'єктів усіх форм власності з використанням інтегрованих систем. Як правило, до їх складу крім систем охоронної й пожежної сигналізації входять системи контролю й керування доступом і охоронного телебачення. В інтегрованих системах контроль і керування всіма технічними засобами здійснюють за допомогою передових комп'ютерних технологій з використанням сучасних апаратно-програмних засобів.

Динаміка світового розвитку апаратно-програмних засобів забезпечення комплексної безпеки об'єктів диктує необхідність не тільки вивчення сучасних технічних засобів охорони, але й відстеження тенденцій їх розвитку в перспективі. Тому широке застосування сучасних систем безпеки для захисту об'єктів вимагає й відповідного підходу до організаційно-правового забезпечення захисту власності технічними засобами охорони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням охорони об'єктів технічними засобами охорони приділяли увагу науковці В.В. Волхонский [1], І.І. Груба [2], Р.Г. Магауєнов [3], П.В. Мокренко [4], В.О. Рижова [5], В.Г. Сінілов [6] та інші. Однак усі їх роботи мають певні розбіжності щодо визначення елементів технічних засобів охорони, улаштування охоронної сигналізації, принципів та організації її побудови. Взагалі не визначено місце охоронної техніки в системі технічних засобів, що використовуються в правоохоронній діяльності, потребує уточнення її поняття та правові засади використання.

Мета дослідження. Метою статті є визначення охоронної техніки як розділу спеціальної техніки, виділення її поняття, завдання, системи та організаційно-правових основ її використання для захисту власності.

Виклад основного матеріалу. Охоронна техніка, що використовується суб'єктами охорони, є складовою більш широкого поняття «спеціальна техніка» взагалі та «спеціальна техніка правоохоронних органів» зокрема. В наших попередніх дослідженнях ми дійшли висновку, що систему спеціальної техніки правоохоронних органів як галузі науки складають: криміналістична техніка, оперативна техніка, організаційна техніка, *охоронна техніка* [7, с. 25]. Тому треба враховувати, що в охоронній техніці, як складової спеціальної техніки, тісно поєднуються, з одного боку, методи наукового пізнання свого предмету, а, з іншого, – методи практичної діяльності у відповідності з напрямком використання охоронної техніки.

Виходячи з цього можемо стверджувати, що охоронна техніка – це спеціальна техніка, яка використовується для охорони об'єктів різних форм власності.

Охоронна техніка як складова вчення спеціальна техніка правоохоронних органів – це сукупність наукових положень і рекомендацій щодо застосування технічних, програмно-технічних, програмних засобів, речовин, інформаційних систем та природничо-наукових і спеціальних методів їх використання під час виконання завдань

суб'єктами охоронної діяльності.

Як складова дисципліни «Спеціальна техніка правоохоронних органів» охоронна техніка має свій предмет – системи та види засобів, призначених для охорони об'єктів, організаційно-методичні, правові та тактико-технічні основи їх застосування і чітко визначенні завдання:

1. Розкрити значення застосування науково-технічних засобів у діяльності суб'єктів охорони, спрямованої на захист власності.

2. Забезпечити засвоєння знань про природничо-наукові передумови, основні тенденції та проблеми впровадження й застосування засобів охоронної техніки; про форми та методи політики, яку проводить Україна щодо захисту права власності технічними засобами; про основні вимоги, напрямки й заходи щодо забезпечення ефективного впровадження та використання засобів охоронної техніки; про перспективи розвитку охоронної техніки.

3. Забезпечити висвітлення та опанування певного комплексу організаційно-методичних, правових, тактико-технічних знань з урахуванням існуючого передового досвіду під час навчання.

Як засіб охорони об'єктів охоронна техніка – це сукупність технічних засобів охорони (охоронно-технічні засоби, охоронна сигналізація) і методів, які правомірно використовуються для виявлення, фіксації, дослідження, оцінки та використання інформації щодо охорони об'єктів різних форм власності.

Аналіз думок певного кола науковців [1; 2; 3; 4; 6; 8], наші попередні дослідження [7; 9] та власний практичний досвід роботи в практичних підрозділах Державної служби охорони МВС України дозволяють зробити висновок, що завданнями охоронної техніки є:

- підвищення надійності захисту об'єктів, що охороняються;
- виявлення порушника й визначення місця його проникнення;
- контроль стану безпеки охоронюваних об'єктів;
- полегшення умов праці співробітників охорони;
- зниження чисельності особового складу охорони;
- зниження вартості охорони;
- підвищення рівня попередження та розслідування злочинів по «гарячих слідах» (крадіжки, розбійні напади);
- виконання завдань загальної профілактики правопорушень.

На нашу думку, систему охоронної техніки повинні складати елементи, до яких входять *загальні положення, галузь застосування та функціональне призначення засобів охоронної техніки*. Загальні положення повинні визначати основні поняття, завдання охоронної техніки, загальну характеристику технічних засобів охорони, прийомів і способів їх застосування, нормативно-правову регламентацію використання, значення в загальній системі охорони.

За галуззю застосування технічні засоби охорони (охоронна сигналізація), на нашу думку та позицію більшості наведених вище науковців та фахівців, поділяються на три групи: охоронні; пожежні; комбіновані (охоронно-пожежні).

Щодо функціонального призначення, то в цьому питанні немає однозначної позиції. Так В.Г. Сінілов вважає, що система охоронної й тривожної сигналізації містить у собі: засоби виявлення – сповіщувачі, датчики; засоби тривожної сигналізації – кнопки, педалі, сповіщувачі; засоби збору, обробки й відображення інформації – приймально-контрольні прилади (ПКП), контрольні панелі, концентратори, комп'ютери, адресні й релейні модулі, світлові й звукові оповіщувачі й т. ін. [6, с. 75].

О.М. Дементьев та Г.В. Дементьева вважають, що основу комплексу технічних

засобів охорони становлять: засоби виявлення; технічні засоби спостереження; системи збору, обробки, відображення й документування інформації; засоби контролю доступу; допоміжні засоби й пристрої (блоки резервного електроживлення, переговорні пристрої тощо). Крім того, в особливо необхідних умовах застосовуються спеціальні засоби захисту інформації, пошуку техніки підслуховування, спостереження тощо, а також спеціальні засоби виявлення й знешкодження диверсійно-терористичних засобів [8, с. 24]. Ми вважаємо, що така класифікація дуже роздроблена і може бути спрощена, враховуючи, що окремі засоби охоронної техніки є універсальними та багатофункціональними пристроями і можуть об'єднати деякі з вказаних вище класифікаційних груп.

Автори курсу лекцій з дисципліни «Спеціальна техніка» кафедри кримінального права та митної справи Новосибірського державного аграрного університету вважають, що за функціональним призначенням засоби охоронно-пожежної сигналізації поділяються на три групи, що включають такі засоби:

1) виявлення (сповіщувачі), призначені для одержання інформації про стан контрольованих параметрів (світловий промінь, СВЧ-поле, інфрачервоне випромінювання тощо);

2) сповіщення (приймально-контрольні прилади, оповіщувачі), призначені для приймання й перетворення службової й тривожної інформації й видачі оповіщення;

3) передачі інформації (системи передачі повідомлень у складі – кінцевого пристрою, ретранслятору й пульта централізованого спостереження), призначені для передачі по каналах зв'язку, обробки й зберігання інформації (повідомлень про проникнення, службових і контрольно-діагностичних повідомлень, а також для передачі й приймання команд телекерування) [10, с. 19]. Ця класифікація здається нам більш придатною для структурування системи охоронної техніки. Але вона також, на нашу думку, не відповідає вимогам універсалізації та спрощення структурної конструкції.

Ми вважаємо, і це підтвердила багаторічна практика, що найбільш придатною для структурування охоронної техніки за функціональним призначенням є така класифікація:

- технічні засоби виявлення (датчики), призначені для одержання інформації про стан контрольованого параметра;

- технічні засоби сповіщення (ПКП, концентратори, пульти централізованого спостереження), призначені для прийому, перетворення, передачі, зберігання, обробки і відображення інформації, яка надходить від датчиків.

В свою чергу технічні засоби виявлення та сповіщення також поділяються за різними ознаками, мають дуже великий перелік моделей та модифікацій. Але це має бути предметом обговорення та аналізу іншої роботи.

Нами надана узагальнена система засобів охоронної техніки, яка дозволить нам більш обґрунтовано розглянути організаційно-правові основи охорони власності цими засобами.

Правова природа охорони права власності в нашій державі вимагає її реалізації шляхом комплексного застосування організаційно-технічних інструментів. Цьому сприяють нормативно-правові акти, як визначив І.О. Личенко, що належать до різних галузей права:

– *конституційного* – стаття 41 Конституції України встановлює принцип, згідно з яким кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним;

– *господарського* – стаття 133 Господарського кодексу України визначає, що держава забезпечує рівний захист майнових прав усіх суб'єктів господарювання (п. 3);

– *цивільного* – стаття 386 Цивільного кодексу України вказує, що держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності (п. 1). Власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди (п. 3).

– *адміністративного* – Глава 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає перелік адміністративних правопорушень, які посягають на право власності;

– *кримінального* – Розділ 6 Особливої частини Кримінального кодексу України визначає види діянь, які визнаються злочинами проти власності, та особливості відповідальності за них.

Система законодавства щодо охорони права власності включає:

- Закони України: «Про Національну поліцію» (ст. 13), «Про охоронну діяльність»;

- акти Кабінету Міністрів: постанови Кабінету Міністрів України від 10.08.1993 № 615 «Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності» (зі змінами), від 11.11.2015 № 937 «Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності», від 13.10.2015 № 834 «Питання функціонування органів поліції охорони як територіальних органів Національної поліції та ліквідації деяких територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» (зі змінами), від 18.11.2015 № 960 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності», від 11.02.2013 № 97 «Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання та використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності».

Охорона права власності є одним із основних завдань Національної поліції України, що втілюються шляхом створення умов, які унеможливають або ускладнюють спроби завдати шкоди чужій власності, знищити її або незаконно привласнити, чи заволодіти нею. Особливе місце в системі нормативно-правового забезпечення охорони права власності належить нормативно-правовим актам Національної поліції МВС України: «Про затвердження Положення про Департамент поліції охорони»: наказ Національної поліції України від 06.11.2015 № 43; «Про організацію охорони майна фізичних і юридичних осіб органами та підрозділами поліції охорони за допомогою засобів охоронного призначення»: наказ МВС України від 23.06.2017 № 533; «Перелік технічних засобів, рекомендованих для організації охорони об'єктів і діяльності органів поліції охорони»: наказ Департаменту поліції охорони від 04.08.2017 № 107.

У своїй роботі І.О. Личенко також визначає, що на державу покладено обов'язок щодо створення системи правових способів та засобів щодо підтримання режиму охорони права власності. Адміністративно-правовий режим охорони у сфері власності – це особливий порядок адміністративно-правового регулювання, що відображає сукупність юридичних та організаційних засобів, що використовуються для закріплення правового стану відносин щодо володіння, користування та розпорядження майном та матеріального стану об'єктів права власності і спрямовані на забезпечення їх стійкого функціонування [11, с. 19]. Тому потребує окремого розгляду організація використання охоронної (охоронно-пожежної) сигналізації для охорони власності.

Поняття «організація» широко вживається в багатьох науках (філософії, математиці, економіці, соціології та ін.) і в практичній діяльності. Це поняття багатозначне. Найчастіше воно означає: внутрішню упорядкованість, узгодженість

взаємозалежних елементів цілого (системи). Виходячи з цього значення організації, ми можемо стверджувати, що *організація технічної охорони об'єктів – це комплексна система сертифікованих засобів виявлення, сповіщення та інших технічних засобів, призначена для створення необхідного рівня безпеки об'єкта і вирішення завдань, покладених на охоронну техніку при її експлуатації суб'єктами охорони у відповідності з нормативними документами.*

Практика показує, що застосування конкретної системи і типів технічних засобів охорони визначається вимогами суб'єктів охорони, кількістю об'єктів, що охороняються та їх віддаленістю від пункту централізованої охорони (ПЦО), на який передається інформація від технічних засобів охорони.

За допомогою технічних засобів охорони можна організувати три види охорони:

- 1) автономну охорону об'єктів;
- 2) централізовану охорону об'єктів.;
- 3) комбіновану охорону об'єктів.

Автономне встановлення технічних засобів охорони провадиться на окремо розташованому об'єкті охорони за допомогою ПКП, що встановлюється всередині об'єкта, датчиків, що до нього підключаються з'єднувальними лініями та світлових і звукових оповіщувачів, що встановлюють зовні в зручному для огляду місці.

Централізована охорона об'єктів організується за допомогою пультів централізованого спостереження, які встановлюються на ПЦО, по абонентських телефонних лініях або радіоканалу. При цьому об'єкти обов'язково повинні бути оснащені технічними засобами охоронної та/або тривожної сигналізації.

Комбінована організація охорони об'єктів має на увазі певну комбінацію автономної й централізованої охорони. Наприклад, у робочий час об'єкт охороняється власними силами або силами сторонніх охоронних структур, а в неробочий час здається під охорону на ПЦО. Або цілодобово охороняється власною службою безпеки, але частина найбільш важливих приміщень об'єкта (сховище цінностей, кімнати зберігання зброї, наркотичних речовин тощо) одночасно охороняється за допомогою ПЦО, або на ПЦО виведена тільки тривожна сигналізація об'єкта. Така організація охорони характерна для об'єктів кредитно-фінансової сфери (банки, ощадкаси, пункти обміну валюти тощо), великих компаній і організацій, а також органів влади.

Підводячи підсумок, можемо констатувати, що охоронна техніка може розглядатись як: складова вчення спеціальна техніка правоохоронних органів, розділ дисципліни «Спеціальна техніка правоохоронних органів», засіб діяльності суб'єктів охорони щодо захисту власності. Охоронна техніка має чітко визначені завдання та свою систему, до якої входять загальні положення, галузь застосування та функціональне призначення засобів охоронної техніки.

Комплексному застосуванню технічних засобів охорони сприяють нормативно-правові акти, що належать до різних галузей права. Це, в свою чергу, стимулює розвиток організації використання охоронної техніки, яка складається з автономної, централізованої та комбінованої охорони об'єктів різних форм власності.

Список використаної літератури

1. Волхонский В.В. Устройства охранной сигнализации: 2-е изд., доп. и перераб. / В.В. Волхонский. – СПб. : Экополис и культура, 2000. – 312с. Volkhonskiy V.V. Ustroystvo okhrannoy signalizatsii: 2-ie izd., dop.i pererab. / V.V.Volkhonskiy. – SPb. : Ekopolis i kultura, 2000. – 312 s.
2. Груба И.И. Системы охранной сигнализации. Технические средства обнаружения / И.И. Груба. – М. : СОЛОН-ПРЕСС, 2012. – 220 с. Gruba I.I. Sistemy okhrannoy signalizatsii. Tekhnicheskie sredstva obnaruzheniya / I.I.Gruba. М. : SOLON-

PRESS, 2012. – 220 s.

3. Магауенов Р.Г. Системы охранной сигнализации: основы теории и принципы построения: Учебное пособие для вузов / Р.Г. Магауенов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Горячая линия – Телеком, 2008. – 496 с. Magauevov R.G. Sistemy okhrannoy signalizatsii: Uchebnoe posobie dlya vuzov / R.G.Magauevov. - 2-ie izd., pererab. i dop. – Goryachaya liniya – Telekom, 2008. – 496 s.

4. Мокренко П.В. Элементы і пристрої фізичної та електронної охорони об'єктів / П.В. Мокренко. – Львів : Фенікс, 2000. – 185 с. Mokrenko P.V. Elementy i pristroi fizychnoi ta elektronnoi okhorony obektov / P.V.Mokrenko. – Lviv : Feniks, 2000. – 185 s.

5. Рыжова В.А. Проектирование и исследование комплексных систем безопасности. – СПб: НИУ ИТМО, 2012. – 157 с. Ryzhova V.A. Proektirovanie i issledovanie kompleksnykh sistem bezopasnosti. – SPb. : NIU ITMO, 2012. – 157 s.

6. Синилов В.Г. Системы охранной, пожарной и охранно-пожарной сигнализации : учебник для нач. проф. образования / В.Г. Синилов. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 512 с. Sinilov V.G. Sistemy okhrannoy, pozharnoy i okhrannoy-pozharnoy signalizatsii : uchebnik dlya nach. prof. obrazovaniy / V.G.Sinilov. 5-ie izd., pererab. i dop. – M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2010. – 512 s.

7. Хараберюш І.Ф. Протидія злочинності засобами спеціальної техніки: концептуальний підхід: монографія / І.Ф. Хараберюш. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2011. – 362 с. Kharaberyush I.F. Protydiya zlochinnosti zasobamy spetsialnoy tekhniki: kontseptualnyu pidkhid: monografiy / I.F.Kharaberyush. – Donetsk: Vyd-vo «Noulidzh», 2011. – 362 s.

8. Дементьев А.Н. Технические средства охраны: Учебное пособие / А.Н.Дементьев, Г.В.Дементьева. – Томск: кафедра ТУ, ТУСУР, 2012. – 119 с. Dementev A.N. Tekhnizeskie sredstva okhrany: Uchebnoe posobie / A.N.Dementev, G.V.Dementeva. – Tomsk: kafedra TU, TUSUR, 2012. . – 119 s.

9. Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка в органах внутрішніх справ. Загальна частина: Навчальний посібник / І.Ф.Хараберюш. – [4-е вид., перероб. і доп.]. – Донецьк: Донецький юридичний інститут МВС України, 2013. – 246 с. Kharaberyush I.F. Spezialnaya tekhnika v organakh vnutrishnikh sprav. Zagalna chastyna: Navchalnyu posibnyk / I.F.Kharaberyush. – [4-ie vyd., pererod. i dop.]. – Donetsk: Donetskiiy yurydyznyy instytut MVS Ukrainy, 2013. – 246 s.

10. Специальная техника: курс лекций. – Новосибирск: кафедра КРтаМС НГАУ, 2015. – 128 с. Spezialnaya tekhnika: kurs lektsiy. – Novosibirsk: kefedra KРtaMS NPAU, 2015. – 128 s.

11. Личенко І.О. Адміністративно-деліктні аспекти захисту права власності: монографія / І.О. Личенко. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 216 с. Lyzenko I.O. Administratyvno-deliktни aspekty zakhystu prav vlasnosti: monografiya / I.O.Lyzenko. – Lviv: Lvivskiy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 2011. – 216 s.

I. F. Haraberjush

ORGANIZATIONAL-LEGAL BASES OF PROTECTION OF THE PROPERTY MEANS OF SECURITY TECHNICS

In article the security technics as a scientific category, a discipline component «The Special technics of law enforcement bodies» and means of protection of objects is considered. As the scientific category security technics represents set of scientific positions and recommendations for application technical, programmno-technical, programm means,

substances, information systems, scientific and special methods of their use at performance of problems by subjects of security activity. Are defined system and problems of security technics. The system of security technics is made by elements which concern: general provisions, a direction of application and a functional purpose of means of security technics. Legal bases of use of security technics and organizational structures of its application for protection objects are allocated. It is shown that the regulatory legal acts making a legal basis of protection of the property and application technical means of protection, belong to various branches of the right. The category «the organisation of technical protection of objects» and its classification is defined.

Key words: *the security technics, security activity, a category, classification, the organisation.*

Стаття надійшла до редакції 30.03. 2018 р.

УДК 341.12

І. Ольшанецький

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ АБО ОДНА З ПРОБЛЕМ У СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВАХ ДЛЯ ДІТЕЙ

Ця стаття присвячена науково-практичному дослідженню виконання спеціальними установами для дітей - виховними колоніями для неповнолітніх Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) вимог ст.53 Конституції України в умовах сьогодення.

Метою статті є визначення існуючих проблем у діяльності виховних колоній для неповнолітніх ДКВС України на сучасному етапі.

У дослідженні застосовано формально-юридичний, порівняльно-правовий, логічний, а також метод системно-структурного аналізу.

Розглянуто особливості діяльності спеціальних установ для дітей виховних колоній для неповнолітніх ДКВС України. Встановлено, що засуджені неповнолітні, які відбувають покарання за вчинені злочини, навчаються в професійно-технічних училищах при виховних колоніях. Серед цих осіб, навчаються і неповнолітні засуджені пільгових категорій: діти-інваліди, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування. Підтверджено, що неповнолітні засуджені, у тому числі і пільгові категорії дітей, не отримують стипендіального забезпечення та оплати за виробничу практику, тобто є позбавленими права гарантованого ст.53 Конституції України на державну стипендію.

Ключові слова: *виховна колонія, Державна кримінально-виконавча служба України, Конституція України, кримінально-виконавче законодавство, прокуратура України.*

Постановка проблеми. Стаття 53 Конституції України гарантує кожному громадянину нашої держави право на освіту.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Сьогодні у нашій державі існує надзвичайно широка мережа освітніх закладів різного рівня, де починаючи від дитячих садочків і завершуючи закладами післядипломної освіти, громадяни мають можливість отримати відповідні знання у тих чи інших галузях науки.

Поряд з цим, існують освітні заклади і в установах виконання покарань ДКВС України. Зокрема, у спеціальних установах для дітей, які визначені Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», працюють школи та професійно-технічні училища. У цих навчальних закладах діти, які потрапили у конфлікт із законом, здобувають повну загальну середню та професійно-технічну освіту.

Тому особливої уваги з боку держави потребує ця категорія дітей, які відступивши від закону та отримавши справедливе покарання, стали на шлях виправлення.

Метою статті є визначення існуючих проблем у діяльності виховних колоній для неповнолітніх ДКВС України на сучасному етапі.

Методи дослідження. Для дослідження виконання виховними колоніями для неповнолітніх ДКВС України вимог законодавства про освіту було застосовано систему загальних та спеціальних методів юридичної науки, серед яких слід відзначити формально-юридичний, порівняльно-правовий, логічний, а також метод системно-структурного аналізу.

Виклад основного матеріалу. В цій статті хочу зосередити увагу на одну із проблем в освітній сфері спеціальних виховних установ Державної кримінально-виконавчої служби України - виховних колоніях, які виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх [1].

Стаття 53 Конституції України визначає, що повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Розділ IV Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначає, що в Україні діють спеціальні установи для дітей [2]. До таких установ відносяться:

- приймальники-розподільники для дітей;
- загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей служб у справах дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Загальна Декларація Прав Людини, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року визначила, що:

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [3].

4. Право на освіту передбачене і у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка зазначає, що нікому не може бути відмовлено в праві на освіту [4].

Конвенція про права дитини Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року визначає, що освіта дитини має бути спрямована на:

а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

в) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;

г) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення; д) виховання поваги до навколишньої природи [5].

Згідно Конституції України, держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безкоштовно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства [6].

Право на освіту в Україні забезпечується:

1. доступністю та безоплатністю;

2. розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти;

3. відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина;

4. різними формами навчання — очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем.

Освіта як окрема сфера взаємовідносин у житті суспільства в Україні регулюється також Законом України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту» та іншими нормативно-правовими актами.

Колосальний вклад в освітню галузь здійснив Антон Семенович Макаренко - один із найвідоміших педагогів, який збагатив світову педагогіку та вніс великий доробок у теорію виховання, працюючи із складним контингентом дітей — неповнолітніми правопорушниками та злочинцями.

За час своєї діяльності він створив два взірцевих педагогічних заклади, де тисячі правопорушників, дітей без нагляду, не тільки підняв «з дна» життя, але й повернув до життя, виховав їх передовими громадянами.

Видатний педагог виділяв основні ознаки колективу у своїй педагогічній системі, та організувавши колектив дітей у різновікові загони для трудової діяльності й навчання, розглядав колектив як динамічне об'єднання, яке у своєму розвитку проходить ряд стадій:

- Перша стадія — вимагає педагог, він же вивчає вихованців, організовує різноманітну колективну діяльність;

- Друга стадія — вимагає педагог і актив. Робота з активом. Різноманітні форми колективної діяльності, розвиток активності;

- Третя стадія — колектив висуває до окремої особистості. Розробивши теорію дитячого колективу, він розкрив основні його ознаки, визначив стадії його розвитку, шляхи формування і методику використання виховних можливостей колективу [7].

Працюючи зі особливим колективом підлітків, видатний педагог приділяв велику увагу розумовому вихованню, а також удосконаленню педагогічного процесу в школі, поліпшенню навчально-виховної роботи.

Іменем видатного педагога названо Курязьку виховну колонію розташовану у селі Подвірки Дергачівського району Харківської області за 8 км від Харкова. Колонія свою діяльність розпочала з 1926 року після переїзду з-під Полтави. На той час вона називалася дитячою колонією імені Максима Горького на чолі з її керівником А.С. Макаренком.

Поряд з цією спеціальною установою, в Україні на теперішньому етапі функціонує ще п'ять виховних колоній Державної кримінально-виконавчої служби Мін'юсту. Це Ковельська виховна колонія (Волинська область), Дубенська виховна колонія (Рівненська область), Прилуцька виховна колонія (Чернігівська область), Кременчуцька виховна колонія (Полтавська область), Мелітопольська виховна колонія для дівчат (Запорізька область).

У вказаних спеціальних установах для дітей, сьогодні перебуває 137 вихованців. У виховних колоніях утримуються засуджені неповнолітні. Після досягнення вісімнадцятирічного віку, вони переводяться із виховної колонії для дальшого відбування покарання до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

Однак, з метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, можуть бути залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років. Залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться за рішенням педагогічної ради постановою начальника колонії, погодженою із службою у справах дітей [8].

Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є також загальноосвітнє і професійне навчання [9].

З метою формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання прийнятих у суспільстві правил поведінки підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів при виховних колоніях створені професійно-технічні училища [10].

Типи професійно-технічних навчальних закладів визначені ст.18 Закону України "Про професійно-технічну освіту", якою до професійно-технічних навчальних закладів віднесено в тому числі й професійно-технічні училища відповідного профілю.

Професійно-технічний навчальний заклад - це заклад освіти, що забезпечує реалізацію потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями,

кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я. Головним завданням професійно-технічного навчального закладу є забезпечення права громадян України на професійне навчання відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей з метою задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках [11].

Протягом тривалого часу у виховних колоніях функціонувало 5 таких навчальних закладів, де здобували професійно-технічну освіту учні денної форми навчання, в тому числі із статусом: діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування, діти-інваліди.

Відповідно до ст. 41 Закону України «Про освіту», ст. 19 Закону України «Про охорону дитинства», зі змінами від 28.12.2014, учні державних та комунальних професійно-технічних навчальних закладів із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і дітей, які потребують особливих умов виховання, перебувають на повному утриманні держави. Порядок забезпечення учнів державних та комунальних професійно-технічних навчальних закладів стипендією визначається Кабінетом Міністрів України.

Порядок призначення і виплати стипендії, затверджений постановою Кабінету міністрів України №882 від 12.07.04, передбачає її виплату учням денної форми навчання професійно-технічних навчальних закладів. Учням, що мають статус дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів, призначається соціальна стипендія.

Крім того, відповідно до ст. 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які навчаються, крім повного державного забезпечення виплачується стипендія в розмірі, який на 50 відсотків перевищує розмір стипендії у відповідному навчальному закладі, а також виплачується 100 відсотків заробітної плати, яка нарахована в період виробничого навчання та виробничої практики.

Водночас засуджені неповнолітні, які навчаються в професійно-технічних училищах при виховних колоніях (в тому числі і пільгові категорії), позбавлені стипендіального забезпечення та оплати за виробничу практику.

Висновки. Дана проблема існує в державі не один рік, і до цього часу знаходиться у «підвішеному стані». Вирішення вказаної проблеми стимулювало б до успішного навчання та покращення матеріального становища вихованців цих закладів. Тому Кабінету Міністрів України необхідно було б внести зміни до Порядку призначення і виплати стипендій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 року № 882 щодо учнів професійно-технічних навчальних закладів при установах виконання покарань.

Список використаної літератури

1. Кодекси України: Кримінально-виконавчий кодекс України. – К.,2015 ; Kodeksy Ukrainy: Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy. – К.,2015.

2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України: в ред. від 24 січня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> ; Pro orhany i sluzhby u spravakh ditei ta spetsialni ustanovy dlia ditei: Zakon Ukrainy: v red. vid 24 sichnia 1995 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua> ;

3. Міжнародно-правові акти у сфері ювенальної політики. – К.,2014 ; 3. Mizhnarodno-pravovi akty u sferi yuvenalnoi polityky. – К.,2014 ;

4. Про затвердження Положення про професійно-технічний навчальний заклад. Постанова КМУ: в ред. від 5 серпня 1998 р., N1240 . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua ; Pro zatverdzhennia Polozhennia pro profesiino-tekhnichnyi navchalnyi zaklad. Postanova KМУ: v red. vid 5 serpnia 1998 r., N1240 . [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.kmu.gov.ua

5. Конституція України: в ред. від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> ; Konstytutsiia Ukrainy: v red. vid 28 chervnia 1996 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>

6. Педагогическая система А.С.Макаренко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.psychologos.ru ; Pedagogicheskaya sistema A.S.Makarenko. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: www.psychologos.ru

7. Про освіту: Закон України: в ред. від 23 травня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> ; Pro osvitu: Zakon Ukrainy: v red. vid 23 travnia 1991 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>

8. Про охорону дитинства: Закон України: в ред. 26 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> ; Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy: v red. 26 kvitnia 2001 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>

9. Порядок призначення і виплати стипендій. Постанова КМУ: в ред. від 12 липня 2004 р., N 882. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua ; Poriadok pryznachennia i vyplaty stypendii. Postanova KМУ: v red. vid 12 lypnia 2004 r., N 882. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.kmu.gov.ua

10. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України: в ред. від 13 січня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> ; Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia: Zakon Ukrainy: v red. vid 13 sichnia 2005 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>

11. Про професійно-технічну освіту: Закон України: в ред. від 10 лютого 1998р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> ; Pro profesiino-tekhnichnu osvitu: Zakon Ukrainy: v red. vid 10 liutoho 1998r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>

I. Olshanetskiy

CONSTITUTIONAL RIGHT TO EDUCATION OR ONE OF PROBLEMS IN CHILDREN SPECIALIZED INSTITUTIONS

This article is devoted to the scientific and practical study of the implementation of the requirements of Article 53 of the Constitution of Ukraine in the present conditions by special institutions for children - educational colonies for minors of the State Criminal-Executive Service of Ukraine (hereinafter referred to as the DKVS of Ukraine).

The purpose of the article is to identify existing problems in the activity of educational colonies for juvenile DKVDs of Ukraine at the present stage.

The research applied formal-legal, comparative-legal, logical, as well as the method of system-structural analysis.

The peculiarities of activity of special institutions for children of educational colonies for juvenile DKVS of Ukraine are considered. It was established that convicted minors who are serving sentences for the crimes committed are trained in vocational schools at educational colonies.

Among these persons, juveniles are also trained in privileged categories: disabled children, orphans, children deprived of parental care. It is confirmed that juvenile minors,

including privileged categories of children, do not receive scholarships and pay for industrial practices, that is, they are deprived of the right guaranteed by Article 53 of the Constitution of Ukraine to a state scholarship.

Key words: *educational colony, State criminal-executive service of Ukraine, the Constitution of Ukraine, criminal-executive legislation, prosecutor's office of Ukraine.*

Стаття надійшла до редакції 18.04.2018 р.

УДК 351.74

І. М. Білоус

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Стаття присвячується правовій основі професійної етики працівників поліції в Україні. Дотримання професійної етики співробітникам поліції особливо складно, тому що діяльність працівників поліції пов'язана з безліччю моральних проблем, викликаних специфікою цілей, завдань, змісту, форм, методів і засобів їх реалізації. Розглянуто законодавство, що формує стандарти професійної етики працівників поліції. Також висвітлені недоліки професійної етики працівників поліції в сьогоденні та запропоновані шляхи їх усунення.

Ключові слова: *поліція, працівник поліції, професійна етика, поліцейська деонтологія, етичні принципи, правова основа професійної етики, моральна позиція.*

Постановка проблеми. Діяльність працівників поліції завжди знаходилася під пильною увагою суспільства, оскільки вона торкається інтересів усіх його членів і її результати позначаються на забезпеченні безпеки особистості, суспільства і держави, реалізації їхніх законних інтересів. Робота у поліції поєднана з безліччю моральних проблем, породжених специфікою цілей, змісту, форм, методів і засобів їхньої діяльності. Забезпечувати правопорядок, спокійне життя громадян, захист їхніх прав, волі, власності приходиться застосовувати примусові заходи і обмежувати права особистості, що викликає цілий комплекс протиріч як у суспільній, так і індивідуальній свідомості. Однак високого рівня довіри громадян до поліції не має [1], це пояснюється численними скандалами з роботою працівників поліції, які тісно пов'язані із їхньою професійною етикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми професійної етики працівників поліції постійно знаходиться у полі зору вчених, практиків, громадськості. Досліджують коло питань, пов'язаних з цією проблемою: О.М. Бандурка, А.В. Губанов, Г.В. Дубов, О.В. Негодченко, А.В. Опалев, С.С.Сливка, В.Я. Тацій, І. Є. Фарбер та інші.

Мета статті – висвітлити складові професійної культури працівників поліції, законодавство, що формує стандарти професійної етики працівників поліції, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Особливості професійної етики працівника правоохоронних органів визначаються основною сутністю їхньої діяльності, визначеною Конституцією України: людина є вищою цінністю, визнання, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина — обов'язок держави. Саме виконання цього обов'язку і здійснюється в першу чергу правоохоронними органами, що визначається директивними державними і відомчими документами. Моральні і

гуманістичні аспекти діяльності поліції визначені також міжнародно-правовими актами, ратифіковані Україною: законами України; нормативно-правовими актами центральних державних органів; відомчими нормативно-правовими актами. З метою зміцнення законності та дисципліни серед працівників поліції за наказом МВС України від 09.11.2016р. № 1179 були затверджені правила етичної поведінки для поліцейських, в яких уніфіковані етично-моральні засади працівників.

У них зазначені етичні вимоги працівників поліції під час виконання службових обов'язків:

1) неухильно дотримуватися положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки, діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією, законами України, іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, міжнародними договорами України;

3) поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання; інші права, які передбачені Конституцією та законами України, міжнародними договорами України;

4) у кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків;

5) неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України, визначених Законами України «Про Національну поліцію», «Про запобігання корупції» та іншими актами законодавства України;

6) виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку;

7) поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати;

8) контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку;

9) мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу;

10) дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики;

11) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

12) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено:

сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм

катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками;

використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях;

розголошувати та використовувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі після припинення служби в поліції, крім випадків, визначених законом;

знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли поліцейський виконує службові обов'язки в режимі секретності в установленому законодавством України порядку;

перебувати на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, уживати тютюнові вироби під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невстановленому місці.

Поліцейський повинен дотримуватись субординації у стосунках з колегами, з повагою ставитись до старших за віком [2].

Робота в правоохоронних органах дуже складна та вимоглива, також на працівників тиснуть різні навантаження – емоційне, розумове, фізичне, відчувають небезпеку щодо свого життя та здоров'я. Крім того, кожного дня зустрічаються із злочинами, тиском з боку громадськості, засобів масової інформації, політиків. Також є постійні спокуси щодо отримання неправомірної вигоди.

Результати досліджень психологів показують, що такі фактори, як ненормований робочий день, постійний контакт з асоціальними елементами, необхідність повної віддачі психічних і фізичних сил під час припинення злочинів, знижують функціональні резерви організму до їх повного виснаження [3, с. 487–583]

За таких умов може сформуватися так звана субкультура, яка негативно ставиться до прав людини і норм права. Вона дозволяє "благородно" порушувати закон, тобто виправдовує неправомірні дії правоохоронців щодо затриманих та інших осіб [4].

Ці специфічні особливості діяльності значно впливають на особистісні характеристики працівників поліції і можуть призвести до розвитку професійної деформації. У найбільш загальному вигляді наслідком цього феномена можуть бути такі прояви девіантної поведінки працівників ОВС, які призводять до негативного соціального оцінювання, не збігаються з професійною етикою, спотворюють очікуваний позитивний імідж працівника.

Практика свідчить, що працівники поліції найбільш порушують правила етичної поведінки під час застосування сили, а саме її перевищують або незаконно застосовують [5]. Під час проведення опитування та допиту осіб, застосовують тиск, погрози, залякування; не контролюють свою поведінку, емоції під час спілкування; пропонують затриманій особі укласти угоду, згідно з якою вона отримає свободу або винагороду в обмін на певні свідчення; отримують неправомірну вигоду [6].

Висновки. Застосування працівниками поліції навичок професійної етики як у службовій діяльності, так і з громадянами та представниками засобів масової інформації є необхідною умовою виконання Національною поліцією України поставлених перед нею завдань із забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії

злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

На нашу думку, для подолання порушень правил етичної поведінки працівниками поліції, необхідно не тільки від них вимагати, що вони повинні робити, а також створити сприятливі умови праці для них. Для емоційного розвантаження працівників необхідно періодично проводити тренінги пов'язані із профілактикою емоційного вигорання та інші. Підвищити заробітну плату, що може стимулювати чесно і добросовісно виконувати свої професійні обов'язки. Постійно удосконалювати працівників поліції навички щодо морально-психологічної підготовленості; психофізіологічної стійкості; професійно-психологічної підготовленості. Не допускати ненормований робочий час до повного фізичного та психологічного виснаження. Активно залучати до співпраці громадськість під час патрулювання, профілактичних програмах та інших заходах, з метою підвищення довіри населення до поліції та контролю. Збільшити кількість працівників поліції у слідчих та оперативних підрозділах, оскільки на сьогоднішній день на слідчого навантаження в середньому 200 кримінальних проваджень, при такій кількості не можна ефективно розслідувати та розкривати злочини. Аналізувати досвід роботи працівників поліції зарубіжних країн, що мають бути впроваджені у практику діяльності української поліції.

Список використаної літератури

1. Три роки Нацполіції України: довіра падає, реальних змін немає URL: <https://www.dw.com/uk/>; Three years of the National Police of Ukraine: trust is falling, there are no real changes URL: <https://www.dw.com/uk/>
2. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: МВС України; Наказ від 09.11.2016 №1179 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>; On Approval of the Rules of Ethical Behavior of Police Officers: Ministry of Internal Affairs of Ukraine; Order from 09.11.2016 №1179 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Бандурка А. М., Землянская Е. В. Психология руководителя: монография. Харьков: Золотая миля, 2013. 720 с.; Bandurka AM, Zemlyanskaya EV Psychology of the head: monograph. Kharkov: The Golden Mile
4. Приватне життя і поліція URL: <https://pidruchniki.com/12090613>; Private life and police URL: <https://pidruchniki.com/12090613>
5. Правозахисники розповіли про тортури і катування у поліції URL: <https://hromadskeradio.org/ru/news/2018/04/06/pravozahysnyky>; Lawyers talked about torture and torture in the police URL: <https://hromadskeradio.org/ru/news/2018/04/06/pravozahysnyky>
6. 6. Порушення прав людини в діяльності правоохоронних органів Миколаївщини URL: <https://forbiddentoforbid.org.ua/uk/porushennya-prav-lyudyny-v-diyalnosti-pravoohoronnykh-organiv-mykolayivshhyny>; Violation of human rights in the activity of law enforcement bodies of Mykolayiv region URL: <https://forbiddentoforbid.org.ua/uk/porushennya-prav-lyudyny-v-diyalnosti-pravoohoronnykh-organiv-mykolayivshhyny>

I. M. Bilous

PROFESSIONAL ETHICS OF POLITICAL EMPLOYEES: PROBLEMS OF PRESENTATION

The article is devoted to the legal basis of the professional ethics of police officers in Ukraine. Each country has a problem with the professional ethics of the police. Compliance with professional ethics for police officers is especially difficult, as the activities of police officers are associated with a multitude of moral problems caused by the specific goals, objectives, content, forms, methods and means of their implementation. Legislation is considered that forms the standards of professional ethics for police officers. The

shortcomings of the professional ethics of police officers in the present are also highlighted, and the ways of their elimination are proposed.

Key words: *police, police officer, professional ethics, police deontology, ethical principles, legal basis of professional ethics, moral position.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

УДК 346.34

В. І. Вишковська, А. А. Попов

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ В КРАЇНИ ЄС

У статті дано аналіз деяких правових проблем у зв'язку з експортом товарів, здебільшого сільськогосподарського призначення, в країни Європейського Союзу. Досліджено існуючі стандарти Євросоюзу щодо сільськогосподарських продуктів і діючі механізми їх отримання іноземними виробниками.

Висунута пропозиція про необхідність запровадження в українське законодавство нового положення про форму зовнішньоекономічного контракту, яке б враховувало особливості торговельних відносин з ЄС.

Ключові слова: *зона вільної торгівлі; європейські стандарти; адміністрування тарифних квот.*

ЄС – на сьогодні – наш основний торговельний партнер, і розвиток взаємин і торгівлі з цим партнером дає нам не лише можливості представлення себе на європейських ринках, а й відкриває додаткові можливості на треті ринки [4].

Українські експортери сільськогосподарської продукції входять до десятки найбільших постачальників цієї продукції до ЄС, а загальна кількість імпорту Європейським Союзом з третіх країн щороку збільшується приблизно на 8%. Отже, європейський ринок є відкритим та перспективним для нових учасників, у тому числі й українських сільськогосподарських виробників, чия продукція відповідатиме стандартам ЄС [5].

Важливим інструментом у торгівлі з ЄС є експортний контракт. Для його правильного складання потрібно враховувати не тільки загальні вимоги українського законодавства щодо зовнішньоекономічних контрактів, але й особливості торговельних відносин саме з країнами Євросоюзу.

Як відомо, з 1 січня 2016 року набрав чинності Розділ IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1].

Передбачається створення зони вільної торгівлі, формату ЗВТ+, або відповідно до назви угоди зона вільної торгівлі буде поглибленою та всеохоплюючою. Для створення зони вільної торгівлі передбачається перехідний період, який не може перевищувати 10 років.

Угода містить низку перехідних положень, які передбачають відтермінування дії окремих положень Конвенції щодо України. Відповідно до п. 3 ст. 208, назви таких алкогольних напоїв, як коньяк, шампанське, херес, порто, аніс, арманьяк, кальвадос, граппа, токай, які є захищеними географічними позначеннями в ЄС, зможуть використовуватись в Україні лише протягом 10 років. Подібні обмеження існують також і щодо харчових продуктів. Назви таких сирів, як фета, пармезан та рокфор

можна буде використовувати в Україні лише протягом 7-річного перехідного періоду.

Угода передбачає не лише зниження мит, еквівалентних платежів та скасування кількісних обмежень, як більшість класичних угод про зону вільної торгівлі, а йде глибше – передбачає також глибоке регуляторне наближення, гармонізацію правил, процедур, і таким чином зближення з внутрішнім ринком ЄС. Це стосується передусім стандартизації, метрології, сертифікації, оцінок відповідності, ринкового нагляду та технічних регламентів. У цих сферах Україна візьме на себе зобов'язання забезпечити відповідність технічним регламентам ЄС (ст. 56). На сьогодні норми та стандарти, які діють в Україні у цій сфері є переважно застарілими, а наприклад, сертифікація, яка здійснюється в Україні, переважно не визнається в країнах-членах ЄС. Після укладення угоди, продукти, які пройшли сертифікацію в Україні відповідно до стандартів ЄС, не потрібно буде повторно сертифікувати в ЄС [там само].

Угода передбачає також гармонізацію законодавства і в таких важливих для взаємної торгівлі сферах, як державні закупівлі, антимонопольна політика та конкурентне законодавство, державні фінанси та субсидії, захист інтелектуальної власності та енергетичну політику.

Таким чином, угода створить передумови для більш глибокої імплементації *aquis communautaire* ЄС у правову систему України.

Україна та Європейський союз розпочали застосування положення Глибокої та всеохоплюючої Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (далі – ГВЗТ) у двосторонньому режимі, адже до цього певні преференції для доступу на власний ринок були надані Європейським Союзом Україні в односторонньому порядку.

Проте, для того, аби отримати можливість реалізації продукції на європейському ринку, українським експортерам сільськогосподарської продукції необхідно пройти певні процедури, зокрема, отримати відповідні дозволи та ліцензії (сертифікати з перевезення, форми «EUR.1», імпортні ліцензії від Генерального директорату ЄС з питань сільського господарства, сертифікати якості продукції відповідно до стандартів ЄС та ін.) [4].

Відповідно до Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом при здійсненні експортних операцій з європейськими партнерами можна скористатися квотами та пільговими митними ставками ввізного мита, які встановлюються для кожного виду товару окремо [1].

Згідно із законодавством ЄС, адміністрування тарифних квот здійснюється за двома принципами:

- «перший прийшов – перший обслуговується»;
- через систему імпортних ліцензій [4].

Регламент 717/2008 (положення цього Регламенту не застосовуються до текстильної продукції та інших товарів, які є предметом спеціального імпортного регулювання) визначає 3 методи розподілу квот: 1) традиційний метод, який базується на традиційних торговельних потоках (частина квот резервується за традиційними імпортерами чи експортерами, а решта розподіляється між іншими); 2) метод, за яким квоти розподіляються відповідно до порядку подачі заявок (перший подав – перший отримав); 3) пропорційний – квоти розподіляються пропорційно до кількості, зазначеної у заявках, з одночасним проведенням процедури перевірки Комісією.

Відповідно до Регламенту інформація щодо відкриття квот публікується Європейською комісією в Офіційному журналі Європейського союзу, із зазначенням методу розподілу, умов, які потрібно виконати при подачі заявок на отримання ліцензій, часових меж для їх подачі, а також списку компетентних національних органів, до яких вони подаються. Підприємствам, які отримали квоти, видаються

ліцензії із зазначенням кількості товару, яку можна імпортувати чи експортувати. Тобто ліцензії в праві ЄС – це дозволи на право імпорту чи експорту товару в рамках отриманої квоти. Ліцензії, як правило, діють на території усіх країн-членів ЄС, за винятком випадків, коли сфери їх дій обмежуються окремими країнами або регіонами [6].

Застосування того чи іншого принципу залежить від того, який товар експортується/імпортується.

Під принцип «перший прийшов – перший обслуговується» підпадають, зокрема, такі товари як:

ячмінна крупа та борошно; зерно зернових злаків, оброблене іншими способами; продукти переробки солоду та крохмалю; оброблена продукція з молочних вершків; виноградний та яблучний соки; продукція з обробленого молока; баранина; оброблена продукція із зернових;

оброблені томати; солод та пшенична клейковина; цукрова кукурудза; гриби (основна та додаткова); цукор; харчові продукти; овес; сигари та цигарки; часник; манітол сорбіту; крохмаль; мед... (Додаток II до Регламенту ЄС № 374/2014).

Щодо системи імпортних ліцензій, то під неї підпадають, зокрема, наступні товари:

м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці (основна та додаткова); молоко, вершки;

кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули; свинина (основна та додаткова); ячмінь, ячмінне борошно та гранули; яловичина; пшениця; сухе молоко... (Додаток III до Регламенту ЄС №374/2014) [там само].

Головна відмінність між цими принципами полягає в адмініструванні квот.

Оформлення ввезення товару за принципом «перший прийшов – перший обслуговується» відбувається залежно від наявності невикористаного залишку відповідної квоти на момент подачі супровідних документів. Причому першим оформлюється той товар, супровідні документи до якого надійшли першими. Тобто, хто перший з імпортерів подав ввізну митну декларацію у ЄС, той і отримає право на безмитне ввезення товарів. Інформацію про залишки квот, які адмініструються а принципом «перший прийшов – перший обслуговується», можна перевірити на офіційному сайті Європейської комісії (<http://ec.europa.eu/>) [4].

Для використання квоти через систему імпортних ліцензій потенційні імпортери української продукції мають подати відповідну заявку на право здійснення імпорту (видачу ліцензії) до Генерального директорату Європейської комісії «Аграрні питання та розвиток сільської місцевості».

Для кожного типу товару, преференційне постачання якого здійснюватиметься із використанням імпортних ліцензій, відповідні регламенти містять певні часові та кількісні норми. Наприклад, при імпорті в ЄС м'ясної (яловичина, свинина, домашня птиця) продукції, ліцензування в рамках відповідних обсягів річних квот здійснюється щоквартально на 25% від загального обсягу квоти.

Інформація про залишки тарифних квот, які видаються через систему імпортних ліцензій, надається на підставі запиту на адресу директорату ЄК з питань сільського господарства [там само].

Щодо розміру квот та пільгової митної ставки ввізного мита, то тут необхідно враховувати особливості кожного виду товарів

Так, наприклад, для пшениці м'якої, пшеничного борошна та гранул, встановлено квоту в розмірі 950 000 тонн на рік з поступовим збільшенням упродовж 5 років до 1 000 000 тонн на рік. Такі привілеї дають змогу звільнити товар від ввізного мита у

рамках встановлених квот. При цьому, для пшениці твердої встановлюється інша пільга у вигляді базової ставки ввізного мита (148 € за одну тонну), однак квот для такої групи товару не встановлено [4].

Розміри квот та пільгових митних ставок ввізного мита для кожної групи товарів визначаються в додатках до розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

На особливу увагу українського експортера сільськогосподарської продукції для вдалого проведення експортної операції заслуговує розроблення і укладення експортного договору з європейським контрагентом, що потребує надзвичайно ретельного опрацювання для уникнення негативних наслідків у майбутньому.

При цьому слід зазначити, що поряд із загальними вимогами існують також і специфічні вимоги як до виробництва, так і до реалізації продукції на ринку Європейського Союзу.

Саме у зв'язку з цим Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», який набув чинності 20 вересня 2015 року щодо необхідності приведення потужностей переробників сільськогосподарської продукції у відповідність з принципами НАССР (Аналізу критичних контрольних точок виробництва).

Законом передбачено перехідний період у п'ять років для малих і середніх переробників, а для великих – три роки. Отже, ВРУ вирішила адаптувати світовий досвід щодо сертифікації харчової продукції.

Проте, насправді вимоги до виробників сільськогосподарської продукції в країнах ЄС ще суворіші.

Так, більшість торгівельних мереж та великих харчових компаній ЄС вимагають від своїх постачальників наявності сертифіката відповідності системи менеджменту GFSI (Глобальна ініціатива з безпечності харчових продуктів).

Глобальна ініціатива з безпечності харчових продуктів (GFSI) розроблена в результаті співпраці провідних світових експертів у сфері забезпечення безпечності харчових продуктів, виробників продуктів харчування, компаній, що надають послуги в ланцюзі харчування, міжнародних організацій та урядів.

Регулювання стандартів і схем сертифікації та їх визнання GFSI здійснюється на основі положень Керівного документа GFSI (GFSI Керівний документ, версія 6).

На сьогодні існують наступні визнані GFSI стандарти сертифікації:

- FSSC 22000;
- IFS Food Standard;
- BRC Global Standard;
- SQF CODE;
- Global Red Meat Standard (GRMS);
- GLOBAL GAP;
- Canada GAP Scheme;
- Global Aquaculture Alliance Seafood Processing Standard;
- PrimusGFS Standard;
- IFS PACsecure [4].

Для виробників первинної продукції доречно застосовувати такі міжнародно визнані стандарти:

- GMP+,
- GlobalGAP,
- GlobalGAP,

Стандарт GMP +

Стандарт GMP+ розроблений щодо продукції комбікормової галузі. В результаті його застосування у компаніях з виробництва кормів поліпшується процес впровадження і підтримки системи безпеки кормів.

При цьому, вимоги ISO 9001, ISO 22000 (НАССР) та інші стандарти вже включені в саму систему GMP +.

Дана система забезпечення безпечності кормів – це єдина загальногалузева схема сертифікації, що охоплює виробництво з моменту збору зернової продукції (сировини для кормів) до торгівлі інгредієнтами і комбікормовою продукцією. Дана схема поширюється і на підприємства, що займаються зберіганням, транспортуванням і безпосередньо виробництвом комбікормів, преміксів, кормових добавок та інших компонентів [4].

На відміну від інших міжнародних стандартів безпечності харчових продуктів, стандарти GLOBALGAP призначені винятково для необроблених сільськогосподарських продуктів, і тому їх користувачами є фермери, а не переробні підприємства. Водночас, ці стандарти, стимулюючи мінімальне використання агрохімікатів та ветеринарних препаратів, охоплюють більше питань, ніж лише безпечність харчових продуктів. Вони, крім іншого, охоплюють безпеку праці, питання охорони навколишнього середовища, добробут тварин.

Нині GLOBALGAP – це єдиний інтегрований стандарт для первинної продукції з можливістю застосування його окремих модулів щодо різних груп товарів – від виробництва рослинної продукції, вирощування тварин, до виробництва комбікормів.

Існує міф, що українські компанії не зможуть впоратися з впровадженням стандартів та норм ЄС і програють конкуренцію компаніям ЄС, але це неправда. Хоча Угода вимагатиме від виробників, які працюють в Україні, переходити на стандарти ЄС, заміщуючи чинні українські стандарти, ці зміни будуть поступовими та їх цілком можна здійснити ефективно [8].

Оцінюючи перспективи експорту продукції сільського господарства в ЄС, К. Капіцька і В. Удовенко вважають, що для подолання даних проблем Україні необхідно здійснити ряд перетворень у сфері сільського господарства, які включають правові, політичні, економічні та соціальні аспекти. Серед них:

– застосування стандартів якості та безпеки продукції відповідно до міжнародних вимог;

– виділення цільових державних субсидій, як на розвиток сільського господарства, так і на інфраструктуру, яка його обслуговує;

– запровадження програми навчання сільськогосподарських виробників [7].

18 березня 2004 р. був прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», який визначив механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі.

Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Закон також наводить поняття та джерела *acquis communautaire*, визначає інституційний і нормативний механізми адаптації, засади фінансового, кадрового, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення виконання програми адаптації [2].

Серед конкретного наповнення існуючих програм адаптації, на наш погляд, має бути розробка спеціального положення про порядок укладання експортних контрактів з

України в ЄС, оскільки існуюче Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [3] має загальний характер і не враховує всіх існуючих потреб українських експортерів. В якості додатків до нового положення обов'язковим є перелік існуючих стандартів, квот і ліцензій, діючих в межах ЄС.

Список використаної літератури

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/984>.

2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.

3. Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Затв. Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України 06.09.01 № 201. Зареєстр. в Міністерстві юстиції України 21.09.2001 р. за № 833/6024. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0833-01>.

4. Alexandrov & Partners. Алгоритм експорту. Що потрібно знати українському експортеру. 2016 – 69 с. [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?url=http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/kniga-algorithm-eksportu.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwinoZPIgPLbAhUUyqYKHTplCbYQFggTMAA&usg=AOvVaw1-IdjjTpiuv5ohC9d_rkZ

5. Дем'яненко М. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: стан та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuviiar.gov.ua/images/rezonans/2017/rez7.pdf>

6. Європейське право: право Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/78723/pravo/pravove_regulyuvannya_importu_eksportu

7. Капіцька К. В., Удовенко В. В. Проблеми експорту сільськогосподарської продукції України та аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС / XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція ADVANCED TECHNOLOGIES OF SCIENCE AND EDUCATION (19-21.04.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kapitska-k-v-udovenko-v-v-problemi-eksportu-silskogospodarskoyi-produktsiyi-ukrayini-ta-agrarni-aspekti-stvorenniya-zoni-vilnoyi-torgivli-ukrayina-es/>

8. Міфи про Угоду про асоціацію – аналіз фактів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/myths_aa_uk.pdf

V. Vyshkovska, A. Popov

SOME REMARKS IN RELATION TO LEGAL ADJUSTING OF EXPORT IN COUNTRIES OF EU

In the article the analysis of some legal problems is given in connection with the export of commodities, mostly agricultural setting, in the countries of European Union.

The Ukrainian exporters of agricultural produce are included in ten of most suppliers of this products in EU.

An important instrument in trade from EU is an export contract. For his correct stowage it is needed to take into account not only the general requirements of the Ukrainian legislation in relation to external economic contracts but also features of trade relations exactly with the countries of European Union.

Ukraine and European Union began application of position of Deep and all-embracing free trade Zone between Ukraine and European Union in the bilateral mode, in fact to it certain preferences for access to the own market were given by European Union to Ukraine in the one-sided order.

However, for that, if to get marketability of products at the European market, it is necessary to pass certain procedures the Ukrainian exporters of agricultural produce, in particular, to get corresponding permissions and licenses.

According to the legislation EU, administration of tariff quotas comes true after two principles:

- the "first come - the first is served";*
- through the system of the imported licenses.*

Application of that or other principle depends on that, what commodity is exported/imported.

For the use of quota through the system of the imported licenses the potential importers of the Ukrainian products must give a corresponding request on a right for realization of import(delivery of license) to General to directory of the European commission the "Agrarian questions and development of rural locality".

Information about bits and pieces of tariff quotas, that is given out through the system of the imported licenses, is given on the basis of query to address directory of EC on questions rural licenses, given on the basis of query to address directory of EC on agriculture.

To take into account an existent situation, suggestions about the necessity of input for the Ukrainian legislation of new position about the form of external economic contract that provide features of trade relations from EU, are thrown out.

Key words: *free trade zone; European standards; administration of tariff quotas.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

УДК 341.77(045)

Н. Л. Шелухин, А. Н. Шелухин

ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ПРАВОВЕДОВ В СТРАНАХ СНГ: СХОДСТВО, РАЗЛИЧИЯ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье рассматриваются пути реформирования высшего юридического образования в Украине, России, Белоруссии и Казахстане. Проанализировано фактическое состояние юридического образования в Украине и его нормативно-правовое обеспечение, результаты которого экстраполированы и на другие постсоветские страны. Вычленены узловые проблемы в системе подготовки правоведов и намечены первоначальные реальные практические шаги по их решению. Особое внимание обращено на усиление роли центральных органов исполнительной власти, обеспечивающей формирование и реализацию государственной политики в сфере образования; унификацию специализаций в области права; уменьшение числа ВУЗов, осуществляющих подготовку юристов.

Ключевые слова: *реформированию высшего юридического образования, усиление роли Министерства образования и науки, унификация специализаций в области права, уменьшение числа юридических ВУЗов.*

На протяжении пяти последних лет в Украине и странах СНГ активизировалась работа по реформированию высшего юридического образования, система которого является достаточно сложной и взаимодействует с другими системами: политической, экономической, культурной, социальной. В этих условиях система юридического образования не может быть пассивной, а существенно и динамично влияет на

окружающую среду, формируя цивилизованное демократическое правовое поле. Юридическое образование является наиболее привлекательным не только для молодежи, но и для широкого круга специалистов, которые имеют намерения продвигаться по служебной иерархии.

Одновременно в разных слоях общества возникают претензии, связанные с ненадлежащим качеством подготовки будущих юристов, которые обусловлены рядом факторов, таких как:

- изменение роли юриста в обществе и на рынке юридических услуг;
- наличие различных качественных запросов к юристам у работодателей, научно-образовательного сообщества, представителей юридической профессии, государства, общества и т.д.;
- нарастающую общественную рефлексию¹ по поводу права и юридической профессии;
- растущее противоречие между юридическим образованием, профессиональной практикой и требованиями рынка.

Все эти причины подталкивают общество к поиску путей реформирования юридического образования. Это выражается, прежде всего, в:

- создание и внедрение новых образовательных технологий в обучение правоведам;
- переход от академической направленности образовательного процесса к практической;
- увеличение нравственной составляющей, расширение общекультурных компетенций, обязательных воспитательных критериев, которые должны быть реализованы при изучении каждой дисциплины;
- активизация научных исследований в области права [1].

Именно определение путей реформирования юридического образования и является актуализацией повышения качества подготовки специалистов в области права. При подготовке данной статьи к цели исследования авторы отнесли следующее: на основе анализа состояния системы высшего юридического образования в странах СНГ вычленили узловые проблемы в этой системе и наметить первоначальные реальные практические шаги по их решению.

Данной проблематикой на протяжении последнего десятилетия занималось достаточно большое количество специалистов в областях права, педагогики, социологии и политологии с привлечением академических ресурсов, практических работников, работодателей и общественности.

Пути реформирования высшего, в том числе и юридического, образования неоднократно обсуждались на различного рода научно-практических площадках: конференциях, семинарах, «круглых столах». Например: «Высшее образование для XXI века». Международная научная конференция, Москва - 2016; «Реформа правового образования как инструмент снижения уровня коррупции в Украине». Научно-практическая конференция, Киев - 2017; «Инновации в науке, образовании и производстве Казахстана». Научно-практическая конференция, Алма-Аты - 2016; «Проблемы современного образования в техническом вузе». Международная научно-

¹ В социологическом контексте рефлексия - это не только самопонимание и самопознание. Социологическая рефлексия включает в себя такие процессы как понимание и оценка другого индивида. С ее помощью достигается соотношение своего сознания, ценностей, мнений с ценностями, мыслями, отношениями других людей, группы, общества. См.: Сунцов Ю.В. Специфика понятия «рефлексия» в современной социологии. Вестник Челябинского государственного университета. 2014, № 25 (354). Философия. Социология. Культурология. Вып.35., С.159-163.

методическая конференция, Гомель - 2017 и т.д. На этих и других научных форумах принимались различного рода резолюции, рекомендации и решения, носящие в основном, инновационный, прогрессивный характер, однако они не всегда принимались в учет центральными органами, отвечающими за практическое осуществление реформ в образовательной отрасли.

К реформированию юридического образования в разных странах подходят по разному:

- в России во исполнение Указа Президента Российской Федерации от 26 мая 2009 г. № 599 «О мерах по совершенствованию высшего юридического образования в Российской Федерации» была прекращена подготовка юристов в большей части непрофильных ВУЗов, к формированию и наполнению содержанием учебных программ, критериях оценки подготовки выпускника и формулированию требований, предъявляемых к ВУЗам, получили высококлассные специалисты из Ассоциации юристов России;

- в Белоруссии в соответствии с Постановлением Министерства образования Республики Беларусь и Министерства юстиции Республики Беларусь, 13 июня 2006 г. № 61/30 «О мерах по совершенствованию системы подготовки юридических кадров в Республике Беларусь», в целях сближения науки и практики образован Межведомственный совет по проблемам диссертационных исследований в области права, осуществляющим содействие повышению результативности юридической науки, эффективности подготовки научных работников высшей квалификации в области права;

- в Казахстане идет процесс закрытия юридических специальностей в непрофильных государственных высших учебных заведениях, разработаны новые квалификационные требования с определением минимально допустимого количества штатных остепененных преподавателей;

- в Украине вместо разработки национальных стандартов юридического образования, уменьшение числа лицензий на подготовку юристов в вузах вообще и прекращения такой подготовки в ведомственных и специализированных учебных заведениях (педагогических, аграрных, управленческих и т.д.), МОН заявляет о необходимости ее реформирования под предлогом того, что содержание и методология подготовки юристов в Украине сохраняют советские подходы и, что это негативно влияет на понимание права студентами-юристами и имидж профессии. Одновременно происходит лоббирование якобы «прогрессивных» законопроектов «О юридическом образовании и юридической (правовой) профессии» и «О юридическом (правовом) образовании и общем доступе к правовой профессии».

Размышляя о повышении качества юридического образования, еще раз обратим внимание на основные причины, которые тормозят этот процесс, а именно:

- отсутствие на протяжении длительного времени отраслевых стандартов подготовки бакалавров и магистров права;

- отсутствие универсальности юридического образования. Независимо от специализации оно должно соответствовать единому стандарту, в основу которого должны быть положены универсальные требования к будущему юриста;

- несовершенство (отсутствие) системы государственного контроля за уровнем профессиональной подготовки юристов;

- отсутствие работы по изучению состояния обеспечения юридическими кадрами в государстве (органах государственной исполнительной власти, местного самоуправления, правоохранительных, судебных органах, органах социальной защиты населения) и определения потребности в юристах разных образовательно-

квалификационных уровней подготовки и специализаций;

- псевдореформирование юридического образования. Непринципиальная позиция МОН Украины при лицензировании и аккредитации, согласование авантюрных правил приема¹, навязывание в учебную программу отдельных неюридических предметов, безосновательное подражание низкорейтинговых европейским вузам, игнорирование развития отечественных юридических школ и методик преподавания. На наш взгляд, очень точно современный процесс всеобъемлющего «реформирования», в том числе и в области юридического образования в Украине, охарактеризовал директор Национального института стратегических исследований, академик НАН Украины, профессор В. Горбулин «... много ключевых, содержательных сущностей реформ превращается в своеобразный симулякр², где процесс видится результатом, а внутренний регресс - внешним прогрессом. Принимаемые реформаторские решения зачастую половинчатые, непродуманные и формируются так, чтобы можно было отчитываться перед донорскими структурами, но не запустить процесс полноценно (часто на радость тем, кого пытаются непосредственно реформировать). И это камень в огород не только властных команд, но и различных посторонних «реформаторов»: первым часто не хватает воли поменять то, как было, на то, что нужно, а вторым - знаний, реальной мотивации и настойчивости» [2].

Основы правовых норм, регулирующие юридическое образование в странах СНГ имеют единые корни, так как были заложены в законодательно-нормативных актах Советского Союза, после распада которого концептуально не изменялись. Поэтому проанализировав фактическое состояние юридического образования в Украине и его нормативно-правовое обеспечение, на наш взгляд будет уместно экстраполировать результаты этого анализа и на другие постсоветские страны.

По состоянию на 1991 год в Украине было всего семь высших учебных заведений, которые готовили юристов: Харьковский юридический институт им. Ф. Э. Дзержинского, Одесская государственная юридическая академия, Львовский государственный университет им. И. Франко, Киевский государственный университет им. Т. Г. Шевченко, Донецкий государственный университет, Днепропетровский государственный университет и Киевская высшая школа МВД, а во всем Советском Союзе функционировало 52 юридических вуза.

На 15.03.2016 г. число мест лицензионного объема на подготовку юристов (бакалавр + специалист + магистр), выделенных МОН Украины составляло - 108 227 мест. Число выпускников составило (по государственному заказу / за счет средств физических и юридических лиц): бакалавр - 4769/17615; специалист - 1243/9812; магистр - 2587/6324. Всего вместе было подготовлено 42340 юристов³.

¹ Например, с 2018 года в Донецком национальном университете имени Василя Стуса МОН Украины согласовало перекрестное поступление в магистратуру на специальность «Право» при наличии образовательно-квалификационного уровня «Бакалавр» или «Специалист» с любой другой специальности. Юридический факультет ДонНУ имени Василя Стуса. 15 января 2018 [Электрон. ресурс].

— Режим доступа:
https://www.facebook.com/law.donnu.edu.ua/?hc_ref=ARQvNQ0UAcV0S2_NwER1e02mzcTQ25VXuct8h1rAXfDscJNO8ZvrPrjk7H9rSFSI0bk&fref=nf&pnref=story

² Симулякр (франц. simulacre) - термин постмодернистской философии, который означает изображение, копию того, что на самом деле не существует. Сегодня понимается как культурное или политическое образование, которое копирует форму исходного образца. Копия может быть чего угодно и каких угодно смыслов. В обыденном употреблении слово «симулякр» означает «подобие», «кажимость», «призрак».

³ Материалы рабочей группы по разработки концепции усовершенствования юридического образования по специальной подготовки юриста в соответствии с европейскими стандартами высшего

В настоящее время подготовкой юристов занимаются все: классические университеты, профильные юридические вузы, непрофильные вузы (технические, экономические, педагогические, транспортные и т.д.), ведомственные вузы. На сайте государственного предприятия «Инфоресурс» размещен «Реестр учебных заведений», в котором содержатся данные о высших учебных заведениях и научных учреждениях Украины. По состоянию на 29.12.2017 в соответствии с реестром по специальности «Право» осуществляют обучение в 298 гражданских и 10 ведомственных вузах¹. Министерством образования и науки на подготовку правоведа, специальность «Право» выдано лицензий 308 высшим учебным заведениям.

В России 947 высших образовательных учреждений, занимающихся подготовкой юристов: их готовят практически в каждом втором вузе (считая филиалы). Существуют три образовательные программы, по окончании которых выдаются дипломы с квалификацией «юрист», – «Юриспруденция», «Правоохранительная деятельность» и «Правовое обеспечение национальной безопасности». На этих программах (в рамках бакалавриата и специалитета) обучалось 643 000 студентов, т. е. каждый десятый российский студент – будущий юрист [3].

Так, согласно данным Национального статистического комитета в Беларуси в 2016/2017 учебном году насчитывалось 313 тысяч студентов. Каждый третий студент в Беларуси получает экономическую или юридическую специальность².

Обучением юристов в Казахстане занимаются: бакалавриат – 61 учебное заведение, магистратура – 38, докторантура – 7³.

Для сравнения отметим, что в Польше таких вузов только 25 (из которых 10 – частные), в Германии – 42, в Великобритании – 97, в Королевстве Нидерланды – 10, в Австрии – 5 и даже в Соединенных Штатах Америки – менее 200 [4, с. 5].

Министерство образования и науки Украины является главным органом в системе центральных органов исполнительной власти, обеспечивающим формирование и реализацию государственной политики в сфере образования, науки и государственного надзора (контроля) за деятельностью учебных заведений. В соответствии с Положением о Министерстве образования и науки Украины МОН имеет все необходимые полномочия для организации работы по реализации государственной политики в сфере юридического образования.

Подготовка юристов должна проводиться в соответствии со стандартами образовательной деятельности и стандартами высшего образования.

В п.3 ст.9 и п.6 ст.10 Закона Украины «О высшем образовании» приведены прямые нормы гласящие, что стандарты образовательной деятельности и стандарты высшего образования по каждой специальности разрабатывает центральный орган исполнительной власти в сфере образования и науки. Только после принятия стандартов, идя вниз по иерархической лестнице обучения, разрабатываются образовательные программы, учебные планы и индивидуальные учебные планы студентов⁴.

образования и юридической профессии. [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita>

¹ Реестр учебных заведений. Высшие учебные заведения и научные учреждения [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <https://www.inforesurs.gov.ua/reestr/?ut=1>

² Третей студентов Беларуси учатся на юристов или экономистов // Sputnik Беларусь. 14 ноября 2017 [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <https://sputnik.by/society/20171114/1031946454/tret-studentov-belarusi-uchatsya-na-yuristov-ili-ehkonomistov.html>

³ Цель – качественная подготовка юристов // Казахстанская правда 13 Ноября 2015 [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kazpravda.kz/fresh/view/tsel--kachestvennaya-podgotovka-uristov/>

⁴ О высшем образовании. Закон Украины. Ведомости Верховной Рады, 2014, № 37-38, ст.2004

Именно под эгидой МОН, при участии Министерства юстиции и Академии правовых наук необходимо инициировать создание рабочей группы по выработке единых национальных стандартов юридического образования в Украине (бакалавр, магистр), поставив конкретные сроки по его принятию - подать разработанные стандарты на утверждение Кабинета Министров Украины, а после их утверждения, утвердить типовые образовательные программы и типовые учебные планы. Таким образом, за формирование качественной основы высшего юридического образования, несет ответственность Министерство образования и науки Украины.

Решение вопроса о количественных показателях подготовки юристов необходимо начинать с изучения состояния обеспеченности юридическими кадрами в государстве (органах государственной исполнительной власти, местного самоуправления, правоохранительных, судебных органах, органах социальной защиты населения) и определение потребности в юристах разных образовательно-квалификационных уровней подготовки. По результатам этой ревизии и с учетом фактического набора, уменьшить лицензированные объемы подготовки юристов и установить обоснованное количество мест подготовки юристов по госзаказу, кроме этого необходимо принять меры к запрещению подготовки юристов в непрофильных и ведомственных учебных заведениях, а также в структурных подразделениях всех ВУЗов. Подготовка юристов-правоведов должна быть сосредоточена только в университетах.

Отвечая за учебно-методическую и научно-исследовательскую работы университеты СНГ должны определиться с унификацией специализаций (не обязательно в рамках Болонского процесса).

Традиционно в Странах СНГ готовят универсальных и широкопрофильных юристов. На первых курсах студенты изучают общегуманитарные предметы: философию, социологию, культурологию, логику; в качестве профессиональных дисциплин преподаются теория и история государства и права, конституционное право, гражданское, административное, уголовное право. В большинство учебных заведений, в последнее время, предлагаются различные специализации, которые начинаются на третьем-четвертом курсах. В основном это уголовно-правовая, государственно-правовая, гражданская, хозяйственная и международная специализации.

Причем не всегда специализации, которые заявляются администрацией учебных заведений, подкрепленные научными кадрами и функционированием научных школ, возможностью вуза оказания помощи в трудоустройстве, наличии заказа конкретного учреждения (организации). Чаще всего специализации образуются (указываются) с целью привлечения как можно большего количества абитуриентов. Поэтому, необязательно, что выпускники, которые выбрали государственное право, смогут в будущем работать в аппаратах государственных и общественных организаций, а выпускники уголовной специализации следователями, и наоборот выбор какой специализации не означает, что выпускник вуза не сможет заниматься в будущем другим направлениям.

На сегодняшний день, даже ведущие юридические университеты не смогли организовать подготовку правоведов по унифицированным специализациям. Например: Национальный университет «Одесская юридическая академия» осуществляют подготовку юристов по специализациям: судебно-административная, социально-правовая, международно-правовая, уголовная юстиция, интеллектуальная собственность, гражданская и хозяйственная юстиция, адвокатура, подготовка следователей. Специализации Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого: хозяйственно-правовая, международно-правовая, публичное право и администрирование, адвокатура, правосудие, прокуратура, уголовная юстиция,

юридические кадры (для СБУ, для органов юстиции, для вооруженных сил, для Государственной пенитенциарной службы), подготовка следователей и криминалистов.

В связи с вышеизложенным основные итоги нашего исследования необходимо сформулировать так:

1. Проблемы подготовки правоведов в странах СНГ имеют значительное сходство в виду единых традиций университетского образования, приблизительно одного уровня экономического развития государств, сходства менталитетов преподавателей и студентов, отсутствие четко выработанной государственной политики в сфере образовательных реформ.

2. Наличие достаточного объема внутренней трудовой миграции в рамках СНГ, схожесть рынка труда и уровня подготовки юристов предрасполагает к унификации стандартов образовательной деятельности и стандартов высшего юридического образования.

3. Первоочередными реальными шагами к усовершенствованию подготовки правоведов могут быть: усиление роли центральных органов исполнительной власти, обеспечивающим формирование и реализацию государственной политики в сфере образования; унификацию специализаций в области права; уменьшение числа ВУЗов, осуществляющих подготовку юристов.

Содержание и выводы данной статьи могут служить основанием для дальнейших исследований и дискуссий.

Список использованной литературы

1. Шелухин Н.Л., Шелухин А.Н. Проектный подход в организации учебного процесса будущих юристов: формирование учебных планов с применением проектного подхода // Scientific pedagogical internship «Legal education of the future: perspective and priority areas of scientific research»: Internship proceedings, November 27 - December 1, 2017. Lublin : Izdevnieciba «Baltija publishing». 184 pages, p.171-174 ; Shelukhin N.L., Shelukhin A.N. Proektnyj podhod v organizacii uchebnogo processa budushchih yuristov: formirovanie uchebnyh planov s primeneniem proektnogo podhoda // Scientific pedagogical internship «Legal education of the future: perspective and priority areas of scientific research»: Internship proceedings, November 27 - December 1, 2017. Lublin : Izdevnieciba «Baltija publishing». 184 pages, s.171-174.

2. Горбулин В. Украина-2018: дорога между вызовами и рисками. Но дорога ... // Зеркало недели, 2017. - № 49-50, выпуск 28 декабря-13 января. [Электрон. ресурс]. — Режим доступа: https://zn.ua/internal/ukraina-2018-doroga-mezhdu-vyzovami-i-riskami-no-doroga-270629_.html ; Gorbulin V. Ukraina-2018: doroga mezhdu vyzovami i riskami. No doroga ... // Zerkalo nedeli, 2017. - № 49-50, vypusk 28 dekabrya-13 yanvary. [Elektron. resurs]. — Rezhim dostupu: https://zn.ua/internal/ukraina-2018-doroga-mezhdu-vyzovami-i-riskami-no-doroga-270629_.html

3. Моисеева Е., Титаев К. Каждый десятый – юрист // Ведомости 01.07.2015 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2015/07/02/598926-kazhdii-desyatii-yurist>; Moiseeva E., Titaev K. Kazhdyj desyatyj – yurist // Vedomosti 01.07.2015 [Elektronnyj resurs]. — Rezhim dostupa: <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2015/07/02/598926-kazhdii-desyatii-yurist>

4. Войтюк І. Аналіз досвіду регулювання та стану юридичної освіти та науки в окремих європейських країнах / І. Войтюк // Проект «Справедливе правосуддя». — 2012 [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/FAIR__Report_Legal_Education_in_Europe_UKR1.pdf ; Voitiuk I. Analiz dosvidu rehuliuвання та станu yurydychnoi osvity

ta nauky v okremykh yevropeiskykh krainakh / I. Voitiuk // Proekt «Spravedlyve pravosuddia». — 2012 [Elektron. resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/FAIR_Report_Legal_Education_in_Europe_UKR1.pdf

N. Shelukhin, A. Shelukhin

TRAINING JURISTS ASPECTS IN CIS COUNTRIES: SIMILARITY, DIFFERENCES AND WAYS TO INCREASE THE QUALITY OF TRAINING

In this paper ways of reforming the higher legal education in Ukraine, Russian Federation, Belarus and Kazakhstan are considered. The actual state of legal education in Ukraine and its legal and regulatory support are analyzed, the results of which are extrapolated to other post-Soviet countries. Nodal problems in the system of training lawyers are identified and initial practical steps for their solution are outlined. Particular attention is paid to strengthening the role of central executive authorities, ensuring the formation and implementation of state policy in the field of education; unification of specializations in the field of law; a decrease in the number of institutions of higher education that train jurists.

Key words: *reforming of higher legal education, strengthening the role of the Ministry of Education and Science, unification of specializations in the field of law, reduction of the number of legal universities.*

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018 р.

УДК 347(045)

Є. В. Годованик

СИСТЕМА ПРАВА ЯК ЧИННИК ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Стаття присвячена проблемам визначення теоретико-методологічних аспектів визначення місця і ролі системи права у національній правовій системі як загальнотеоретичної та практично-прикладної категорії, що розглядається як фундаментальна основа розробки та ухвалення якісних та дієвих нормативно-правових актів відповідними компетентними суб'єктами конституційної правотворчості.

Ключові слова: *конституційно-правова норма, правова система, конституційне право, система права, якість правотворчості.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку системи права як соціально-юридичного явища комплексне дослідження ефективності конституційно-правових норм, як вбачається, потребує, перш за все, формування нового теоретико-методологічного розуміння місця та ролі системи права загалом і, зокрема, системи конституційного права у національній правовій системі.

Враховуючи соціальну значимість питання про ефективність конституційно-правового регулювання та функціонування конституційно-правових норм у суспільному житті, недостатню теоретичну та методологічну розробленість проблеми визначення ефективності конституційно-правових норм в умовах сучасних інтеграційних та глобалізаційних процесів, важливим завданням є і розроблення актуальних теоретико-методологічних концептів розвитку національних систем права під впливом вказаних новітніх тенденцій, що безпосередньо детермінують якісні та кількісні зміни на первинному, базовому рівні функціонування системи права, яким виступають правові

норми.

Метою дослідження є визначення місця і ролі системи права у сучасній національній правовій системі у контексті загальної конституційної модернізації суспільства та пошуку оптимальних шляхів підвищення ефективності конституційно-правових норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем ефективності правотворчості та правозастосування у конституційному праві присвячено праці таких видатних вітчизняних й зарубіжних науковців, як С. С. Алексєєв, М. О. Баймуратов, О. В. Богачова, С. В. Богачов, Л. Д. Воєводін, Ю. О. Волошин, Л. Дюгі, Л. І. Заморська, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, К. Корсгаард, В. В. Лазарєв, А. Пінер, П. М. Рабинович, С. Г. Стеценко, В. Л. Федоренко, В. П. Шаганенко, Ю. С. Шемшученко та інших.

Водночас наявні дослідження не вирішують завдання щодо пошуку принципово нових підходів до визначення комплексної соціальної та юридичної моделі функціонування системи права, у тому числі – з урахуванням інтеграційного чинника, що значно впливає на загальну ефективність та дієвість функціонування національних правових систем європейських держав, особливо зважаючи на інтенсифікацію процесу реалізації конституційної реформи в українському суспільстві на новітньому етапі його модернізаційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Слід відзначити, що поняттям «система» в будь-якій галузі пізнання визначається певна реально існуюча структурована цілісна сукупність елементів, поєднаних між собою внутрішніми зв'язками. Саме ці зв'язки, як слушно зазначає В. П. Шаганенко, здатні надавати внутрішньої організованості усім елементам будь-якої системи, перетворюючи її на диференційовану цілісність [1, с. 70].

Іншою важливою особливістю будь-якої системи є те, що вона може бути елементом системи більш високого рівня, а її структурні елементи можуть виступати як система нижчого рівня [2, с. 129].

Загалом системний підхід як методологічна основа наукового і практичного пізнання систем базується на фундаментальному принципі, відповідно до якого «всі прояви людського світу мають бути пов'язані один із одним в єдину велику раціональну схему» [3, с. 213]. Це, у свою чергу, зумовлює характеристику будь-якої системи через такі ознаки: 1) система складається з основних, а також із змінюваних елементів, властивостей тощо; 2) такі елементи є пов'язаними тим, що здобуває назву зв'язків, кореляцій, взаємовідносин, комунікації тощо; 3) такі зв'язки, зазвичай, мають невипадковий, закономірний характер, що забезпечує утворення певної структури із відповідним підпорядкуванням і певним ступенем ентропії, який є нижчим за максимально можливий рівень; 4) система існує в фізичному просторі, хоча межі такого простору не можуть бути точно визначені; 5) усі системи є онтологічно відкритими, оскільки немає жодної системи, яка б була повністю закритою зовні й не перебувала у взаємному обміні з навколишнім середовищем.

В той же час, соціальні системи, окрім вказаних загальних, мають ще й спеціальні ознаки, а саме: 1) основною операцією, яка визначає особливість цієї системи й забезпечує її цілісність, є комунікація; б) наявність інституціональних проявів, завдяки чому забезпечується стабільність відносин у часі й просторі [4, с. 112].

Іншими словами, систему (включаючи соціальну і, зокрема, правову. – Авт.) завжди можна представити як цілісну єдність елементів і структури [5, с. 165], тобто система права виступає не тільки у своїй власній якості та сутності, але ще і в якості структурного елемента та ключової підсистеми правової системи як сукупності усіх правових явищ, притаманних певній державній та суспільній організації на відповідному конкретно-історичному періоді її становлення й розвитку, тобто, як

ззначає А. В. Поляков, право пізнається через свою структуру, але як специфічний феномен соціально існує у вигляді діючої конкретно-історичної правової системи [6, с. 260].

Як зауважує Д. Лук'янов, в юридичній літературі правова система переважно визначається через зв'язок із державою, зокрема, як категорія, що надає «багатовимірне відображення правової дійсності конкретної держави на її ідеологічному, нормативному, інституційному й соціально-економічному рівнях», тобто за своєю внутрішньою сутністю правова система є сукупністю юридичних засобів, якими оперує держава, як основний носій публічної влади, здійснюючи нормативний вплив на суспільні відносини [6, с. 232], навіть тоді, коли формально використовується категорія «правова система суспільства», адже у будь-якому разі підкреслюється, що йдеться про державно-організоване суспільство.

Проявом цього є, зокрема, й той факт, що до кінця ХХ ст. поняття «правова система» переважно використовувалося для характеристики правових явищ, засобів і процесів, які існують усередині конкретної держави або є характерними для певної групи країн. За основу характеристики правової системи в межах такого підходу береться територіальна ознака, або, як зазначають окремі автори, «територіальний розподіл правової реальності на різні правові утворення – правові системи, які існують у межах окремих держав (національні правові системи) і регіонів (інтеграційні правові системи), а також у міждержавному масштабі (міжнародна правова система)».

Характеризуючи сучасні підходи до дефінітивного визначення поняття «правова система», необхідно відзначити такі її ключові характеристики, як ієрархічність, багаторівневість і структурованість, які є не тільки архітектонічними якостями системи як певної форми відображення правової дійсності, але і властивостями її практичного прояву, коли окремі рівні зумовлюють певні аспекти цього відображення, а цілісне функціонування постає як результат взаємодії всіх її сторін і рівнів.

Водночас слід вказати і на ту обставину, що системи можуть відрізнятися між собою ступенем організованості їх елементів, причому ступінь організованості системи визначається залежно від різноманітності функціональних зв'язків, кількості і якості елементів та від стійкості структури, адже чим вища стійкість структури і чим більше функціональне навантаження на кожен елемент, тим вища організованість системи [5, с. 167]. При цьому кожна система характеризується не тільки наявністю певних зв'язків і відносин між утворюючими її елементами, а ще й нерозривною єдністю з навколишнім середовищем, у взаємодії з якою система проявляє свою цілісність [5, с. 167].

Аналогічним чином про сутність системи як явища оточуючої реальності висловлюється Н. Б. Крилов, на думку якого «будь-якій системі притаманна внутрішня організація, структура». Як вказує у цьому контексті Е. О. Поздняков, «кожна складноорганізована система має свій особливий спосіб зв'язку елементів, що входять до системи». За визначенням В. Г. Афанасьєва, «структура – внутрішня організація цілісної системи, що являє собою специфічний спосіб взаємозв'язку компонентів, які складають його». Погоджуючись з подібними міркуваннями, варто відзначити, що такі визначення цілком стосуються і такої складної багатоелементної системи, якою є система права як фундаментальний, системоутворюючий елемент національної правової системи.

Зважаючи на означені сутнісні характеристики системи як форми організації буття, будь-яка система, як слушно зазначає О. Л. Богініч, схильна до самоорганізації завдяки іманентності притаманних якостей власної системи.

При цьому під самоорганізацією системи слід розуміти процес упорядкування, виникнення або трансформації структур у відкритій системі. Іншими словами,

самоорганізація виникає як результат цілеспрямованих дій у межах більш широких соціальних систем.

Основним структурним елементом системи права в юридичній літературі зазвичай визнається галузь права, а первинним – норма права. При цьому галузь права різні науковці визначають як:

– автономну в системі права сукупність правових норм та інститутів, якими регулюються однорідні суспільні відносини [7, с. 120];

– елемент системи права, що представляє собою зв'язану єдиними принципами і функціями сукупність правових норм, які з використанням властивих їм специфічних юридичних способів і засобів регулюють певну широку сферу однорідних суспільних відносин властивим їй методом правового впливу [8, с. 167];

– систему правових норм, інститутів права, що регулюють певну сферу суспільних відносин у межах конкретного предмета і метода правового регулювання з урахуванням принципів, завдань і мети такого регулювання [7, с. 172].

При цьому галузь права поділяється на взаємопов'язані елементи, які називаються інститутами права. Правовий інститут – це відокремлений комплекс правових норм, що є специфічною частиною галузі права і регулюють різновид певного виду суспільних відносин. Правова норма є первинною клітиною системи права, яка регулює типові суспільні відносини певного різновиду.

Серед науковців можна відзначити точку зору, відповідно до якої галузі права (у тому числі, конституційне право як базова, провідна галузь у структурі національної системи права. – Авт.) регулюють суспільні відносини певного роду, а інститути – певного виду, тобто предмет регулювання галузі співвідноситься з предметом регулювання інституту як рід і вид.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження місця та ролі системи права у національній правовій системі можна дійти до таких найважливіших висновків: а) система конституційного права виступає елементом самоорганізуючого механізму системи права, а система права, у свою чергу, обумовлює форми самоорганізації та способи функціонування національної правової системи, що об'єднує усі правові явища в межах певного соціуму державного, інтеграційного або міжнародного (міждержавного) рівня; б) до іманентних ознак системи права відносяться об'єктивна зумовленість, органічна єдність і узгодженість, структурна різноманітність, стабільність і динамізм, а також поділ (диференціація) і структурна ієрархічність; в) норма права є первинним елементом будь-якої системи права, який відображає об'єктивно існуючі у суспільстві або на між суспільному рівні соціальні реалії; г) правова система ЄС є самостійною, окремою правовою системою, що складається з усіх необхідних елементів будь-якої правової системи, таких, як суб'єкти права, правові норми та принципи, правові відносини (у тому числі – правова поведінка, юридична практика та режим функціонування правової системи), правова ідеологія, правова свідомість, правові погляди, правова культура, а також зв'язки між вказаними елементами, що встановлюють результат їх взаємодії, а саме – законність, правопорядок, які об'єднуються у п'ять підсистем правової системи: інституціональну; нормативну (регулятивну); ідеологічну; функціональну; комунікативну; д) правова система ЄС нормативно базується на європейському праві у вузькому сенсі як сукупності правових норм, що вміщуються в актах Європейського Союзу та Європейських Співтовариств; ж) ЄС є об'єднанням особливого типу у світовій практиці, яке динамічно розвивається шляхом консолідації зусиль країн-учасниць та модернізації засобів та механізмів досягнення поставлених цілей; з) у правовій системі Європейського Союзу і Європейських Співтовариств з багатьох питань діє принцип пріоритету європейського права у

визькому сенсі стосовно національного права держав-членів, тобто йдеться про прямий, безпосередній вплив системи права інтеграційного об'єднання наднаціонального рівня на національні системи права як принципово нове явище сучасної політико-правової дійсності.

Список використаної літератури

1. Шаганенко В. П. Сутнісні характеристики системи права // В. П. Шаганенко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 69-74 ; Shahanenko V. P. Sutnisni kharakterystyky systemy prava // V. P. Shahanenko // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. – 2012. – № 2. – S. 69-74.

2. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс : Учебник / под ред. Ю. Н. Оборотова. – Одесса : Феникс, 2011. – 436 с. ; Obshcheteoreticheskaia yurisprudenciya: uchebnyj kurs : Uchebnik / pod red. Yu. N. Oborotova. – Odessa : Feniks, 2011. – 436 s.

3. Kenneth C. Bausch. The Emerging Consensus in Social Systems / Kenneth C. Bausch. – Springer Science+Business Media, LLC, 2001. – 419 p.

4. Giddens A. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration / Anthony Giddens. – Polity Press, Cambridge, 1986. – 402 p.

5. Заморська Л. І. Правова нормативність та її інституціоналізація в Україні / Л. І. Заморська. – Одеса : Фенікс, 2013. – 304 с. ; Zamorska L. I. Pravova normatyvnist ta yii instytutsionalizatsiia v Ukraini / L. I. Zamorska. – Odesa : Feniks, 2013. – 304 s.

6. Поляков А. В. Общая теория права. Феноменолого-коммуникативный подход : Курс лекций / А. В. Поляков. – 2-е изд., доп. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 642 с. ; Polyakov A. V. Obshchaya teoriya prava. Fenomenologo-kommunikativnyj podhod : Kurs lekcij / A. V. Polyakov. – 2-e izd., dop. – SPb. : Izd-vo «Yuridicheskij centr Press», 2003. – 642 s.

7. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права : Навч. посіб / С. Л. Лисенков – К. : Юрисконсульт, 2006. – 355 с. ; Lysenkov S. L. Zahalna teoriia derzhavy i prava : Navch. posib / S. L. Lysenkov – K. : Yuryskonsult, 2006. – 355 s.

8. Крестовська Н. М. Теорія держави і права: Елементарний курс / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева– Х. : ТОВ «Одіссей», 2007. – 432 с. ; Krestovska N. M. Teoriia derzhavy i prava: Elementarnyi kurs / N. M. Krestovska, L. H. Matvieieva– X. : TOV «Odissei», 2007. – 432 s.

Y. V. Hodovanyk

THE SYSTEM OF LAW AS A FACTOR OF DETERMINING THE EFFICIENCY OF THE CONSTITUTIONAL LAW NORMS

The article is devoted to the problems of determining the theoretical and methodological aspects of determining the place and role of the legal system in the national legal system as a general theoretical and practical-applied category, which is considered as the fundamental basis for the development and adoption of high-quality and effective legal acts by the relevant competent subjects of constitutional law-making.

Key words: constitutional law norm, system of law, constitutional law, legal system, quality of law-making.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 346.34

Ю. В. Камардіна, С. В. Ковальов

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття «адміністративна послуга» та охарактеризовано практичну сферу адміністративних послуг у сучасних умовах незалежної України. Автор у статті намагається ширше розкрити поняття «адміністративна послуга», визначити його співвідношення з терміном «публічна послуга». Крім цього, доцільно зауважити, що адміністративна послуга сьогодні – це не лише послуга, що надається виключно органом державної виконавчої влади або органом місцевого самоврядування, але й іншими суб'єктами що мають відповідні владні повноваження.

Узагальнити теоретичні знання щодо адміністративних послуг, децентралізації повноважень органів влади, центрів надання адміністративних послуг. Виявити нововведення, що зазнала сфера адміністративних послуг за останні роки.

Ключові слова: публічні послуги, адміністративні послуги, державне управління, децентралізація, центр надання адміністративних послуг, адміністративний збір.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що сфера адміністративних послуг сьогодні є однією з найбільш розвинених в системі державного управління, що й надалі невинно розвивається. Таким чином проходить переоцінка пріоритетів у правовідносинах окремої особи з органом, наділеним владними повноваженнями, що фактично уособлює державу. Адміністративні послуги є новим форматом взаємодії держави з окремою особою.

Метою є формування сталого поняття «адміністративна послуга», визначення статусу сфери адміністративних послуг в системі державного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти сфери адміністративних послуг сьогодні знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених В.Б.Авер'янова, В.Г.Бодрова, Р.В.Войтович, В.М.Гейця, С.Д.Дубенко, М.Ф.Івашова, Ю.Г.Кальниша, Ю.В.Ковбасюка, І.Б.Коліушка, В.М.Козакова, С.О.Кравченка, В.С.Куйбіди, Т.І.Пахомової, Г.П.Ситника, С.О.Телешуна та ін.

Виклад основного матеріалу. При визначенні терміну «послуга» в першу чергу варто проаналізувати етимологію цього поняття. Послуга – це діяльність підприємств, організацій та окремих осіб, що виконується для задоволення певних потреб. Під поняттям «послуга» розуміється вид корисної діяльності, яка не створює матеріальних цінностей або самостійного виду продукту, а результат цієї діяльності споживається в процесі її здійснення. У науковій літературі існує багато різних визначень цього терміну. Деякі науковці (Г.М.Писаренко, Ю.А.Тихомиров) під послугою розуміють певне нематеріальне благо, яке надається однією особою (виконавцем) і споживається іншою особою (замовником) у процесі вчинення виконавцем певних дій або здійснення певної діяльності. Інші дослідники (.П.Хмілевська, Т.І.Данилюк) визначають послугу як діяльність щодо задоволення певних потреб особи, яка здійснюється за ініціативою особи, на її прохання [1].

Послуги визначаються наступними ознаками: 1) мають нематеріальний характер,

а їх результат не набуває врегульованого вигляду; 2) тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності); 3) не збігаються із самими діями (здійснення діяльності) виконавця, а існують як окреме явище – певне нематеріальне благо.

Перед визначенням поняття «адміністративні послуги» необхідно зробити певний аналіз проявів діяльності публічної адміністрації, що відтворюється у тому числі й у наданні певних послуг.

Поняття «послуга» має містити ті самі ознаки, що належать послугі у контексті приватного права. Тобто послуга - це діяльність щодо задоволення певних потреб особи, і здійснюється ця діяльність за ініціативою особи, на її прохання (також це дія, результат якої споживається в процесі її надання).

У даному випадку спостерігається запозичення правової категорії з приватного права. Адміністративні органи мають типові відносини з приватними особами, зокрема - надання дозвільних документів, розгляд звернень (заяв, скарг та пропозицій) громадян. В цьому і знаходиться сутність послуги - особа сама звертається до адміністративного органу або органу, який має повноваження на прийом таких заяв (яскравий приклад - центри надання адміністративних послуг), оскільки рішення або дія адміністративного органу необхідні для реалізації прав цієї особи.

Через те, що подібні послуги відрізняються від типових послуг, що надаються окремими суб'єктами приватного права, їх називають публічними. Публічні послуги, як правило, поділяються на державні та муніципальні.

Так, державні послуги - це послуги, що надаються органами державної виконавчої влади та державними підприємствами, установами, організаціями. До державних послуг відносяться також послуги, які надаються недержавними організаціями в порядку виконання делегованих державою повноважень. У цьому випадку природа послуги визначається не за безпосереднім суб'єктом її надання) а за суб'єктом, який несе відповідальність за надання цієї послуги, та за джерелом фінансування надання даного виду послуг.

Муніципальні послуги - це послуги, що надаються органами місцевого самоврядування та комунальними підприємствами, установами, організаціями [2]. Термін «муніципальні» деякими вченими критикується як такий, що не відповідає Конституції України, яка для суб'єктів місцевого самоврядування використовує інший термін - «комунальні». Але сьогодні поняття «комунальних послуг» стосовно сфери адміністративних послуг є недоречним, оскільки автоматично асоціюється з послугами щодо забезпечення потреб населення житлово-комунальними послугами, що виходить за межі суто адміністративних послуг, хоча сьогодні існують ініціативи деяких місцевих рад щодо надання через центри надання адміністративних послуг й послуг, які за своїм змістом не входять до суто адміністративних послуг. Можливість надання подібних послуг через такі центри сьогодні є дискусійною.

Іноді, опираючись на тому, що місцеве самоврядування базується на понятті «територіальна громада», вживають термін «громадський», але його вживання законодавчо стосується діяльності громадських формувань, що ніяким чином прямо не належать до системи публічних послуг в контексті державного управління. Отже, державні та муніципальні послуги разом становлять публічні послуги. Таким чином, публічні послуги - це всі послуги, що надаються публічним сектором, а також приватним сектором під відповідальність публічної влади та за рахунок публічних коштів.

Як зазначено у Законі України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI, «адміністративна послуга - результат здійснення владних повноважень

суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону». Цей термін потребує пояснень, що полягають в наступних поняттях - суб'єкт звернення та суб'єкт надання адміністративної послуги. Тим же законом зазначено: «суб'єкт звернення - фізична особа, юридична особа, яка звертається за отриманням адміністративних послуг», «суб'єкт надання адміністративної послуги - орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, державний реєстратор, суб'єкт державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги» [3].

Таким чином, адміністративні послуги - це та частина публічних послуг, які надаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень. Цим і відрізняються публічні послуги від адміністративних. Адміністративні послуги також є неконкурентними, оскільки існує лише один орган, що має відповідні повноваження щодо їх надання.

Ознаки адміністративної послуги:

- надається за заявою (зверненням) юридичної або фізичної особи;
- існує для реалізації суб'єктивних прав конкретної особи;
- надаються адміністративними органами обов'язково через реалізацію владних повноважень;
- результатом процедури є адміністративний акт (рішення, дія адміністративного органу), який має конкретного адресата – споживача послуги;
- надаються адміністративними органами шляхом реалізації їх владних повноважень;
- результатом розгляду звернення є адміністративний акт, що має індивідуальний характер (паспорт, свідоцтво, ліцензія, дозвіл тощо);
- право на отримання особою конкретної послуги та відповідне повноваження адміністративного органу має визначатися лише чинним законом;
- послуга, що надається, має бути включена до Реєстру адміністративних, послуг із зазначення розміру плати, якщо таку встановлено;
- контрольна (перевірки, ревізії, інспектування тощо) та інша дозвільно-розпорядча діяльність адміністративного органу не є адміністративними послугами.

За різними критеріями можна встановити певні підходи щодо класифікації адміністративних послуг [4, с.223-238]. Зміст окремої послуги та специфіка функціонування сфери адміністративних послуг в цілому призводять до появи нових критеріїв поділу. Так, критеріями можна вважати рівень послуги, її тип, вид послуги, рівень адміністративного органу, рівень повноважень суб'єкта надання, рівень встановлення таких повноважень, платність (безоплатність), рівень платності, джерело фінансування надання послуг, категорія споживача послуги, можливість надання послуги інтерактивно або через спеціально утворені інтегровані офіси типу «єдине вікно» або «єдиний дозвільний центр»; предмет питання, що становить необхідність отримання послуги, тощо.

Розширена класифікація надає можливість (та необхідність) встановити додаткові правила щодо впорядкування адміністративних послуг, особливим питанням є послуги з локальним регулюванням. Необхідно зважено підходити до запровадження нових видів послуг і враховувати можливості ресурсів для надання якісних послуг. Основним важелем має бути обґрунтованість та якість, а не кількість. На практиці існує багато прикладів, коли орган влади декларує нову адміністративну послугу, але не має розробленої (навіть не робочої) процедури та умов для надання такої послуги. Це

знижує рівень довіри споживача як до цього органу, так і до сфери адміністративних послуг в цілому. Окремим питанням є протиріччя законодавства - орган місцевої влади не може власним рішенням змінити вищі акти, що призводить до фактичного унеможливлення отримати якісну послугу через зміни законодавства на певний час (тобто послугу було встановлено раніше, а після внесення змін до відповідного закону фактично немає можливості надати таку послугу, хоча формально вона залишається, але тільки на декларативному рівні).

Стосовно «локальних» (муніципальних) адміністративних послуг у частині перегляду та вдосконалення організації їх надання більшу активність повинні проявляти органи місцевого самоврядування. Але для цього потрібні повноваження, яких за законом орган місцевого самоврядування зазвичай не має. Локальні акти мають відповідати процедурним нормам, що використовуються в державних адміністративних послугах, але через різноманіття підходів до цього питання (кожна місцева рада може приймати власні рішення) можна сказати, що процедурному аспекту приділяється мало уваги.

Зміст адміністративної діяльності щодо надання адміністративної послуги включає реєстрацію, надання дозволу (ліцензії), сертифікацію, атестацію, верифікацію, встановлення статусу тощо. Але зазвичай за однією й тією ж назвою скривається різна сутність. Так, при реєстрації речових прав на нерухоме майно первинним є інтерес держави щодо обліку власників та користувачів та гарантування прав останніх, а при реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності – бажання особи отримати дозвіл на зайняття підприємницькою діяльністю.

Слід зауважити, що система надання державних послуг є важливою складовою системи державної влади і державного управління. Адміністративні послуги є одним із важливих засобів регулювання відносин між державою і громадянами, забезпечення прав, свобод і обов'язків громадян. Тому сьогодні значна увага приділяється питанням удосконалення системи державних послуг. Удосконалення термінології, понятійного апарату системи надання адміністративних послуг та їх системна класифікація є науковим підґрунтям для визначення: а) принципів та критеріїв надання платних адміністративних послуг; б) делегування (закріплення) повноважень органів виконавчої влади щодо надання адміністративних послуг; в) заходів щодо удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Законодавство у сфері адміністративних послуг складається з Конституції України, законів України, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері адміністративних послуг (уряду, центральних та територіальних органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування).

До адміністративних послуг також прирівнюється надання органом виконавчої влади, іншим державним органом, органом влади Автономної Республіки Крим, органом місцевого самоврядування, їх посадовими особами, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації витягів та виписок із реєстрів, довідок, копій, дублікатів документів та інші передбачені законом дії, у результаті яких суб'єкту звернення, а також об'єкту, що перебуває в його власності, володінні чи користуванні,

Адміністративні послуги визначаються виключно законом. Також виключно законами, які регулюють суспільні відносини щодо надання адміністративних послуг, встановлюються: найменування адміністративної послуги та підстави для її одержання; суб'єкт надання адміністративної послуги та його повноваження щодо надання адміністративної послуги; перелік та вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги; платність або безоплатність надання адміністративної

послуги; граничний строк надання адміністративної послуги; перелік підстав для відмови у наданні адміністративної послуги.

Споживачі адміністративних послуг мають право на безоплатне отримання інформації про адміністративні послуги та порядок їх надання, що забезпечується шляхом надання їм безоплатного доступу до Реєстру адміністративних послуг, розміщеного на Урядовому порталі, функціонування телефонної довідки та інформування таких суб'єктів через засоби масової інформації.

Адміністративним органом на кожен адміністративну послугу, яку він надає відповідно до закону, затверджуються інформаційна і технологічна картки.

Інформаційна картка адміністративної послуги містить інформацію про: суб'єкта надання адміністративної послуги та/або центр надання адміністративних послуг (найменування, місцезнаходження, режим роботи, телефон, адресу електронної пошти та веб-сайту); перелік документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, порядок та спосіб їх подання, а у разі потреби - інформацію про умови чи підстави отримання адміністративної послуги; платність або безоплатність адміністративної послуги, розмір та порядок внесення плати (адміністративного збору) за платну адміністративну послугу; строк надання адміністративної послуги; результат надання адміністративної послуги; можливі способи отримання відповіді (результату); акти законодавства, що регулюють порядок та умови надання адміністративної послуги.

Інформаційна картка адміністративної послуги розміщується суб'єктом надання адміністративних послуг на його офіційному веб-сайті та у місці здійснення прийому суб'єктів звернень.

Технологічна картка адміністративної послуги містить інформацію про порядок надання адміністративної послуги. У технологічній картці адміністративної послуги зазначаються: етапи опрацювання звернення про надання адміністративної послуги; відповідальна посадова особа; структурні підрозділи, відповідальні за етапи (дію, рішення); строки виконання етапів (дії, рішення).

Адміністративні послуги надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг.

Фізична особа, у тому числі фізична особа - підприємець, має право на отримання адміністративної послуги незалежно від реєстрації її місця проживання, крім випадків, установлених законом. Юридична особа має право на отримання адміністративної послуги за місцезнаходженням такої особи або у випадках, передбачених законом, - за місцем провадження діяльності або місцезнаходженням відповідного об'єкта.

Заява на отримання адміністративної послуги (далі - заява) подається в письмовій, усній чи електронній формі.

Суб'єкт надання адміністративної послуги не може вимагати від суб'єкта звернення документи або інформацію, що перебувають у володінні суб'єкта надання адміністративних послуг або у володінні державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або організацій, що належать до сфери їх управління.

Суб'єкт надання адміністративної послуги отримує відповідні документи або інформацію без участі суб'єкта звернення на підставі поданих відомостей у заяві, у тому числі шляхом доступу до інформаційних систем або баз даних інших суб'єктів надання адміністративних послуг, підприємств, установ або організацій, що належать до сфери їх управління, або через систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів.

Суб'єкт надання адміністративних послуг забезпечує вільний доступ до своїх приміщень, в яких здійснюється прийом суб'єктів звернень, у тому числі належні умови для доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Граничний строк надання адміністративної послуги визначається законом. У разі якщо законом не визначено граничний строк надання адміністративної послуги, цей строк не може перевищувати 30 календарних днів з дня подання суб'єктом звернення заяви та документів, необхідних для отримання послуги. У разі надання адміністративної послуги суб'єктом надання адміністративних послуг, який діє на засадах колегіальності, рішення про надання адміністративної послуги або про відмову в її наданні приймається у строк, визначений частиною першою або другою цієї статті, а в разі неможливості прийняття зазначеного рішення у такий строк - на першому засіданні (слуханні) після закінчення цього строку.

Адміністративна послуга вважається наданою з моменту отримання її суб'єктом звернення особисто або направлення поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення) листа з повідомленням про можливість отримання такої послуги на адресу суб'єкта звернення. У випадках, передбачених законодавством, відповідний документ може бути надісланий поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення) або за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку. При цьому строк доставки поштової кореспонденції не зараховується до строку надання адміністративної послуги.

Центр надання адміністративних послуг - це постійно діючий робочий орган або структурний підрозділ місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування, що зазначений у частині другій цієї статті, в якому надаються адміністративні послуги через адміністратора шляхом його взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг.

Центри надання адміністративних послуг утворюються при: Київській міській державній адміністрації; Севастопольській міській державній адміністрації; районній державній адміністрації; районній у місті Києві державній адміністрації; районній у місті Севастополі державній адміністрації; виконавчому органі міської ради міста обласного, республіканського Автономної Республіки Крим значення. Центри надання адміністративних послуг можуть утворюватися при виконавчому органі міської ради районного значення, селищної, сільської ради у разі прийняття відповідною радою такого рішення.

У містах і селищах, які є адміністративними центрами Автономної Республіки Крим, областей чи районів, а також у містах Києві та Севастополі центри надання адміністративних послуг можуть забезпечувати надання адміністративних послуг обласних, районних і відповідних міських державних адміністрацій на основі їх узгоджених рішень.

У разі утворення центрів надання адміністративних послуг районними державними адміністраціями такі центри можуть забезпечувати надання адміністративних послуг обласних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування на основі їх узгоджених рішень.

З метою забезпечення належної доступності адміністративних послуг можуть утворюватися територіальні підрозділи центру надання адміністративних послуг та віддалені місця для роботи адміністраторів такого центру.

Перелік адміністративних послуг, які надаються через центр надання адміністративних послуг, визначається органом, який прийняв рішення про утворення центру надання адміністративних послуг.

Перелік адміністративних послуг, які надаються через центр надання адміністративних послуг, має включати адміністративні послуги органів виконавчої влади, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України.

На основі узгоджених рішень із суб'єктами надання адміністративних послуг через центр надання адміністративних послуг також можуть надаватися інші адміністративні послуги.

Суб'єктам надання адміністративних послуг забороняється приймати заяви, видавати суб'єктам звернень оформлені результати надання адміністративних послуг (у тому числі рішень про відмову в наданні адміністративних послуг), якщо такі послуги надаються через центри надання адміністративних послуг, крім випадків подання заяв через Єдиний державний портал адміністративних послуг.

За рішенням органу, що утворив центр надання адміністративних послуг, у такому центрі також може здійснюватися: прийняття звітів, декларацій, скарг; надання консультацій; прийняття та видача документів, не пов'язаних з наданням адміністративних послуг; укладення договорів і угод представниками суб'єктів господарювання, які займають монопольне становище на відповідному ринку послуг, які мають соціальне значення для населення (водо-, тепло-, газо-, електропостачання тощо).

Час прийому суб'єктів звернень є загальним (єдиним) для всіх адміністративних послуг, що надаються через центр надання адміністративних послуг, і становить:

1) у центрах надання адміністративних послуг, утворених при виконавчих органах міських рад міст, що є адміністративними центрами областей, Автономної Республіки Крим, а також при Київській, Севастопольській міських та районних у містах Києві та Севастополі державних адміністраціях, - не менше шести днів на тиждень та семи годин на день;

2) в інших центрах надання адміністративних послуг - не менше п'яти днів на тиждень та семи годин на день;

3) у територіальних підрозділах центру надання адміністративних послуг та у віддалених робочих місцях адміністраторів центру час прийому суб'єктів звернень визначається органом, що утворив центр надання адміністративних послуг.

При цьому прийом суб'єктів звернень у центрі надання адміністративних послуг здійснюється без перерви на обід та не менше одного дня на тиждень до двадцятої години.

За рішенням органу, який прийняв рішення про утворення центру надання адміністративних послуг, час прийому суб'єктів звернень може бути збільшено.

Суб'єкт звернення для отримання адміністративної послуги в центрі надання адміністративних послуг звертається до адміністратора - посадової особи органу, що утворив центр надання адміністративних послуг, яка організовує надання адміністративних послуг шляхом взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг.

Адміністратор призначається на посаду та звільняється з посади особою, яка очолює орган (керівником органу), що прийняв рішення про утворення відповідного центру надання адміністративних послуг.

Кількість адміністраторів визначається органом, який прийняв рішення про утворення відповідного центру надання адміністративних послуг.

Адміністратор має іменну печатку (штамп) із зазначенням його прізвища, імені, по батькові та найменування центру надання адміністративних послуг.

Основними завданнями адміністратора є:

1) надання суб'єктам звернень вичерпної інформації та консультацій щодо вимог та порядку надання адміністративних послуг;

2) прийняття від суб'єктів звернень документів, необхідних для надання адміністративних послуг, їх реєстрація та подання документів (їх копій) відповідним суб'єктам надання адміністративних послуг не пізніше наступного робочого дня після їх отримання;

3) видача або забезпечення направлення через засоби поштового зв'язку суб'єктам звернень результатів надання адміністративних послуг (у тому числі рішення про відмову в задоволенні заяви суб'єкта звернення), повідомлення щодо можливості отримання адміністративних послуг, оформлених суб'єктами надання адміністративних послуг;

4) організаційне забезпечення надання адміністративних послуг суб'єктами надання адміністративних послуг;

5) здійснення контролю за дотриманням суб'єктами надання адміністративних послуг термінів розгляду справ та прийняття рішень;

6) надання адміністративних послуг у випадках, передбачених законом;

7) складення протоколів про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

8) розгляд справ про адміністративні правопорушення та накладення стягнень.

Адміністратор має право:

1) безоплатно одержувати від суб'єктів надання адміністративних послуг, підприємств, установ, організацій, які належать до сфери їх управління, документи та інформацію, пов'язані з наданням адміністративних послуг;

2) погоджувати документи (рішення) в інших органах державної влади та органах місцевого самоврядування, отримувати їх висновки з метою надання адміністративної послуги без залучення суб'єкта звернення;

3) інформувати керівника центру надання адміністративних послуг та керівників суб'єктів надання адміністративних послуг про порушення термінів розгляду заяв щодо надання адміністративної послуги, вимагати вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень;

4) посвідчувати власним підписом та печаткою (штампом) копії (фотокопії) документів і виписок з них, витягів з реєстрів та баз даних, які необхідні для надання адміністративної послуги.

Реєстр адміністративних послуг формується і ведеться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері надання адміністративних послуг, з метою:

1) ведення обліку адміністративних послуг;

2) забезпечення відкритого і безоплатного доступу до інформації про адміністративні послуги.

Надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються через Єдиний державний портал адміністративних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні.

Держателем Єдиного державного порталу адміністративних послуг є міністерство економічного розвитку і торгівлі.

Єдиний державний портал адміністративних послуг забезпечує:

1) доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги та про суб'єктів надання адміністративних послуг;

- 2) доступність для завантаження і заповнення в електронній формі заяв та інших документів, необхідних для отримання адміністративних послуг;
- 3) можливість подання суб'єктами звернення заяви за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку;
- 4) можливість отримання суб'єктами звернення інформації про хід розгляду їхніх заяв;
- 5) можливість отримання суб'єктами звернення за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку результатів надання адміністративних послуг;
- 6) можливість здійснення суб'єктами звернення оплати за надання адміністративної послуги дистанційно, в електронній формі.

Порядок ведення, вимоги щодо функціональних можливостей Єдиного державного порталу адміністративних послуг, а також заходи та строки щодо його поетапного впровадження визначаються Кабінетом Міністрів України [2, 5].

Висновки. Таким чином, сфера адміністративних послуг є важливою складовою системи державного управління. Адміністративні послуги є важливим засобом регулювання правовідносин між державою і окремою особою, забезпечення прав, свобод і обов'язків такої особи. Сьогодні держава значні зусилля спрямовує на удосконалення системи надання адміністративних послуг - Реєстр адміністративних послуг постійно оновлюється. Але потрібно більше приділяти уваги процедурним аспектам та сервісній складовій адміністративної послуги - особа-заявник є споживачем послуги, що хоче отримати якісний результат у встановлені законом строки.

Список використаної літератури

1. Чаусовська С.І. Поняття публічних послуг та їх класифікація [Електронний ресурс] / С.І.Чаусовська. - Режим доступу до сайту: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2017/20.pdf ; Chausovska S.I. Poniattia publichnykh posluh ta yikh klasyfikatsiia [Elektronnyi resurs] / S.I.Chausovska. - Rezhym dostupu do сайту: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2017/20.pdf
2. Малікіна О.А. Адміністративні послуги: сутність, ознаки, класифікація та місце в системі державного управління/ О.А. Малікіна, В. С. Фуртатов// Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер.: Державне управління. - 2014. - Т. 235, Вип. 223. - С. 56-60. ; Malikina O.A. Administratyvni posluhy: sutnist, oznaky, klasyfikatsiia ta mistse v systemi derzhavnoho upravlinnia/ O.A. Malikina, V. S. Furtatov// Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"]. Ser.: Derzhavne upravlinnia. - 2014. - Т. 235, Вуп. 223. - S. 56-60.
3. Адміністративне право України. Загальна частина: курс лекцій/ В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, О.В. Горбач та ін./ за ред. В.В. Коваленка. – 2011. – 395 с. ; Administratyvne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: kurs lektsii/ V.K. Kolpakov, O.V. Kuzmenko, I.D. Pastukh, O.V. Horbach ta in../ za red. V.V. Kovalenka. – 2011. – 395 s.
4. Про адміністративні послуги: Закон України № 5203-VI від 06.09.2012 року (із змінами) // Голос України. – 2012. – № 188./ [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua> ; Pro administratyvni posluhy: Zakon Ukrainy № 5203-VI vid 06.09.2012 roku (iz zminamy) // Holos Ukrainy. – 2012. – № 188./ [Elektronnyi resurs]: Ofitsiyniy veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади» №90-р від 15.02.2006 року // Офіційний вісник України. - 2006. - № 7, с.167, ст.376. -

[Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80> ; Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku systemy nadannia administratyvnykh posluh orhanamy vykonavchoi vlady» №90-r vid 15.02.2006 roku // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. - 2006. - № 7, s.167, st.376. - [Elektronnyi resurs]: Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80>

Y. Kamardina, S. Kovaliov

CURRENT DEVELOPMENT TRENDS OF ADMINISTRATIVE SERVICES SECTOR IN UKRAINE

The article analyzes the practical field of the administrative services in the current conditions of independent Ukraine.

The author of the article tries to expand the define "administrative service" and determine its relationship with the define "public service". In addition, it is useful to note that the administrative service today - is not only a service offered exclusively governmental agency or municipality, but also other entities with appropriate authority.

Summarize theoretical knowledge about the administrative services, decentralization of the authority power, administrative services centers. Identify innovations that administrative services are experienced in recent years.

Key words: public services, administrative services, public administration, decentralization, administrative services center, administrative fee.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2018 р.

УДК 341.1(045)

Ю. В. Камардіна, А. Т. Русаневич

СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «АГРЕСИВНА ВІЙНА» І «ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ»: СПІВВІДНОШЕННЯ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті аналізуються й уточнюються типологія понять «агресивна війна та «воєнний конфлікт». Визначено, як співвідноситься за змістовим навантаженням поняття «агресивна війна» з близькими за значенням термінами та категоріями: «війна», «воєнний конфлікт» та «збройний конфлікт». Визначено, що ведення агресивної війни становлять одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки. Доведено, що такі терміни, як «війна», «воєнний конфлікт», «агресивна війна» змістовно є схожими та можна говорити про їхню тотожність. Однак, у національному кримінальному праві нашої держави використовуються терміни «агресивна війна» та «воєнний конфлікт» як окремі, нетотожні поняття.

Ключові слова: агресивна війна, війна, воєнний конфлікт, збройний конфлікт.

Постановка проблеми. На сьогоднішній час як в міжнародному, так і в національному законодавстві з'явилося багато термінів, пов'язаних із застосуванням військової сили, що в свою чергу викликає труднощі у тлумаченні та розумінні таких термінів, як «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», «війна». На сьогодні питання війни становлять одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки. Визначення зародження та історичні реалії вимагають нового осмислення змісту таких понять і категорій, як «агресивна війна» і «воєнний конфлікт». Питання

про такий злочин як війна, воєнний конфлікт, застосування збройної сили державою, межі такого застосування та правомірність залишаються актуальними як для національної, так і для міжнародно-правової доктрини та практики. Нездатність визнати межу, за якою починається і закінчується власне війна, призводить до потенційно руйнівних наслідків для тих держав, які можуть бути задіяні в майбутніх збройних конфліктах. Тому усі сторони, залучені у такий конфлікт або його врегулювання, повинні не тільки оперувати однопорядковими категоріями, а й бачити в них однаковий зміст.

Актуальність теми дослідження обумовлюється перш за все тим, що сьогодні Україна, на жаль, знаходиться у стані збройного конфлікту з нашим східним сусідом. І законом, який встановлює відповідальність за акт агресії є саме Кримінальний Кодекс України, норми якого повинні відповідати реаліям та узгоджуватися з нормами міжнародного права, перш за все, на термінологічному рівні. Труднощі у визначенні понять «агресивна війна» та «воєнний конфлікт» як міжнародному праві, так і національному праві обумовлені проблемою неоднозначності точного значення цього поняття для кожної сфери його застосування та наявністю великої кількості близьких за значенням понять, таких як збройний конфлікт, війна, збройне зіткнення, агресія, конфліктна ситуація, тощо. Тож пропонуємо визначитися з дефініцією цих понять та розглянемо співвідношення лише деяких з них.

Мета статті – розглянути і проаналізувати термінологічний апарат кримінального права України в аспекті регулювання збройних конфліктів, який став підґрунтям для формування сучасного розуміння такого міжнародного злочину як «агресивна війна» та «воєнний конфлікт».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки як на законодавчому рівні, так і науковій літературі спостерігаються дуже різні підходи до означеної проблематики. Це пояснюється переважно різницею у трактуванні змісту понять «агресивна війна» і «воєнний конфлікт». Для наукового трактування агресивної війни і воєнних конфліктів потрібно звернутися до наукових праць вітчизняних вчених, таких як: С. Ф. Денисов, К. С. Кардаш, Г. М. Яворська, В. П. Попович, В. Г. Гончаренко. Серед західних вчених, які всебічно досліджували умови, причини і чинники виникнення та ведення війни, її специфіку, стадії розвитку і функції в суспільстві, можна відмітити: Г. Гроцій, Л. Оппенгейм, Герхард Верле, Х.-П. Гассер.

Попри велику кількість публікацій з даної проблематики, можна стверджувати, що обрана тематика є надзвичайно актуальною, має теоретичне та практичне значення.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить історія, наукове обґрунтування нових форм ведення збройної боротьби постійно супроводжується конфліктами із застосуванням насильства. Вихід з конфліктних ситуацій за допомогою застосування насильства, як не прикро це констатувати, залишається прикметною рисою сучасного світу. Конфлікти в ХХІ ст. набувають різних форм: збройні інциденти, воєнні акції, воєнні конфлікти, збройні конфлікти тощо. Історично першим був термін «війна», але і він по-різному трактувався вченими. Так, Гуго Гроцій зазначав, що війна є змагання силою, виключно тільки збройне зіткнення держав [1, с. 68]. Військовий теоретик Карл Клаузевіц вважав, що війна є продовженням політики іншими, насильницькими засобами [2, с. 1060]. Англійський вчений Л. Оппенгейм слушно відмічав, що «війна є зіткнення між двома або більшою кількістю держав, здійснюване за допомогою застосування їх збройних сил, в цілях подолання один одного і примусу переможеного прийняти умови миру, бажані переможцю» [3, с. 230].

Слід зазначити, що у перших міжнародно-правових актах, які закріплюють принципи міжнародного гуманітарного права, використовується саме термін «війна».

Так, наприклад, у Гаазьких конвенціях 1907 року йдеться про застосування правових норм «на випадок війни». Ще одним прикладом є Женевський протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних чи інших подібних газів і бактеріологічних засобів 1925 року, який також оперує терміном «війна».

Тлумачний юридичний словник визначає термін «війна» як стан, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни (*jus in bello*). [4, с. 85]. Популярна юридична енциклопедія, у свою чергу, дає таке тлумачення терміну «війна» – збройну боротьбу між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами; соціальне явище, одна з форм розв'язання суспільно-політичних, економічних, ідеологічних, а також національних, релігійних, територіальних та інших протиріч між державами, народами, націями, класами і соціальними групами насильницькими засобами [5, с. 134].

На підставі вищевикладеного можна сформулювати таке визначення терміну «війна» – це організований конфлікт з використанням зброї для ураження живої сили противника міжнародного або внутрішньодержавного характеру, який супроводжується розривом дипломатичних, економічних, культурних та інших відносин між учасниками такого протистояння та виступає однією з форм розв'язання суспільно-політичних, економічних, національних, релігійних, територіальних та інших протиріч між державами, народами, націями, класами і соціальними групами насильницькими засобами. Таким чином, термін «війна» розуміється виключно як протистояння з використанням «класичної» зброї: вогнепальної, холодної, запальної, металеві, ракетної зброї, артилерійського озброєння та зброї масового ураження (ядерної, хімічної, біологічної). З цього приводу Г. М. Яворська зазначає, що сьогодні війну трактують як насамперед фізичний, матеріальний феномен – це зброя (танки, літаки, ракети, кораблі тощо), її застосування, нанесення ударів, захисні дії, руйнування об'єктів. Людські втрати, загибель військових та цивільних у ході конфлікту, також належать до фізичної сфери [6, с. 42].

Але на сьогодні класичне розуміння терміну «зброя» відійшло в минуле. Під зброєю розуміємо не тільки сукупність технічних пристроїв, що використовуються для ураження живої сили противника, його техніки та споруджень, а й інформаційний, економічний, політичний вплив, засоби якого справедливо вважають відповідною зброєю. Дійсно, сьогодні війна перестала асоціюватися виключно із «класичним» збройним протистоянням двох держав і доцільне буде використання таких словосполучень як інформаційна війна, ідеологічна війна, економічна війна і т.д. Але саме поняття «війни» все ж таки залишається вузьким і буде означати конфлікт саме у фізичному вимірі.

Поряд з терміном «війна» все частіше починає використовуватися інший термін – «воєнний конфлікт». Тож що означає цей термін і як він співвідноситься з поняттям «війна»?

З позиції міжнародного права воєнний конфлікт – це форма вирішення міждержавних та внутрішньодержавних протиріч із двостороннім використанням військового насильства [7, с. 38]. І в цьому визначенні ми бачимо змістовну тотожність з визначенням терміну «війна». Справедливим буде зазначити, що сьогодні у сучасному міжнародному праві терміни «війна» та «воєнний конфлікт» вживаються як синоніми. Але в даному випадку мова йде не лише про усталене використання, а й дійсну тотожність, синонімічність даних термінів.

Найбільшої уваги заслуговує термін «збройний конфлікт». У Женевських конвенціях 1949 р. поряд з терміном «війна» використовують вираз «міжнародний збройний конфлікт» і «неміжнародний збройний конфлікт». У зв'язку зі зміною

підходу до розуміння терміну «війна», його неспроможністю охопити різні види збройних протистоянь, що не підпадають під поняття війни, в другій половині ХХ століття відбувається відмова від терміну «війна» в його первісному розумінні. Замість нього починають використовувати термін «збройний конфлікт». І дуже часто термін «збройний конфлікт» використовують як синоніми з поняттям «воєнний конфлікт», який, як ми визначились, є тотожним поняттю «війна». Таким чином відбувається підміна понять, і такий підхід є помилковим, адже кожен з цих термінів має своє окреме визначення та зміст. Пропонуємо проаналізувати різні точки зору з приводу визначення цього терміну.

Сьогодні, на жаль, не має чіткого визначення терміну «збройний конфлікт» у міжнародному гуманітарному праві. М. О. Акімов стверджує, що поняття збройного конфлікту необхідно розуміти у значенні Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру як використання озброєнь і бойової техніки між збройними силами двох або більше урядів, або одного уряду і мінімум однієї організованої озброєної групи, в результаті чого протягом одного календарного року щонайменше 1000 осіб втрачають свої життя, а причиною конфлікту є діяльність уряду та/або територіальні претензії [8, с. 2].

Проте, Міжнародний комітет Червоного Хреста у коментарі до Женевських конвенцій 1949 р. визначив, що тривалість конфлікту і кількість жертв не мають значення [9, с. 437]. На підтримку цієї точки зору В.Ю. Калугін зазначає, що достатньо одного потерпілого корабельну аварію або військовополоненого. Таку ж позицію відстоюють Х. П. Гассер і Ж. Пікте, які вважають, що як тільки в руках збройних сил однієї з держав опиняються поранені, полонені або цивільні особи іншої держави, протиборчі сторони відразу ж повинні дотримуватися норм відповідної конвенції з міжнародного гуманітарного права [10, с. 33].

Не погоджуючись з думкою М. О. Акімова, В. А. Батирь зазначає, що для визнання збройного конфлікту таким не потрібні ні будь-який мінімальний рівень насильства, ні бойові дії, ані контроль над територією противника і т.п. При цьому бойові дії можуть бути дуже незначними або навіть не мати місця взагалі [11, с. 22].

На підтримку такої позиції слід згадати точку зору В. П. Поповича, котрий вважає, що поняття «збройний конфлікт» є ширшим, ніж такі поняття, як «війна», «військові дії» та «воєнний конфлікт». Також він дає таке визначення терміну «збройний конфлікт» – це один з видів соціальних конфліктів, що виникає між державами (міжнародний збройний конфлікт) або між збройними силами, або іншими організованими збройними групами однієї держави, які, перебуваючи під відповідальним командуванням, контролюють частину її території (не міжнародний збройний конфлікт), характеризується високим рівнем розвитку протиріч у відносинах між ними та вирішується за допомогою використання зброї [12, с. 31-32].

Повністю підтримуючи останню точку зору, хотілося б її доповнити тим, що під збройним конфліктом розуміємо будь-яке збройне зіткнення противників, незалежно від того, чи носить воно політичний, інформаційний, економічний, релігійний характер, чи має локалізований чи міжнародний характер. Таким чином, вбачаємо відмінність між термінами «війна», «воєнний конфлікт» та «збройний конфлікт», яка полягає у тому, що останнє поняття змістовно є набагато ширше попередніх двох. Це полягає у тому, що збройний конфлікт включає в себе протистояння на політичному, економічному, інформаційному, культурному фронтах, а також включає зіткнення збройних сил противників у фізичному вимірі. Що стосується понять «війна», «воєнний конфлікт», то вони характеризують лише протистоянням на полі бою в прямому сенсі. І тільки такі словосполучення, як «політична війна», «інформаційна війна», «економічна

війна», «релігійна війна» у своїй сукупності будуть змістовно співпадати з терміном «збройний конфлікт».

Українське законодавство також не оминуло своєю увагою питання збройної агресії. Так, ст. 436 Кримінального Кодексу України забороняє «публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів» та встановлює відповідальність за такі дії. Окрім цього, ст. 437 передбачає відповідальність за «планування, підготовку або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій». Частина 2 цієї статті встановлює відповідальність за «Ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій» [13].

Таким чином, бачимо, що Кримінальний Кодекс України оперує тільки двома поняттями – «агресивна війна» та «воєнний конфлікт», з чого ми можемо зробити висновок, що «агресивна війна» та «воєнний конфлікт» в кримінальному праві України є окремими поняттями, кожне з яких має свій зміст. І це положення йде врозрід з тим висновком, який ми зробили вище, а саме те, що поняття «війна» та «воєнний конфлікт» є тотожними поняттями.

Українське кримінальне законодавство, описуючи злочинність актів агресії, вживає термін «агресивна війна», в міжнародному ж праві використовується термін «агресія». Така розбіжність зумовлює потребу в вирішенні питання як співвідносяться ці два терміни. Ми підтримуємо думку О. В. Малахової та О. Г. Кібальника, які зазначають, що національне кримінальне законодавство, описуючи злочинність актів агресії, вживає термін «агресивна війна». Однак, немає сумнівів у тому, що терміни «агресія» і «агресивна війна» тотожні, що прямо випливає з норм міжнародного права [14, с. 35; 15, с. 10]. На даний час правовою основою для розуміння агресії за загальним міжнародним правом є резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» від 14 грудня 1974. Згідно з нею під агресією слід розуміти застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим чином, що несумісний зі Статутом ООН [16].

Таким чином, з термінологічної точки зору, війна може бути визначена «агресивною», якщо вона знаходиться у протиріччі з міжнародним правом. Таке порушення встановлюється за станом міжнародного права на момент його вчинення; тобто, за визначенням, агресією не можуть бути заходи, прийняті відповідно з Главою VII Статута ООН, або самозахист відповідно до статті 51 Статуту.

Також слід відзначити, що не будь-яке військове використання збройної сили є агресивною війною. Навпаки, для кваліфікації в якості війни застосування сили повинно досягти певного рівня і інтенсивності [17, с. 158]. Для визначення необхідного рівня військової сили слід звертатися до рішень Нюрнберзького і Токійського трибуналів. У цих рішеннях не наводяться абстрактні визначення агресивної війни, але ключові критерії можна витягти з дискусій у відповідних справах.

Для наявності війни необхідний початок військових дій певною мірою інтенсивності, але не формальне оголошення війни. Формальна концепція війни, заснована на волі сторін створити стан війни, довела свою неспроможність ще в період до початку Другої світової війни. Прикладом може виступати Нюрнберзький трибунал, коли розглядалася окупація Данії Німецьким рейхом як агресивна війна, хоча і німецький, і датський уряди наполягали після вторгнення вермахту в Данію, що стану війни не було.

Зміст терміну «агресивна війна» також переконливо визначає діапазон актів

агресії, криміналізованих відповідно до міжнародного звичаєвого права. Акти агресії меншій мірі інтенсивності не є злочинними, навіть якщо вони порушують статтю 2 (4) Статуту ООН або викликають реакцію в порядку самооборони відповідно до статті 51. Таким чином, багато агресивні акти, згадані в Резолюції Генеральна Асамблея ООН про визначення агресії, не тягнуть кримінальної відповідальності з відповідно до міжнародного звичаєвого права.

Тож, проаналізувавши таке визначення терміну «агресія» на міжнародному рівні, можемо з впевненістю стверджувати, що воно є синонімом визначенню поняття «війна», яке ми запропонували вище. Таким чином, можемо зробити висновок, що такі терміни, як «війна», «воєнний конфлікт», «агресивна війна», «агресія» змістовно є схожими та можна говорити про їхню тотожність. Не зважаючи на це, Кримінальний Кодекс нашої держави використовує терміни «агресивна війна» та «воєнний конфлікт» як окремі, нетотожні поняття.

Дуже суперечливим є коментар до ст. 436, а саме визначення різниці між згадуваними поняттями. Так, «агресивна війна і воєнний конфлікт є видами актів агресії, які відрізняються між собою, зокрема, масштабами дій, і передбачають застосування державою чи від її імені збройних сил першою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави або народу (нації). При цьому будь-який спір, що виникає між двома державами і викликає введення в дію збройних сил, є воєнним (збройним) конфліктом, незалежно від його тривалості, наслідків чи факту заперечення однією із сторін наявності стану війни» [18].

По-перше, складно погодитись з тим, що агресивна війна та воєнний конфлікт відрізняються масштабом дій, адже, як ми з'ясували, вони є абсолютно тотожними. Окрім цього, в коментарі не вказується, яка саме з цих дій є масштабнішою, ми можемо тільки здогадуватися.

По-друге, в такому визначенні поняття «воєнного конфлікту» ототожнюється з поняттям «збройного конфлікту», що є неприпустимим. Термін «збройний конфлікт» є набагато ширшим змістовно та включає в себе багато складових: економічну, інформаційну, збройно-технічну, політичну, релігійну, дипломатичну тощо. Воєнний конфлікт є протистоянням виключно у фізичному вимірі, тобто включає в себе тільки збройно-технічний компонент.

Таким чином, можемо стверджувати, що викладення ст. 436, 437 у чинній редакції з таким змістовним наповненням, яке викладено в коментарі є абсурдним та потребує змін.

Поняття «збройного конфлікту» в кримінальному законі відсутнє. Проте були спроби внесення цього терміну у КК України. Так, 23.09.2010 був винесений на розгляд законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (щодо приведення кримінального законодавства України у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права) було запропоновано ст. 436 «Пропаганда війни» та 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни» викласти у новій редакції, основним аспектом якої є заміна таких понять, як «агресивна війна», «воєнний конфлікт» та «агресивні воєнні дії» поняттям «збройний конфлікт» із розкриттям його змісту у примітці до ст. 436. В пояснювальній записці до цього проекту така заміна пояснюється тим, що у вказаних статтях дещо порушена термінологічна єдність, що може ускладнити їх практичне застосування. Але цей законопроект не був підтриманий.

Висновки. В якості шляху вирішення такої проблеми пропонуємо викласти диспозицію ст. 436 Кримінального Кодексу України у наступній редакції: «Публічні

заклики до розв'язування збройного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів», та ст. 437 «1. Планування, підготовка або розв'язування збройного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій. 2. Ведення збройного конфлікту».

Такі зміни до кримінального законодавства України, по-перше, дозволять стверджувати, що українська нормативно-правова база щодо регулювання збройних конфліктів відповідає та узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права, а, по-друге, надасть можливість притягнути до відповідальності винного суб'єкта, адже сьогодні збройні конфлікти представляють собою не лише суто збройно-технічне протистояння (війна, воєнний конфлікт), а й протистояння на політичному, інформаційному, економічному, культурному фронтах без використання класичної зброї. А тому саме термін «збройний конфлікт» є найбільш чітким та ширшим терміном, який включає в себе всі перелічені складові.

Список використаної літератури

1. Гроций Г. О праве войны и мира. Москва: Ладомир, 1994. 868 с. ; Grocij G. O prave vojny i mira. Moskva: Ladoimir, 1994. 868 s.
2. Ермишин О. Афоризмы. Золотой фонд мудрости. Москва: Просвещение, 2006. 169 с. ; Ermishin O. Aforizmy. Zolotoj fond mudrosti. Moskva: Prosveshchenie, 2006. 169 s.
3. Оппенгейм Л. Международное право. Том II: Война. Нейтралитет. Полутом 2/ Л.Оппенгейм; Перевод с английского А.А. Санталова и В.И. Шиганского. М.: Издательство иностранной литературы, 1950. 498 с. ; Oppengejm L. Mezhdunarodnoe pravo. Tom II: Vojna. Nejtralitet. Polutom 2/ L.Oppengejm; Perevod s anglijskogo A.A. Santalova i V.I. SHiganskogo. M.: Izdatel'stvo inostranoj literatury, 1950. 498 s.
4. Юридичні терміни: тлумачний словник / за ред. В.Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. К.: Либідь, 2004. 320 с. ; Iurydychni terminy: tlumachnyi slovnyk / za red. V.H. Honcharenka. 2-he vyd., stereotypne. K.: Lybid, 2004. 320 s. Populiarna yurydychna entsyklopediia/ [V. K. Hizhevskiy, V. V. Holovchenko, E. F. Demskyi ta in.; ker. V. S. Kovalskiy]. K.: Yurinkom Inter, 2003. 527 s.
5. Популярна юридична енциклопедія/ [В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, Е. Ф. Демський та ін.; кер. В. С. Ковальський]. К.: Юрінком Інтер, 2003. 527 с. ;
6. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. Стратегічні пріоритети. 2016. № 4 (41). С. 41-48. ; Iavorska H. M. Hibrydna viina yak dyskursyvnyi konstrukt. Stratehichni priorytety. 2016. № 4 (41). S. 41-48.
7. Закомолдин Р. В. Преступления против военной службы и военные преступления: Словарь-справочник. М.: NOTA BENE, 2010. 120 с. ; Zakomoldin R. V. Prestupleniya protiv voennoj sluzhby i voennye prestupleniya: Slovar'-spravochnik. M.: NOTA BENE, 2010. 120 s.
8. Акимов Н. А. Вооружённые конфликты: понятие, виды, причины и способы разрешения. Военно-юридический журнал: Федеральное издание. 2010. № 4. С. 25. ; Akimov N. A. Vooruzhyonnye konflikty: ponyatie, vidy, prichiny i sposoby razresheniya. Voенno-yuridicheskij zhurnal: Federal'noe izdanie. 2010. № 4. S. 25.
9. Герхард Верле. Принципы международного уголовного права: учебник. Феникс; М.: ТрансЛит, 2011. 910 с. ; Gerhard Verle. Principy mezhdunarodnogo ugolovnego prava: uchebnik. Feniks; M.: TransLit, 2011. 910 s.

10. Гассер Х.-П. Международное гуманитарное право. Введение. М.: Изд-во Междунар. ком. Красного Креста, 1999. 128 с. ; Gasser H.-P. Mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo. Vvedenie. M.: Izd-vo Mezhdunar. kom. Krasnogo Kresta, 1999. 128 s.
11. Батырь В. А. Международное гуманитарное право: Учебно-методический комплекс. М.: Московская академия экономики и права, 2007. 121 с. ; Batyr' V. A. Mezhdunarodnoe gumanitarnoe pravo: Uchebno-metodicheskij kompleks. M.: Moskovskaya akademiya ehkonomiki i prava, 2007. 121 s.
12. Попович В. П. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України: автореф. дис. ... канд. юр. наук. Львів, 2010. 120 с. ; Popovych V. P. Implementatsiia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava u kryminalne zakonodavstvo Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yur. nauk. Lviv, 2010. 120 s.
13. Кримінальний Кодекс: Закон України, Кодекс від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ; Kryminalnyi Kodeks: Zakon Ukrainy, Kodeks vid 05.04.2001 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25-26.
14. Кибальник А. Г. Уголовная ответственность за агрессию. Уголовное право, 2004. № 3. С. 35-37. ; Kibal'nik A. G. Ugolovnaya otvetstvennost' za agressiyu. Ugolovnoe pravo, 2004. № 3. S. 35-37.
15. Малахова О. В. Агрессия как преступление по национальному и международному уголовному праву : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Ставрополь, 2003. 20 с. ; Malahova O. V. Agressiya kak prestuplenie po nacional'nomu i mezhdunarodnomu ugovnomu pravu : avgoref. diss. ... kand. yurid. nauk. Stavropol', 2003. 20 s.
16. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН «Определение агрессии» (14 дек. 1974 г.). URL: http://zakonl.rada.gov.ua/laws/show/995_817 ; Rezolyuciya General'noj Assamblei OON «Opredelenie agressii» (14 dek. 1974 g.). URL: http://zakonl.rada.gov.ua/laws/show/995_817
17. A. Cassese, International Criminal Law, Oxford, Oxford University Press, 2003, pp. 472. ;
18. Коментар до Кримінального кодексу України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/> ; Komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/>

Y. Kamardina, A. Rusanevych

**SATISFACTION OF «AGGRESSIVE WAR» AND «MILITARY CONFLICT»:
RELATIONSHIP AND INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS**

The article analyzes and refines the typology of concepts "aggressive war and "military conflict". The ratio of the concept of «aggressive war» with the close meaning of the terms and categories «war», «military conflict» and «armed conflict» is determined. The conduct of an aggressive war is one of the main threats to both national and international security is determined. It is proved that the terms such as «war», «war conflict», «aggressive war» are substantially similar and one can speak of their identity. However, in the national criminal law of our country the terms «aggressive war» and «military conflict» are used as separate, non-identical concepts.

Key words: aggressive war, war, military conflict, armed conflict.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.

УДК 325 (477):336.14

Ю. В. Камардіна, О. Є. Корнієнко

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УПРАВЛІННЯ МУНІЦИПАЛЬНИМИ ФІНАНСАМИ

У статті проаналізовано поняття «фінансової діяльності» та розглянуто розвиток фінансової діяльності у сфері управління муніципальними фінансами за сучасних умов незалежної України. Автор у статті намагається ширше розкрити основне значення фінансової діяльності на місцевому рівні, визначити головні аспекти та проблеми розвитку. Крім цього, зауважити, що фінансова діяльність - багатозначне поняття, що використовується як в економічній науці, так і в багатьох галузях права. Вона має міжгалузевий характер, а її галузеву належність даної категорії можна визначити за сферою і суб'єктами, що здійснюють фінансову діяльність.

Узагальнити теоретичні знання щодо функціонування та розвитку муніципальних фінансів. Виявити основне значення фінансової діяльності органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: фінансова діяльність, місцеве самоврядування, державне управління, управління муніципальними фінансами, методи фінансової діяльності, розподіл фінансів на місцевому рівні.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасний розвиток місцевого самоврядування є рушійною силою для становлення ефективної економіки в державі, в свою чергу це відіграє важливу роль у зростанні добробуту населення, вирішенню соціальних та економічних проблем як на місцевому так і державному рівні. З моменту прийняття адміністративної та муніципальної реформи, метою яких є децентралізація державної влади, важливою умовою побудови демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування, але фінансовий стан більшості територіальних громад на Україні слід характеризувати як незадовільний. На сучасному етапі головною проблемою є суттєва фінансова обмеженість органів місцевого самоврядування, що істотно позначається на ефективності їх діяльності. Нестача фінансового ресурсу надає лише відсутність змоги виконувати свої повноваження у повному обсязі, які відповідали б реальним економічним потребам. Реформа місцевого самоврядування, об'єктивно вимагає нових тенденцій до формування та використання фінансових ресурсів, активізації ролі фінансових інструментів в управлінні муніципальними фінансами.

Метою є теоретико-правовий аналіз поняття «фінансова діяльність», та визначення головних процесів і тенденцій розвитку фінансової діяльності у сфері управління муніципальними фінансами в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливі положення щодо фінансової діяльності та управління муніципальними фінансовими ресурсами містяться в наукових працях українських вчених таких, як В. Л. Андрущенко, В. Г. Баландіна, Д. О. Білінський, Д. В. Вінницький, Я. Я. Дьяченко, В. В. Зайчикова, О. П. Кириленко, В. І. Кравченко, І. О. Луніна, В. М. Мельник, Д. В. Полозенко, Г. О. П'ятаченко, П. Т. Саблук, В. М. Суторміна, Б. І. Філімонова, В. М. Федосов та інших.

Попри велику кількість публікацій з даної проблематики важливі питання

фінансової діяльності у забезпеченні життєдіяльності територіальної громади, зокрема щодо підвищення її ефективності з урахуванням європейського досвіду, а також усунення низки суперечностей у сфері управління муніципальними фінансами, залишаються недостатньо дослідженими, що і зумовило вибір теми магістерської роботи, визначення її мети, завдань та структури.

Виклад основного матеріалу. Сучасне виконання норм Конституції України, Бюджетного кодексу, положень Європейської хартії про місцеве самоврядування органами місцевого самоврядування є основоположною умовою функціонування демократичних країн, які мають можливість вирішувати питання фінансової самостійності й незалежності. В умовах сучасної трансформації місцевого самоврядування в Україні, важливою складовою є саме фінансова система та місцеві фінанси, через які держава реалізує соціальну політику. За допомогою місцевих фінансів, держава регулює процес вирівнювання економічного і соціального розвитку територій, які внаслідок історичних, географічних та інших умов є депресивними порівняно з іншими територіями держави.

Положення Основного Закону насамперед вказує на те що, місцеве самоврядування, як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, має відповідну фінансову базу. Відповідно до ст. 142 Конституції України закріплено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме й нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад [1, ст.142].

Отже слід зауважити що територіальна громада, як первинна ланка системи місцевого самоврядування є основним носієм його функцій та повноважень і може самостійно вирішувати будь-яке питання місцевого значення, віднесене законодавством до відання місцевого самоврядування. Деякі питання, такі як право обирати представницькі органи місцевого самоврядування і сільського, селищного, міського голову, виражати свою волю на місцевому референдумі, загальні збори громадян, реалізувати право на місцеві ініціативи, громадські слухання, здійснювати контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування можуть вирішуватися тільки безпосередньо населенням відповідної громади [2, ст. 135]. Однак більшість повноважень, а саме фінансової діяльності та управління фінансовою діяльністю реалізується органами і посадовими особами місцевого самоврядування. Таким чином, у забезпеченні життєдіяльності територіальної громади важливу роль відіграють органи місцевого самоврядування, яким відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» надано широке коло повноважень, що виникають у процесі фінансової діяльності.

З огляду на вищезазначене необхідно проаналізувати існуючі науково-теоретичні положення щодо сутності поняття «фінансова діяльність». «Фінансова діяльність - багатозначне поняття, що використовується як в економічній науці, так і в багатьох галузях права» [3, с.104]. Одна з основних особливостей фінансової діяльності - її міжгалузевий характер. Галузеву належність даної категорії можна визначити за сферою і суб'єктами, що здійснюють фінансову діяльність[4, с.594]. Для обґрунтування фінансової діяльності місцевого самоврядування, зупинимось спочатку на тлумаченні сутності фінансової діяльності на місцевому рівні загалом.

У найбільш загальному вигляді, основний зміст фінансової діяльності місцевого самоврядування становить фінансування потреб територіальної громади та соціально-культурної сфери - утримання органів влади й управління, органів місцевого

самоврядування, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, молодіжні програми, житлове й комунальне господарство, культура, фізична культура і спорт, капітальні вкладення, фінансування агропромислового комплексу, роботи з покращання земель, витрати екологічного характеру та інші видатки. В інших країнах світу до цих видатків окремими видами можуть додаватись будівництво шляхів, догляд за бідними та сиротами, житлове будівництво, працевлаштування безробітних, ритуальні послуги, збирання та утилізація сміття тощо.

В основі змісту фінансової діяльності місцевого самоврядування лежать потреби в грошових коштах та інтереси територіальних громад, які можуть формуватися самими громадами або впливати із завдань, функцій та компетенції місцевого самоврядування [5, с. 65].

Необхідно також підкреслити, що в законодавстві не міститься визначення ані поняття «фінансова діяльність держави», ані поняття «фінансова діяльність органів місцевої влади» [6, с. 256]. Тому, деякі вчені розглядають фінансову діяльність як держави, так і місцевих органів влади не відокремлюючи одна від одної. Так, на думку М.В. Карасьової, фінансова діяльність держави і муніципальних органів являє собою процес планомірного створення, розподілу і використання державою та муніципальними органами фінансових ресурсів через свої грошові фонди для виконання поставлених завдань [7, с. 14]. Подібне визначення надає С.І. Лучковська, під фінансовою діяльністю держави та органів місцевого самоврядування вона розуміє врегульований нормами права процес формування, розподілу і використання централізованих, децентралізованих фондів коштів держави та місцевого самоврядування для забезпечення їх завдань і функцій та задоволення публічного інтересу [8, с. 28]. Е.Д. Соколова, наголошує, що органи місцевого самоврядування також здійснюють фінансову діяльність по формуванню, розподілу та використанню фондів грошових коштів, необхідних для фінансового забезпечення при вирішенні питань місцевого значення [9, с. 22].

За своєю суттю органи місцевого самоврядування, як і органи державної влади, здійснюють фінансову діяльність, підтримуючи публічний фінансовий інтерес у державі, наприклад, наділені в законодавчому порядку правом стягнення місцевих податків та зборів у місцевий бюджет.

У контексті розгляду основних тенденцій розвитку спонукає до інтересу саме фінансова діяльність органів місцевого самоврядування. Дослідженням правової природи цього поняття займалося не так багато дослідників, зокрема можна відмітити С. В. Березовську, яка визначила «фінансову діяльність органів місцевого самоврядування» як діяльність щодо здійснення органами місцевого самоврядування визначених правовими нормами повноважень щодо планомірного формування, розподілу та ефективного використання фондів грошових коштів відповідного місцевого рівня для забезпечення виконання ними завдань та функцій, а також щодо управління суб'єктами господарювання комунальної форми власності [10, с. 5].

Фінансова діяльність органів місцевого самоврядування є фундаментальною основою ефективного формування, розподілу та використання фондів коштів відповідного місцевого рівня, а також одним із найважливіших засобів забезпечення соціального й економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Слід розуміти, що фінансова діяльність органів місцевого самоврядування включає в себе сукупність відносин які регулюються нормами фінансового права, що виникають між органами місцевого самоврядування та територіальними громадами, органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями з приводу формування, розподілу та використання грошових фондів з метою задоволення

публічного інтересу територіальної громади та виконання органами місцевого самоврядування державних функцій у процесі реалізації власних і делегованих державою повноважень.

Аналізуючи погляди учених, присвячені поставленому питанню, необхідно зазначити, що більшість визначень фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування не мають принципів відмінностей. При визначенні фінансів як публічні, необхідно розуміння різних за значенням цілей та потреб, а також із залежності їх від існуючих територіальних меж. Д.А. Лисицин, стверджує, що фінансова діяльність держави - це загально-юридична категорія [11, с. 10]. Можна погодитись з його висновком, що зміст поняття «фінансова діяльність» ширше за сутність поняття «фінансова діяльність держави та органів місцевого самоврядування», під останнім можна розуміти особливий вид суспільних правовідносин, що являє собою здійснення функцій щодо планомірного утворення, розподілу й використання місцевих грошових фондів з метою реалізації соціально-економічних завдань місцевого значення і забезпечення фінансовими ресурсами діяльності органів місцевого самоврядування. А відтак фінансова діяльність місцевих утворень, що здійснюється органами місцевого самоврядування, спрямована на вирішення завдань місцевого значення, які визначено Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Відповідно до наведених вище визначень можна зробити висновок: автори солідарні у своїх поглядах щодо сутності фінансової діяльності, розуміючи під цим терміном систему заходів, методів, комплексу дій у сфері фінансів з метою досягнення певних цілей.

Визначившись з поняттям «фінансова діяльність органів місцевого самоврядування», треба звернути увагу на принципи - основоположні правила і вимоги, які відображають її найсуттєвіші особливості та цілеспрямованість, а основний зміст їх визначається Конституцією України та нормами права, що безпосередньо регламентують цю діяльність.

До принципів фінансової діяльності органів місцевого самоврядування належать: публічний характер; розподіл функцій між представницькими та виконавчими органами влади; пріоритет представницьких органів влади перед виконавчими органами влади; пріоритетність публічних видатків щодо прибутків скарбниці; єдність фінансової діяльності та грошової системи держави; міжгалузевий характер; самостійність органів місцевого самоврядування у встановлених чинним законодавством межах; соціальна спрямованість; плановість; гласність тощо [16].

Більш детально, хотілося б зупинитися на першому принципі, що становить проблему визначеності публічної фінансової діяльності. Як вказує С. Г. Бандурін, поняття «публічність» не зводиться до поняття «державність», оскільки вона забезпечує цілісне праворозуміння, правотворчість і правозастосування [12, с. 16]. Слушним є твердження Л. А. Савченко: «Публічність позитивно впливає на ефективність фінансової діяльності органів місцевого самоврядування, на об'єктивність прийняття ними рішень, оскільки вони стають доступними для всіх без винятку громадян. Дотримання цього принципу має важливе виховне значення. Віддання саме публічності, а не гласності фактів незаконного, нецільового чи неефективного використання фінансових ресурсів, з одного боку, сприятиме вихованню правопорушників у фінансовій сфері шляхом впливу на них громадської думки, тобто має виховне значення, а з іншого - попереджатиме про можливість застосування до винних осіб відповідних фінансових, адміністративних чи інших санкцій, сприяючи зменшенню порушень фінансової дисципліни» [13, с. 73].

Дуже часто деякі вчені застосовують публічну фінансову діяльність в якості

синоніму фінансової діяльності держави. Наша задача, визначити публічний характер фінансової діяльності, що є однією із принципів засад з'ясування природи фінансово-правового регулювання взагалі. У сучасній фінансово-правовій науці наразі немає одностайного підходу щодо визначення категорії «публічна фінансова діяльність», виокремлення змісту такої діяльності. Досконалим, усталеним підходом в цьому питанні за радянських часів вважалося визначення фінансової діяльності, яке наводив Ю. А. Ровінський. Він під фінансовою діяльністю бачив правомірні дії органів держави, які спрямовані на мобілізацію, розподіл і використання радянською державою грошових коштів, що складають частину національного доходу СРСР і утворюють загальнодержавний фонд, необхідний для здійснення функцій соціалістичної держави, тобто фінансова діяльність - це особливий вид державної діяльності, в сфері якої складаються грошові відносини, що регулюються фінансовим правом [14, с. 17]. Принциповим, на наш погляд, в цьому підході є зв'язок фінансової діяльності з особливим видом державної діяльності, яка, переважно, реалізується через уповноважені державні органи. При цьому, суб'єктний склад відносин, що регулюють фінансову діяльність, досить традиційний і визначений (держава, територіальні громади, юридичні й фізичні особи). Держава і муніципальні утворення як суб'єкти фінансової діяльності впливають на об'єкт цієї діяльності. Визначивши суб'єкт фінансової діяльності, окреслимо об'єкт фінансової діяльності - це відносини, що регулюють рух державних грошових фондів на всіх стадіях їх обігу (формування, розподіл, використання). Отже, виходячи з вищевказаного, можна стверджувати про публічність фінансової діяльності, що має певні особливості, а саме, вона має міжгалузевий, загальний характер, на відміну від однорідних сфер державної діяльності, оскільки забезпечення фінансовими ресурсами спрямоване на всі галузі і сфери державного управління, контролю.

Окремо хотілося б зупинитися на методах фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. Деякі вчені розглядали методи фінансової діяльності органів місцевого самоврядування разом із методами фінансової діяльності держави. Так, О. А. Музика-Стефанчук указує на те, що методи фінансової діяльності - це способи здійснення фінансової діяльності держави й органів місцевого самоврядування [15, с. 49]. В. П. Нагребельний стверджує, що методи фінансової діяльності - це сукупність прийомів і засобів, за допомогою яких уповноважені державою органи від свого імені формують, розпоряджаються та використовують фонди грошових коштів [16, с. 20]. Отже, можна погодитись з вченими, що фінансовій діяльності властиві особливі методи здійснення, вибір яких залежить від низки чинників: від учасників фінансових відносин; умов формування та використання фондів коштів; від завдань органів місцевого самоврядування на відповідному етапі розвитку; джерел доходів; від мети використання грошових коштів; фінансової політики та інше.

Методи фінансової діяльності

I. Методи формування фондів коштів

1.1. обов'язковий метод, який полягає в безоплатному і примусовому вилученні частини грошових коштів у власників (обов'язкові платежі податкового характеру, адміністративні штрафи тощо);

1.2. добровільний метод, при якому відбувається залучення тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб на добровільних засадах (придбання державних і муніципальних цінних паперів, проведення лотерей, пожертвування тощо).

II. Методи розподілу фондів коштів

2.1. фінансування, що виражається в безоплатному, безповоротному й цільовому наданні грошових коштів з відповідних фондів;

2.2. кредитування, яке передбачає надання грошових коштів на умовах платності, повернення й строковості.

III. Методи використання фондів коштів

- 3.1. метод встановлення цільового використання коштів;
- 3.2. метод встановлення порядку використання коштів;
- 3.3. метод встановлення порядку й нормативів розподілу прибутку;
- 3.4. метод встановлення лімітів використання коштів;
- 3.5. метод плановості;
- 3.6. метод ефективності й економії;
- 3.7. науково-методологічний підхід при визначенні обсягів використання коштів у межах, встановлених лімітів та інші методи.

Висвітлюючи методи фінансової діяльності на місцевому рівні, ми відповідаємо на запитання, якими способами та прийоми органи місцевого самоврядування забезпечують формування, розподіл і використання децентралізованих грошових фондів. Тобто фінансова діяльність, завдяки використанню сучасних методів, зумовлена об'єктивною необхідністю збирання, розподілу, перерозподілу та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів, що забезпечують практичне виконання функцій держави.

Ефективна організація фінансової діяльності залежить від своєчасної мобілізації фінансових ресурсів, виконання власних фінансових зобов'язань, зобов'язань перед територіальною громадою та державою в цілому.

Отже, значення фінансової діяльності полягає у наступному:

1. За допомогою фінансової діяльності створюється матеріальна основа, яка необхідна для функціонування органів місцевого самоврядування та первинного суб'єкта – територіальної громади.

2. Фінансова діяльність впливає на міжбюджетні відносини між державою та місцевими утвореннями. Важливою її стороною є розподіл фінансових ресурсів між державними та місцевими органами, що має певне значення для регулювання та координації виробництва та розвитку соціально-культурної сфери в межах як держави, так і її адміністративно-територіальних утворень.

3. Органи місцевого самоврядування, управляючи фінансами та виступаючи у фінансових відносинах як суб'єкт місцевої влади, встановлює відповідний порядок використання грошових фондів.

4. Фінансова діяльність впливає на соціально-економічні процеси в державі та її адміністративно-територіальних утвореннях. Це проявляється у тому, що накопичені фінансові ресурси спрямовуються в економіку, соціальну та інші сфери з урахуванням пріоритетності заходів, які фінансуються.

5. Здійснюється у формі фінансової підтримки, виділення коштів на певні програми, та управління соціально-економічними процесами фінансова діяльність впливає на розвиток ринкових відносин.

Таки чином, на нашу думку фінансова діяльність на місцевому рівні - це самостійна, цілеспрямована діяльність органів місцевого самоврядування щодо формування, розподілу і витрачання централізованих і децентралізованих фондів коштів, «з метою забезпечення добробуту місцевого населення, задоволення потреб та інтересів територіальних спільнот і соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць».

Однак, на реалізацію функцій та завдань, які постають перед органами місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку нашої держави діє чимало чинників, що перешкоджають проведенню ефективної фінансової діяльності на місцевому рівні.

По-перше, треба звернути увагу на недосконалість адміністративно-територіального устрою України. Результатом цього є наявність великої кількості несамодостатніх територіальних громад. Адже, по-перше, багато малих сільських рад не мають ні достатнього обсягу фінансових ресурсів, ні компетентних кадрів для того, щоб проводити ефективну фінансову політику. Вирішення цієї проблеми держава знайшла з прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання громад».

По-друге, невідповідність реального обсягу фінансових ресурсів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів потребам фінансування делегованих державою повноважень. Як правило органам місцевого самоврядування доводиться фінансувати такі повноваження за рахунок власних джерел. Але насамперед не вистачає коштів на здійснення капітальних видатків місцевого значення.

По-третє, законодавчо обмежений перелік місцевих податків і зборів та відсутність об'єктів оподаткування по деяких з них на багатьох територіях, що в свою чергу знижує фіскальну роль місцевих податків і зборів у податкових надходженнях місцевих бюджетів.

Четвертою проблемою є відсутність систем самоорганізації населення (а відтак - відсутність громадського контролю), що призводить до низької прозорості дій місцевої влади та сприяє розвитку корупції.

Вирішення вищезгаданих чинників обмежувального характеру сприятиме більш ефективній фінансовій діяльності органів місцевого самоврядування, що в свою чергу відобразиться на добробуту громадян, сприятиме більшій довірі до місцевих органів влади й економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Доведено, що від того, наскільки ефективною буде публічна фінансова діяльність та управління муніципальними фінансами залежить як стан економіки держави, так і добробут кожного громадянина. Публічна фінансова діяльність впливає на міжбюджетні відносини між державою та місцевими утвореннями. Важливою її стороною є розподіл фінансових ресурсів між державними та місцевими органами, що має певне значення для регулювання та координації виробництва та розвитку соціально-культурної сфери в межах як держави, так і її адміністративно-територіальних утворень.

Для визначення природи фінансової діяльності органів місцевого самоврядування ключовим фактором є з'ясування суті категорії «фінансова діяльність». Дуже часто деякі вчені застосовують публічну фінансову діяльність в якості синоніму фінансової діяльності держави. Доведено, що зміст поняття «фінансова діяльність» ширше за сутність поняття «фінансова діяльність держави та органів місцевого самоврядування», під останнім можна розуміти особливий вид суспільних правовідносин, що являє собою здійснення функцій щодо планомірного утворення, розподілу й використання місцевих грошових фондів з метою реалізації соціально-економічних завдань місцевого значення і забезпечення фінансовими ресурсами діяльності органів місцевого самоврядування.

Розглядаючи проблеми здійснення управління муніципальними фінансами в Україні, можна зіштовхнутися із проблемою, яка існує у термінологічному апараті. Так, поняття «управління місцевими фінансами» виявилось дослідженням лише економістів, поняття управління у сфері економіки досліджені в адміністративному праві України, а фінансово-правові проблеми здійснення управління публічними фінансами залишилися малодослідженим. Доведено, що визначення категорії «управління місцевими фінансами» має відбуватися з урахуванням її економічної природи. Констатовано, що наразі в фінансово-правовій літературі і законодавстві використовуються таке поняття управління місцевими фінансами - цілеспрямований вплив місцевих фінансових органів на процес формування і використання фондів місцевих фінансових ресурсів відповідно

до визначених цілей.

Проблема недостатньої правової урегульованості публічної фінансової діяльності піднімає на порядок денний низку питань. Йдеться передусім про відсутність єдиної мети, спрямованості при провадженні фінансової діяльності. Можна згадати про відсутність і єдиного, базового нормативно-правового акту, в якому було б визначено принципи, спрямованість та інші основні положення стосовно фінансової діяльності. Відсутні й базові програмні документи, які б визначали певні напрямки, в яких мають відбуватися зрушення. Це, в свою чергу, продукує різноспрямованість правового регулювання різних видів фінансових відносин і, як наслідок, нечіткість формулювань фінансово-правових норм. Чинна нормативно-правова база, що регулює провадження публічної фінансової діяльності, є досить громіздкою та такою, що повною мірою не відображає соціально-економічні перетворення в українському суспільстві.

Список використаної літератури

1. Конституція України: станом на 1 вересня.2016: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с. ; Konstytutsiia Ukrainy: stanom na 1 veresnia.2016: vidpoviidaie ofits. tekstu. Kharkiv: Pravo, 2016. 82 s.
2. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97ВР. Голос України. 1997. № 24. Ст. 170. ; Pro mistseve samovriadvannia: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 r. № 280/97VR. Holos Ukrainy. 1997. № 24. St. 170.
3. Попова А. В. Поняття фінансів суб'єктів господарювання. Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. 2013. № 3 (97) (Серія: «Юридичні науки»). URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/> ; Popova A. V. Poniattia finansiv subiektiv hospodariuvannia. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T.Shevchenka. 2013. № 3 (97) (Serii: «Iurydychni nauky»). URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/>
4. Вінник О. М. Господарське право: навч. посіб./ 2-ге вид., змін. та доп. Київ: Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 766 с. ; Vinnyk O. M. Hospodarske pravo: navch. posib./ 2-he vyd., zmin. ta dop. Kyiv: Vseukr. asotsiatsiia vydavtsiv «Pravova yednist», 2008. 766 s.
5. Воронова Л. К., Кучерявенко М. П., Пришва Н. Ю. Фінансове право України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Правова єдність, 2009. 395 с. ; Voronova L. K., Kucheriavenko M. P., Pryshva N. Yu. Finansove pravo Ukrainy: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Kyiv: Pravova yednist, 2009. 395 s.
6. Соколова Э. Д. Правовое регулирование финансовой деятельности государства и муниципальных образований. Москва: Юриспруденция, 2009. 264 с. ; Sokolova E. D. Pravovoe regulirovanie finansovoy deyatelnosti gosudarstva i municipal'nyh obrazovaniy. Moskva: YUrisprudenciya, 2009. 264 s.
7. Карасева М. В. Финансовое право. Общая часть: учебник. Москва: Юристь, 1999. 256 с. ; Karaseva M. V. Finansovoe pravo. Obshchaya chast': uchebnik. Moskva: YUrist", 1999. 256 s.
8. Лучковська С. І. Фінансове право: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2010. 296 с. ; Luchkovska S. I. Finansove pravo: navchalnyi posibnyk. Kyiv: KNT, 2010. 296 s.
9. Соколова Э. Д. Правовые основы финансовой системы. Москва: ИД «Юриспруденция», 2006. 112 с. ; Sokolova E. D. Pravovye osnovy finansovoy sistemy. Moskva: ID «YUrisprudenciya», 2006. 112 s.
10. Березовська С. В. Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 24 с. ; Berezovska S. V. Pravove rehuliuвання finansovoi diialnosti orhaniv mistsevoho

samovriaduvannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Odesa, 2014. 24 s.

11. Алексеев С. С., Архипов С. И., Корельский В. М. Теория государства и права: Учебник для юридических вузов и факультетов. 1998. URL: <http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/14809/>; Alekseev S. S., Arhipov S. I., Korel'skij V. M. Teoriya gosudarstva i prava: Uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov i fakul'tetov. 1998. URL: <http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/14809/>

12. Бандурин С. Г. Публичность как принцип уголовного судопроизводства и его действие в стадии возбуждения уголовного дела: дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2004. 209 с. ; Bandurin S. G. Publichnost' kak princip ugolovnogo sudoproizvodstva i ego dejstvie v stadii vozbuzhdeniya ugolovnogo dela: dis. ... kand. yurid. nauk. Saratov, 2004. 209 с.

13. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2002. 455 с. ; Savchenko L. A. Pravovi problemy finansovoho kontroliu v Ukraini: dys. ... dokt. yuryd. nauk. Kharkiv, 2002. 455 s.

14. Советское финансовое права: учебник для ВУЗов. Москва, 1961. 350 с. ; Sovetskoe finansovoe prava: uchebnik dlya VUZov. Moskva, 1961. 350 s.

15. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право: навчальний посібник. 3-ге вид., доп. і перероб. Київ: Атіка, 2007. 264 с. ; Muzyka-Stefanchuk O. A. Finansove pravo: navchalnyi posibnyk. 3-tie vyd., dop. i pererob. Kyiv: Atika, 2007. 264 s.

16. Нагребельний В. П. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2004. 320 с. ; Nahrebelnyi V. P. Finansove pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: navch. posib. Sumy: Universytetska knyha, 2004. 320 s.

Y.Kamardina, A.Kornienko

MODERN TRENDS FOR DEVELOPMENT OF FINANCIAL ACTIVITIES AND MANAGEMENT BY MUNICIPAL FINANCES

The article analyzes the concept of "financial activity" and examines the development of financial activities in the area of municipal finance management under the current conditions of independent Ukraine. The author attempts to more broadly reveal the main importance of financial activity at the local level, to identify the main aspects and problems of development. In addition, it should be noted that financial activity is a multi-valued concept used both in economic science and in many branches of law. It has a cross-sectoral nature, and its branch affiliation of this category can be determined by the sphere and entities engaged in financial activity "

To generalize theoretical knowledge on the functioning and development of municipal finances. Identify the main importance of financial activities of local government.

Key words: *local self-government, financial activity, public administration, development tendency, main methods of financial activity, distribution of finances at the local level.*

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018 р.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЯ

НА РУКОПИС ІНДИВІДУАЛЬНОЇ МОНОГРАФІЇ КАНДИДАТА ЮРИДИЧНИХ НАУК ШАМРАЯ В'ЯЧЕСЛАВА ВІКТОРОВИЧА «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ»

Монографічне дослідження В. В. Шамрая присвячене вельми актуальній як з точки зору конституційно-правової науки та теорії конституціоналістики, так і практики конституційного будівництва та демократичної модернізації української державності проблемі розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції.

Адже, прийняття Конституції України не тільки засвідчило правове оформлення нових політичних, економічних і духовних реалій держави і суспільства, за яким Український народ і українська держава живуть понад двадцять років, а й, з одного боку, обумовило приєднання України до загальноєвропейських демократичних цінностей конституційного рівня, фундаментальне та системоутворююче значення серед яких займає доктрина конституціоналізму, та, з іншого боку, здетонувало перманентні процеси інтеграції, рецепції та конституціоналізації європейських цінностей та принципів у національну правову систему.

Насамперед, актуальність концептуального аналізу проблеми розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції пов'язана із процесами становлення та розвитку вітчизняного, європейського та глобального конституціоналізму. Традиційно у теорії сучасної конституціоналістики конституціоналізм розуміється як сукупність принципів, порядку діяльності та механізмів, які використовуються з метою обмеження державної влади. Наскільки Конституція може обмежити державну владу та гарантувати конституційні права і свободи залежить, значною мірою, від нашої віри у механізм конституційного регулювання та від активних дій органів державної влади та місцевого самоврядування щодо реалізації її положень. Власне, віра в те, що конституційні норми, принципи та цінності у змозі юридично обмежити державну владу та унеможливити її свавільне здійснення, що втілена у відповідну наукову теорію та відповідну політичну та юридичну практику, і має назву доктрини конституціоналізму.

У більш широкому розумінні це явище охоплює теорію конституції, історію та практику конституційного розвитку тієї чи іншої країни, групи країн, світової спільноти у цілому. У вузькому розумінні під конституціоналізмом розуміється система ідей і знань про фундаментальні цінності демократії: їх склад, форми вираження, методи і ступінь реалізації, сукупність логічних уявлень про такий устрій держави і суспільства, який відповідає загальноєвропейським началам демократичного розвитку, при цьому правовий аспект характеристики конституціоналізму пов'язаний з юридичним закріпленням основних його ідей у конституції. Тобто по суті конституціоналізм це система уявлень про загальноєвропейські, загальноцивілізаційні політико-правові цінності державно організованого суспільства.

У цьому фокусі дослідження актуальних теоретичних та прикладних проблем розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції має особливе аксіологічне, онтологічне, гносеологічне та функціонально-телеологічне значення.

По-друге, концептуалізація процесів розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції має вихід на складні проблеми формування сучасної парадигми конституційного права та процесу, у тому числі й з точки зору рецепції відповідного дефінітивно-понятійного апарату, що має колосальне значення в аспекті своєрідної санації вітчизняного конституційного тезаурусу та формування європейської за суттю та змістом парадигми конституціоналізму.

Слід констатувати, що незважаючи на активізацію дослідження таких феноменів як конституціоналізм та конституціоналізація, в сучасній конституційно-правовій науці ми не знаходимо ні оптимальних дефінітивних визначень, ні єдності концептуальних підходів до з'ясування їх природи, змісту та сутності, місця у системі категорій конституційного права, інституційної та функціональної характеристики, співвідношення з іншими категоріями, зокрема, конституційної державності, конституційної економіки, конституційної правосвідомості, конституційного праворозуміння, конституційного правокористування, конституційної культури тощо.

Широта та багатогранність цих та інших феноменів сучасного конституціоналізму та конституційного права, у тому числі й насамперед включених в орбіту глобалізації доктрини конституційного права та конституціоналізації процесів євроінтеграції, міждержавної інтеграції та асоціації України з Європейським Союзом, детермінує існування різних суджень та концепцій конституційного праворозуміння, коли деякі дослідники розглядають ці феномени у фокусі формування та зміцнення конституційної державності за рахунок обмеження державної влади та посилення місцевого самоврядування, інші пов'язують їх з ідеалами демократії та прав людини, треті уявляють їх у контексті генезису Конституції та конституційних ідей. Іншими словами, багатомірний характер сучасного конституціоналізму та процесів конституціоналізації в сучасному світі та полярність думок, яка супроводжує становлення його доктрини, дозволяють будь-якій зацікавленій стороні знайти або привабливе, або відштовхуюче у тому, що вона хотіла б побачити у цьому феномені сучасної політики та права.

По-третє, проблематика, порушена у монографії В. В. Шамрая, є актуальною з точки зору конституційно-правового забезпечення європейської міждержавної інтеграції. Адже на формування сучасної системи міжнародних відносин, а також на конституційний розвиток суверенних держав безсумнівний вплив мають інтеграційні процеси, які є найважливішим елементом сучасності, що зумовлює актуальність їх усебічного наукового вивчення. Під впливом інтеграційних тенденцій наш світ дедалі швидше рухається в напрямку створення глобального конституціоналізму, глобальної економіки та інститутів глобального управління. Форми інтеграційних процесів характерні для сучасного світу різні: тимчасові союзи держав, спроби знайти регіональні відповіді на глобальні загрози шляхом гармонізації політики в окремих сферах міждержавної взаємодії тощо.

У цілому ХХ-ХХІ ст. стали епохою виникнення та утвердження міжнародних міжурядових організацій, наднаціональних інститутів, транснаціональних корпорацій та міжнародних неурядових об'єднань, які перманентно посилюють свій вплив на відповідні процеси. У Європі після закінчення Другої світової війни практично одночасно реалізовувалося кілька інтеграційних проектів, але тільки в рамках Європейських співтовариств вдалося добитися виникнення та розвитку наднаціональних інститутів, а також високого ступеня гармонізації діяльності країн-членів в самих різних галузях. Крім того, успіх процесу європейської інтеграції чинить серйозний вплив на міжнародні відносини в інших регіонах.

Ці обставини зумовлюють підвищену увагу дослідників до виявлення й аналізу чинників, які дозволили в рамках даної моделі з успіхом здійснити економічну і багато в чому політичну інтеграцію. Крім цього, безсумнівною значимістю володіє вивчення досвіду Європейського Союзу в контексті можливостей його поширення на інші регіони.

Відповідні євроінтеграційні процеси, знаходячись в орбіті міжнародно-правового регулювання, водночас, підпадають під колосальний вплив конституційного права національних держав – країн європейського континенту. По суті мова йде про конституційно-правове забезпечення процесів європейської міждержавної інтеграції та конституціоналізацію відповідного правопорядку у національні правові системи.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність теми монографічного дослідження В. В. Шамрая «Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект».

У монографії В. В. Шамрая глибоко і всебічно досліджується актуальні проблеми становлення сучасної науково-практичної парадигми конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції з урахуванням сучасних умов вітчизняної конституційно-правової практики.

Досягнення вказаної мети обумовило постановку та послідовне вирішення цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі:

1) через визначення поняття та розкриття сутності глобалізації та міждержавної інтеграції як об'єкту розвитку і трансформації правової дійсності;

2) аналіз методологічних засад дослідження впливу процесів глобалізації та міждержавної інтеграції на конституційне право;

3) встановлення особливостей визначення предмету та методу галузі конституційного права в умовах активізації глобалізаційних процесів;

4) дослідження основних історичних етапів розвитку доктрини конституціоналізму;

5) аналіз онтологічного та аксіологічного виміру становлення і розвитку транснаціонального (глобального) конституціоналізму;

6) визначення сучасних тенденцій інтернаціоналізації конституційного права та конституціоналізації міжнародного правопорядку в умовах глобальної та регіональної інтеграції держав;

7) вивчення особливостей та форм взаємодії конституційного та міжнародного правопорядків на сучасному етапі тощо.

Такий комплексний підхід надав авторові можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для науки і практики.

Про системність представленого дослідження свідчить структура монографії, яка характеризується цілісністю й логічною послідовністю, є такою, що відображає загальне бачення досліджуваної автором проблеми. Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, яка деталізується конкретними завданнями, які поставила перед собою автор.

Структура роботи відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розкрити авторську концепцію розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції.

Результатам монографічного дослідження притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в усіх розділах монографії.

Не можна не відзначити й доступний для сприйняття стиль викладення матеріалу. Вдала структура монографії та адекватне змістове наповнення змісту роботи дозволило автору легко перейти від аналізу питань, які стосуються теорії розвитку конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції, трансформації його предмету, методу, принципів, функцій, до аналізу доктринальних питань інтернаціоналізації конституційного права та конституціоналізації міжнародного правопорядку як сучасної тенденції та умови розвитку правових систем, доступно викладати складні наукові концепції та проблеми, давати визначення базовим категоріям та поняттям, здійснювати класифікацію важливих процесів і явищ тощо.

Слід зазначити і те, що автор не обходить гострі або дискусійні проблеми розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції, а навпаки, висловлює власні міркування відносно цього, прагнучи ґрунтовно їх аргументувати, у тому числі посилаючись на позитивний та негативний зарубіжний досвід конституціоналізації, європейської інтеграції, рецепції у сфері конституційного права тощо. Роблячи висновки та вносячи пропозиції, автор усвідомлює, що наука не є статичною, а динамічною системою, та не претендує на істину в останній інстанції.

У силу цього, рецензоване монографічне дослідження має не лише наукове значення, а є виданням, яке можна використати як у навчальному процесі, так і в практичній діяльності фахівців в галузі конституційного права, міжнародного права, європейського права, порівняльного правознавства, політології тощо. Адже представлена монографія розрахована на доволі широку аудиторію, зокрема вона буде корисною і пізнавальною як для юристів, політологів, фахівців з державного управління та керівників усіх рівнів, так і викладачів і студентів вищих навчальних закладів, широкого загалу читачів, які цікавляться процесами асоціації України з Європейським Союзом.

Резюмуючи зазначимо, що рецензована монографія В. В. Шамрая «Конституційне право в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції: теоретико-методологічний аспект» значною мірою відкликається на кардинальні питання сучасності, рефлексує на динаміку розвитку євроінтеграційних процесів у перехідний період, складність та суперечливість процесів асоціації України з Європейським Союзом, містить пропозиції щодо необхідності вдосконалення законодавства та організаційних заходів в досліджуваній галузі, забезпечення постійної доктринальної та організаційної уваги до даної проблеми конституційного права та процесу.

Тому можна зробити висновок, що перед нами актуальне, високопрофесійне наукове дослідження, яке є важливим внеском у вітчизняну юридичну науку, яке може бути рекомендованим до друку.

Батанов Олександр Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ

1. Редакція приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам ДСТУ 7152:2010 до структури наукової статті. Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

2. Публікація починається з класифікаційного індексу УДК, який розміщується окремим рядком, ліворуч перед ПІБ автора (авторів). Текст публікації повинен відповідати структурній схемі:

- ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) у називному відмінку;
- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами;
- анотація мовою тексту публікації (курсив) згідно з ДСТУ ГОСТ 7.9-2009;
- перелік ключових слів з підзаголовком Ключові слова: (курсив);
- основний текст статті;
- список використаної літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006;
- дата надходження до редакції арабськими цифрами, після бібліографічного списку, ліворуч;
- після тексту статті ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) англійською мовою;
- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами англійською мовою;
- розширена анотація англійською мовою (до 35 рядків, курсив); для публікацій іншими мовами розширена анотація українською обов'язкова.

Розширена анотація оформлюється згідно з «Рекомендаціями з підготовки журналів для зарубіжної аналітичної бази даних SCOPUS», укладеними співробітниками групи з науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України (<http://www.nbuv.gov.ua/node/931>).

- перелік ключових слів англійською мовою з підзаголовком Key words: (курсив);

3. Вимоги до оформлення тексту:

- матеріали подаються у друкованому вигляді (папір формату А4) та на електронному носії (компакт-диск, e-mail) в форматі Microsoft World 97-2003. Обсяг – від 10 до 15 сторінок, включаючи рисунки, таблиці, список використаної літератури. Основний текст статті – шрифт Times New Roman, кегель 14, інтервал – 1,5; поля дзеркальні: верхній – 25 мм, нижній – 25 мм, зсередини – 25 мм, ззовні – 25 мм., абзацний відступ – 10 мм; оформлюються згідно з ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»;

- перелік літературних джерел розташовується за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком Список використаної літератури і виконується мовою оригіналу. Джерела в переліку посилань нумеруються вручну, без

використання функції меню Word «Формат – Список – Нумерований»;

- список використаної літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006;

У зв'язку з розміщенням публікацій в міжнародних наукометричних базах даних слід дотримуватися наступних вимог до оформлення списку використаної літератури. Кожна позиція у списку використаної літератури має бути надана мовою оригіналу та у транслітерації. Для транслітерації українського тексту слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), сайт Онлайн транслітерації <http://ukrlit.org/transliterationsia>. Для транслітерації російського тексту – систему Департаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html) (див. відповідний Зразок);

- щодо символів. В тексті необхідно використовувати лише лапки такого зразку: «», дефіс – це коротке тире «-». Не потрібно ставити зайві пробіли, особливо перед квадратними чи круглими скобками, а також в них. Для запобігання потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки»;

- посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: [7, с. 123], де 7 – номер джерела за списком, 123 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [1; 4; 8] або [2, с. 32; 9, с. 48; 11, с. 257]. Посилання на архівні джерела – [15, арк. 258, 231 зв.];

- згадані в тексті науковці, дослідники називаються за абеткою – М. Тард, Е. Фромм, К. Юнг, К. Ясперс та інші. На початку зазначається ім'я, а потім прізвище вченого. Необхідно виокремлювати зарубіжних та вітчизняних дослідників.

4. Супровідні матеріали:

- стаття обов'язково супроводжується авторською довідкою (див. відповідний Зразок) із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (повністю); наукового ступеня, звання, посади, місця роботи; поштового індексу, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти. Вся інформація надається українською, російською та англійською мовами.

- статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються зовнішньою рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається у сканованому вигляді електронною поштою.

5. Редакція очікує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, містять достовірну інформацію. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей, а також право опублікування, розповсюдження та використання матеріалів у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ). Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів.

Зразок оформлення статті

УДК 902'18(477.82)

Б. А. Прищеп

**ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ВОЛИНСЬКИХ МІСТ ЕПОХИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ У 1991–2010 РР.**

У статті проаналізовані середньовічні археологічні джерела, здобуті за останні двадцять років під час розкопок літописних волинських міст. Розглянуті питання хронології культурного шару та комплексів, характеру житлового будівництва та планування поселень, їх історичної топографії. Намічені основні етапи розвитку цих поселень в епоху Київської Русі.

Ключові слова: Волинь, середньовіччя, археологічні джерела, городище, житло.

Текст

статті

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Список використаної літератури

1. Патlachuk В. Н. Роль старшинських рад у кадровій політиці Гетьманщини / В. Н. Патlachuk // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право. – 2014. – Вип. 5. – С. 29-34; Patlachuk V. N. Rol starshynskykh rad u kadrovii politytsi Hetmanshchyny / V. N. Patlachuk // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia : Pravo.– 2015. – Vyp. 5. – S. 29-34

2.....
.....
3.....
.....

Стаття надійшла до редакції __. __.20__

В. Prishchepa

**MAIN RESULTS OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH OF VOLYN CITIES
OF KIEVAN RUS OF 1991–2010**

The article highlights medieval sources obtained over the last twenty years at the time of excavations of Volyn cities described by chroniclers. The author dwells upon such issues as chronology of the cultural layer and related facilities, the character of construction of estates and planning settlements as well as the historical topography thereof. The author also describes the development stages of those settlements in the epoch of Kievan Rus. Over the last twenty years expeditions of various research institutes and educational institutions have carried out magnificent archeological research on the territory of Busk of Lvov Region, Vladimir-Volynsky, Lutsk of Volyn Region, Dubno, Peresopnits, Dorogobush and Ostrog of Rovno Region. In combination with the results obtained by the previous researchers, the new archeological sources make it possible to analyses the processes of their genesis and

development in the epoch of Kievan Rus as well as to typify the population's activities. The archeological sources obtained from the latest excavation of Volyn cities supplement the chronicler's short narratives and make it possible to trace the early stages of their development. As a rule, the cities were formed on the territory that had been inhabited by the Slavs long before. In Busk, Lutsk, Dubno, Peresopnits, Dorogobush and Ostrog we found signs of the early Slavic settlements of the 8th – 9th century. Drastic changes had occurred in the 10th century: there was an increase in the populated area and in the density of those settlements. Hill-forts are also observed. It is quite evident that at that time they were much bigger tribal centers. The results of the research of Dorogobush make it possible to make a conclusion that the prince's fortress was built there.

Key words: *Volyn, medieval times, archeological sources, fort-hill, estates.*

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Прошу опублікувати у збірнику наукових праць «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право» статтю

назва статті

Відомості про Автора (зразок заповнення):

Відомості про Автора:	Прізвище, ім'я, по батькові, посада, назва установи / навчального закладу, науковий ступінь, вчене звання
<i>Українською мовою</i>	Патlachук Віталій Володимирович – доцент кафедри історичних дисциплін Маріупольського державного університету, кандидат історичних наук, доцент
<i>Російською мовою</i>	Патlachук Виталий Владимирович, доцент кафедры исторических дисциплин Мариупольского государственного университета, кандидат исторических наук, доцент
<i>Англійською мовою</i>	<i>(Вказати відомості англійською мовою)</i>
<i>Контактні телефони автора, E-mail, поштова адреса</i>	<i>(Вказати контактні телефони, адресу електронної пошти, поштову адресу, за якою здійснюватиметься розсилка)</i>

Відомості про наукового керівника (якщо автор статті не має наукового ступеня):

Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Науковий ступінь	
Вчене звання	
Посада	
Назва установи / навчального закладу	

Автор надає право Маріупольському державному університету розміщувати свою статтю повністю або частково у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ)

підпис

Автор несе всю відповідальність за зміст цієї статті та факт її публікації.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

дата

підпис

П.І.Б

ЗГОДА
на обробку персональних даних

Я, _____
(П. І. Б.)

(далі – Автор) шляхом підписання цього тексту, відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 №2297-VI, надаю згоду Маріупольському державному університету (далі – Університет) на обробку моїх персональних даних (П.І.Б., адреса проживання, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти (e-mail), науковий ступінь (або освітньо-кваліфікаційний рівень), вчене звання, місце роботи (або навчання), посада) з метою забезпечення захисту авторських прав при здійсненні публікацій творів Автора у наукових фахових виданнях Університету. Наведений вище склад персональних даних може надаватися працівникам Університету, безпосередньо задіяним в обробленні цих даних, а також в інших випадках, прямо передбачених законодавством України.

Також мої персональні дані (П.І.Б., адреса проживання, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти (e-mail), науковий ступінь (або освітньо-кваліфікаційний рівень), вчене звання, місце роботи (або навчання), посада) можуть надаватися третім особам при включенні наукових фахових видань Університету до міжнародних наукометричних баз.

Ця згода надається на безстроковий термін. Передача моїх персональних даних третім особам у випадках, не передбачених цією Згодою та законодавством України, здійснюється тільки за погодженням зі мною.

« ____ » _____ 20 ____ року, _____ / _____)
(підпис) (ініціали, прізвище Автора)

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК
МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПРАВО
2018, ВИПУСК 15

УДК 34(05)

В 53 Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право / гол. ред. К. В. Балабанов ; відп. ред. серії М. Л. Шелухін. – Маріуполь : МДУ, 2018. – Вип. 15. – 109 с.

Головний редактор чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К. В. Балабанов

Редакційна колегія серії:
Головний редактор – д.ю.н., проф. М. Л. Шелухін
Відповідальний секретар – к.ю.н., доц. Є. В. Годованик

Засновник Маріупольський державний університет
87548, м.Маріуполь, пр.Будівельників, 129а
тел.: (0629)52 82 43, **e-mail: vesnik-mdu.pravo@ukr.net**

Редакційно-видавничий відділ Маріупольського державного університету
87500, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129,
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4930 від 07.07.2015
Тираж 150 примірників. Замовлення № 164/18